

MASTEROPPGAVE

«Da jeg var liten, fantes det bare en eneste søppelkasse, nemlig naturen!». En studie av humor i to utvalgte barne- og ungdomsbøker med naturproblematiserende tematikk.

A study of humour in children's literature that problematizes nature.

Vegard Hanssen

Master i barne- og ungdomslitteratur

Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking

Veileder: Marianne Røskeland

Innleveringsdato: 16.05.22

Sammendrag

Med et ønske om å ta humor på alvor, og samtidig komme med bidrag til et relativt nytt forskningsfelt, undersøker denne masteravhandlingen hvordan humor fungerer i naturproblematiserende litteratur, henholdsvis i *Ett sekund om gangen* (2014) av Sofia Nordin, og i *Verdens verste miljøsvin* (2020) av Marius Horn Molaug og Kristoffer Kjølberg.

Ved hjelp av nærlesing, og med utgangspunkt i humor- og bildebokteori, samt innsikter fra økokritikken, undersøker denne avhandlingen hvilke humortyper som forekommer og hvilke funksjoner humoren kan ha i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. Videre diskuterer avhandlingen hvordan samspillet mellom humor og det alvorlige fungerer i den utvalgte litteraturen, og på hvilke måter humoren fungerer underholdende, og om dette står i motsetning til andre funksjoner humoren kan ha.

Funnene viser at humor gjør seg gjeldende i begge romaner, men at humoren fungerer på ulikt vis. *Ett sekund om gangen* er i utgangspunktet en ikke-humoristisk bok, som er mørk og alvorlig. Det morsomme dominerer aldri, men humoren har likevel viktige funksjoner. Humoren kommer blant annet til uttrykk som latterliggjøring, og kan fungere som samfunnskritikk. I tillegg gir underholdning nødvendige pauser og avbrekk fra det alvorlige. Humor kan også fungere som strategi for å mestre emosjonelt vanskelige situasjoner.

Verdens verste miljøsvin er en humoristisk bok, og bærer preg av at alt skal være morsomt. Humoren fungerer primært som ren underholdning. Noe av humoren kan fungere latterliggjørende, men den potensielt kritiske funksjonen svekkes av at alle rammes, både «verdens verste miljøsvin» og de som kjemper for miljøsaken. Det at alt er morsomt gjør dessuten at leseren lett kan glemme alvoret i miljøsaken.

Oppsummert viser studien at humoren fungerer ulikt i de to romanene. Det argumenteres for at humoren i *Ett sekund om gangen* kan bidra til kritisk refleksjon og tenkning, mens humoren kan være en hindring for kritisk tenkning og refleksjon i *Verdens verste miljøsvin*.

Abstract

This thesis examines how the humour works in literature that problematizes nature, respectively in *Ett sekund om gangen* (2014), written by Sofia Nordin, and *Verdens verste miljøsvin* (2020), written by Marius Horn Molaug and illustrated by Kristoffer Kjølberg.

To answer my thesis statement, I am approaching the novels through close reading. I am using theory of humour, picture books, and ecocriticism, as well as research on humour in children's literature, to achieve a basis for the analysis. In the analysis I identify different types of humour, and the functions this humour might have in the selected literature. Further on, I discuss how the interaction between humour and the serious aspects works, and whether the humour as entertainment is working against other functions it might have.

My findings suggest that humour is present in both novels, and that the humour works in different ways. *Ett sekund om gangen* is a non-humorous, dark-themed book which features serious topics. It contains some humour, although it is never truly dominating. Despite this, the humour has some important functions, contrasting the general theme of despair. Firstly, the humour might contribute to social criticism. Secondly, the humour works as sheer pleasing diversion and gives an important break from the seriousness. Lastly, the humour might also function as a coping-mechanism for dealing with the stressful and traumatic situation.

Verdens verste miljøsvin is a humorous book, where everything seems to be funny. The humour works as sheer pleasing diversion and mockery. The criticizing potential is reduced, given that everyone is criticized. That includes those who ignores the environmental issue, but also those who fight for preserving the environment. Given that everything is portrayed in a humorous way, the reader might forget the seriousness of these environmental issues.

To sum it up, this study shows that humour works in different ways in the selected novels. The thesis argues that humour in *Ett sekund om gangen* might contribute to critical reflection and thinking, whilst humour in *Verdens verste miljøsvin* might be an obstacle for readers to think and reflect critically.

Forord

Først vil jeg rette en stor takk til Marianne Røskeland. Veiledningen din har vært grundig, god, motiverende, og veldig verdifull.

Jeg vil også takke de andre veilederne Aslaug, Berit, Ingrid og Zoltan som har deltatt på seminarene. Det har vært interessante diskusjoner, gode tilbakemeldinger og ikke minst morsomt.

Anne Beth, Avan, Elisabeth, Helle, Inger-Lise, Jonas, Linn, Live, Maren og Mirjam: Takk for 2 flotte år! Det har vært inspirerende, og en sann glede å studere med dere, og ikke minst bli kjent med en så fargerik gjeng!

Til de av dere som har vært på lesesalen det siste året: Takk for motivasjon, gode pauseavbrekk og litt for lange lunsjpauser.

Line: Tusen takk for korrekturlesing, språklige og faglige innspill, og støtte de siste to årene. Du har gitt meg trygghet, motivasjon og inspirasjon, og er for meg en ekte helt!

Til familie og venner: Tusen takk for støtte og korrekturlesing, dere er uvurderlige!

Til slutt vil jeg takke Kristoffer Kjølberg og Gyldendal for tillatelsen til å bruke bilder fra *Verdens verste miljøsvin*.

Vegard Hanssen

Bergen, mai 2022

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	ii
Abstract	iii
Forord	iv
Figurliste	vii
1. Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn og presentasjon av problemstilling	1
1.2 Valg av materiale.....	4
1.3 Tidligere forskning.....	5
1.4 Metode.....	7
1.5 Struktur	8
2. Teoretisk rammeverk	10
2.1 Humor	10
2.1.1 Hva er humor?	11
2.1.2 Barns humor	17
2.1.3 Ulike måter å kategorisere humor på	18
2.1.4 Humorens funksjoner	24
2.1.5 Humor og alvor i barnelitteratur	27
2.2 Bildebokteori.....	29
2.2.1 Ikonotekst	30
2.2.2 Humor i bildebøker.....	31
2.3 Økokritikk	33
3. Analyse	35
3.1 Humoranalyse av <i>Ett sekund om gangen</i>	35
3.1.1 Humor som mestringsstrategi mot ubehag	39
3.1.2 Humor som ren underholdning	41

3.1.3 Humor som kritiserer verdier, holdninger og vestlig sivilisasjon	43
3.2 Humoranalyse av <i>Verdens verste miljøsvin</i>	47
3.2.1 Ulike humortyper i <i>Verdens verste miljøsvin</i>	51
3.2.2 Humor som ren underholdning	58
3.2.3 Humorens kritiske funksjon.....	63
4. Et drøftende blikk på <i>Ett sekund om gangen</i> og <i>Verdens verste miljøsvin</i>	70
4.1 Har romanene miljøorienterte budskap?	70
4.2 Humorens virkning.....	75
4.3 Samspillet mellom humoren og det alvorlige.....	85
5. Oppsummering og konklusjon	88
Litteraturliste.....	93

Figurliste

Figur 1: Rektoren reagerer på demonstrasjonen (Molaug & Kjølberg 2020, s. 21).....	49
Figur 2: Vanlige barn og barn i romanen (Molaug & Kjølberg, 2020 s. 5).....	50
Figur 3: Avisparodier (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 96-97).....	53
Figur 4: Kents favorittskrekkiner (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 5).....	54
Figur 5: Konrad hoster på grunn av eksosen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 9).....	55
Figur 6: Ruben og Kent, samt medelev en ser ut som zombier (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 91).....	55
Figur 7: Kent blir most i veggen av rektoren (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 55).....	57
Figur 8: Rektoren kjører ned elever (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 7).	58
Figur 9: Ruben og Kents forestillinger om rektorens feller (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 78). ..	59
Figur 10: Foreldrene ler av Ruben og Kent (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 33).	60
Figur 11: Stor oppstandelse blant foreldre (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 34).	61
Figur 12: Kent drømmer om kjendistilværelsen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 43).	62
Figur 13: Rektoren kildesorterer elevprøver (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 26).....	64
Figur 14: Rektoren bruker bil i undervisning (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 10).....	65
Figur 15: Rektoren sløser ikke med papir (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 73).	66
Figur 16: Kent rens kloakksystemet (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 22).....	67
Figur 17: Journalisten lager nyhetssak om søppeldyngen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 41)..	68

Samtlige figurer er brukt med tillatelse fra illustratør Kristoffer Kjølberg og Gyldendal.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og presentasjon av problemstilling

Det hersker uenighet i litterære fagmiljøer om humorens verdi i barnelitteraturen. Dette kan sees i sammenheng med at humoristisk litteratur blir sett på som lett underholdning og mindre god litteratur (Mallan, 1993, preface). Litteraturviter Nina Goga (2021) stiller seg i artikkelen «Hva er greia med å engasjere barn og unge?» kritisk til hvordan humor vurderes i litteratur med alvorlig tematikk:

Når de voksne leserne oppvurderer humor som et formålstjenlig grep for å dempe alvoret i situasjonen eller bevare barnets, og kanskje også den voksnes, uskyld, lar de fleste av dem også være å gå inn på litteraturens mulighet for å skape emosjonelt engasjerte og kritisk reflekterte aktivistiske personer. (s. 7)

Det argumenteres også for at humor ikke nødvendigvis behøver å redusere litteraturens mulighet til å skape kritiske leserrefleksjoner. Litteraturviteren Marianne Røskeland (2021) sier følgende om humor: «Dette at humoren kompliserer, avautomatiserer og stiller spørsmål ved det vante, er noe av humorens bidrag til kritisk refleksjon, nettopp gjennom å motvirke automatisk og ureflektert tenkning» (s. 9). Litteraturviteren Svein Slettan (2020) bruker liknende argumenter som Røskeland, og mener at humor kan bidra til «(...) personlig mogning, sjølvstendig tenking og kritisk sans» (s. 57).

Ideen om at humor kan bidra til personlig danning, samt kritiske tanker og refleksjoner, kan knyttes til den russiske formalisten Viktor Sjklovskij (2003) og hans betraktninger om underliggjøring. Underliggjøring handler om å bryte opp i vante og automatiserte tanker og handlinger, og er et typisk kjennetegn ved kunst (Sjklovskij, 2003, s. 18). Kunst kan altså ha en virkning som får den som erfarer kunsten til å se verden på en ny måte. Ifølge Røskeland (2021) og Slettan (2020) kan humor i litteraturen skape en slik underliggjøring, ved å bryte opp i automatiserte tanke- og handlingsmønstre.

Det er forsket lite på humor i barne- og ungdomslitteratur, både i Norge og internasjonalt. At

det er forsket lite på humor i litteratur for barn og unge kan knyttes til konvensjonelle fordommer mot humorsjangeren, ifølge litteraturviteren Julie Cross (2010, s. 1). Men som Slettan (2020) påpeker: «Humor kjem ein heldigvis ikkje utenom i barnelitteraturen (...)» (s. 57). Humor er vanlig i litteratur for barn og unge, og derfor mener jeg det er viktig å ta humor på alvor.

Slik jeg ser det, har både synet og fokuset på humor endret seg de siste årene, selv om det fortsatt finnes lite forskning på humor i barnelitteraturen. Humor har fått større fokus i litterære fagmiljøer i Norge, og var for eksempel hovedtema på Sølvbergets «Nordiske barnebokkonferanse» i 2021. At en forskningsgruppe på Høgskulen på Vestlandet fokuserer særlig på humor i barne- og ungdomslitteratur (Høgskulen på Vestlandet, 2021), vitner om at humor tas på alvor. De siste årene har det også blitt utgitt flere artikler og masteroppgaver i Norge med humor i barne- og ungdomslitteratur som tema. Denne trenden kan forstås som at humor anerkjennes som viktig, og at humor er underrepresentert i barnelitteraturforskningen.

Det viser seg at humor, i tillegg til å underholde, har en viktig rolle i barnelitteraturen knyttet til formidling av alvorlige temaer. Cross (2010, s. 168) mener blant annet at humor ofte kan fungere i et samspill med det alvorlige. Med andre ord kan litteraturen formidle det mørke, dysterhet og alvor, og samtidig bringe inn humor og lystighet. Barnelitteraturforskeren Kerry Mallan sier at det alvorlige har en viktig plass i barnelitteraturen ettersom det er en del av den virkelige verden, men at litteratur for barn skiller seg fra voksenlitteratur ved måten den er skrevet på:

What distinguishes such books from adult books with similar themes is the treatment of the subject matter and the tone the author adopts. It is the responsibility of authors to make their stories manageable for the child and present them from a child's point of view. One way of helping to do this is to introduce moments of humour or passages of humorous tone. (Mallan, 1993, s. 20)

Humor kan med andre ord være med på å gjøre den alvorlige tematikken håndterbar for yngre lesere. Koblingen mellom alvorlige temaer og humor er noe jeg finner interessant og meningsfullt, og er noe jeg ønsker å undersøke nærmere. Et alvorlig tema som jeg forfølger

videre i avhandlingen, er utfordringer knyttet til natur og miljø.

Global oppvarming, klimakrise og verdensomspennende overforbruk har fått stor oppmerksomhet i den offentlige sfæren de siste årene. Som en følge av klimaproblemene har fokuset på natur og miljø blitt forsterket i læreplanen. Blant annet står respekt for naturen, miljøbevissthet og bærekraft sentralt i den overordnede delen av læreplanen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Læreplanen sier også at elever skal utvikle en glede og respekt overfor naturen, samt tilegne seg kunnskap om hvordan mennesker påvirker den på ulike måter.

Det publiseres stadig ny litteratur som tematiserer dystre framtidsutsikter, klimaproblematikk og liknende. Gitt den situasjonen verden står overfor, bærer litteratur med en slik tematikk naturligvis stort preg av alvor. Slik litteratur kan kategoriseres som naturproblematiserende.

Naturproblematiserende litteratur er et begrep som knyttes til økokritikken. Økokritikk er en litteraturvitenskapelig retning som fikk fotfeste på 1990-tallet, og som undersøker hvordan natur blir fremstilt i litteraturen (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 133). Cheryll Glotfelty (referert i Claudi, 2013) definerer økokritikk som «studiet av forholdet mellom litteratur og det fysiske miljø» (s. 241). Jeg kommer tilbake til økokritikk og naturproblematiseringsbegrepet i teorikapittelet.

Med utgangspunkt i at litteratur kan by på et samspill mellom humor og det alvorlige, ønsker jeg å undersøke om det finnes humor i naturproblematiserende litteratur. Videre ønsker jeg å undersøke hvilke funksjoner denne humoren kan ha. Brukes humor som et middel for å underholde leseren? Eller kan humoren få leseren til å reflektere kritisk omkring naturproblematikken? Jeg vil presisere at jeg ikke ser noen motsetning mellom humor som underholdning og det at humor kan skape refleksjoner, og at begge kan gjøre seg gjeldende på samme tid.

Med dette prosjektet ønsker jeg å ta humorens rolle i litteraturen på alvor, og bidra med ny og verdifull forskning til forskningsfeltet. Mer konkret ønsker jeg å undersøke humorens

verdi og kvaliteter, dens rolle i litteraturen, og hvordan samspillet mellom humor og det alvorlige fungerer i naturproblematiserende litteratur. Til tross for at oppgaven er avgrenset til å handle om humor innenfor en bestemt tematikk, så mener jeg prosjektet har relevans og verdi for andre typer litteratur som har en alvorlig tematikk.

Problemstillingen min lyder som følgende: «Hvordan fungerer humor i et utvalg bøker med naturproblematiserende tematikk, i henholdsvis *Ett sekund om gangen* (Nordin, 2014), og *Verdens verste miljøsvin* (Molaug & Kjølberg, 2020)»?

Videre har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

- Hvilke typer humor finnes i det utvalgte materialet?
- Hvilke funksjoner kan humoren ha i det utvalgte materialet?
- På hvilke måter fungerer humoren underholdende, og er det en motsetning til andre funksjoner humoren kan ha?
- Hvordan fungerer samspillet mellom naturproblematiserende tematikk og det humoristiske i det utvalgte materialet?

1.2 Valg av materiale

Gitt prosjektets problemstilling, har jeg søkt etter naturproblematiserende litteratur for barn og ungdom, som også inneholder humor. Først forsøkte jeg å finne humoristiske bøker, men det viste seg å være vanskelig å finne humorbøker, kombinert med den nevnte tematikken. I stedet valgte jeg å vektlegge litteratur som problematiserer forholdet mellom menneske og natur. Det medfører at de to bøkene jeg har valgt har ulikt humorpreg.

En av bøkene jeg analyserer i dette prosjektet er Sofia Nordins *Ett sekund om gangen* (2014). *Ett sekund om gangen* er en dystopisk roman og den første boken i en bokserie på tre. Romanen tar utgangspunkt i en verden der hovedpersonen, 13 år gamle Hedvig, opplever at familien og alle andre der hun bor har dødd av en feberliknende sykdom. Hedvig forlater hjemmet sitt, og setter ut på en reise der hun må lære å skaffe seg og lage mat uten strøm. Senere møter hun Ella, en annen overlevende på samme alder som henne, og sammen lærer de seg å håndtere den nye livssituasjonen. Romanen er i utgangspunktet dystert og

alvorspreget, og ikke en utpreget humoristisk bok. Samtidig er romanen tidvis preget av humoristiske dialoger, tanker og situasjoner.

Den andre boken jeg har valgt ut er den illustrerte romanen *Verdens verste miljøsvin* (2020), som hører til i «Verdens verste»-bokserien, og er skrevet av Marius Horn Molaug og illustrert av Kristoffer Kjølberg. *Verdens verste miljøsvin* regnes som en humoristisk bok, og handler om de to kameratene Ruben og Kent, og deres skolehverdag med en rektor som forsøpler og forurensrer skoleplassen. I samarbeid med andre elever iverksetter de miljøorienterte aksjoner, men de lykkes ikke med å få rektoren til å slutte å være miljøsvin. Til slutt tipser de rektoren om en «Årets-rektor»-kåring, der den mest miljøvennlige rektoren vinner. Rektoren endrer tilsynelatende holdning, og innfører ekstreme miljøtiltak på skolen. Romanen ender med at rektoren vinner konkurransen, og blir ufrivillig maskot for en miljøbevegelse.

Det utvalgte materialet er altså noe forskjellig, spesielt med tanke på humorens rolle og samspillet mellom humoren og det alvorlige. Humoren finnes i begge romanene, men i ulik grad. Samtidig er problematiseringen av forholdet mellom menneske og natur en sentral tematikk i den utvalgte litteraturen, og jeg mener dette er et godt utgangspunkt for å analysere og sammenlikne hvordan humoren fungerer i to ulike romaner.

1.3 Tidligere forskning

Med forbehold om at det kan finnes publisert forskning som jeg ikke kjenner til, så finnes det ingen akademiske analyser eller annen forskning som tar for seg *Verdens verste miljøsvin*. Jeg kjenner kun til én norsk akademisk analyse av *Ett sekund om gangen*, rettere sagt en økokritisk analyse gjort av litteraturviterne Samoilow og Myren-Svelstad (2020). De tolker romanen blant annet som en «(...) kritikk av det moderne, klimafiendtlige forbrukersamfunnet» (Samoilow & Myren-Svelstad, s. 151). Etersom jeg undersøker humoren i romanen, vil jeg påstå at jeg tilfører noe nytt til forskningen.

Som nevnt har litterære fagmiljøer først de senere årene rettet fokus mot humor, og det er derfor begrenset hva som finnes av relevant forskning. Likevel har det blitt produsert artikler og masteroppgaver som omhandler humorens rolle i litteraturen. Videre i dette delkapittelet

tar jeg for meg nasjonale og internasjonale forskningsbidrag som jeg ser på som relevant for mitt prosjekt.

Et av bidragene som har vært til inspirasjon for min studie, er Trine Dales (2015) masteravhandling *Spenninga mellom humor og alvor i møte med døden: Ei nærlesing av tre bildebøker for barn*. Denne studien undersøker hvordan humoren brukes i bøker med døden som tema. Siden jeg, på lik linje med Dale, undersøker samspillet mellom humor og det alvorlige, ser jeg hennes forskning som relevant for denne oppgaven.

Et annet viktig og relevant bidrag med nytteverdi for mitt prosjekt, er Marianne Røskelands artikkel «Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur» (2021). Som jeg har nevnt gjør Røskeland rede for hvordan humoren fungerer i miljøorientert litteratur, nærmere bestemt i Arne Svingens (2018) *En himmel full av skyer*. Funnene hennes viser at humoren kan fungere som ren underholdning og samtidig tjene litteraturens økokritiske prosjekt. I tillegg peker hun på at humoren kan fungere som underliggjøring, og dermed få leseren til å tenke og reflektere kritisk over klimaproblematikken.

Svein Slettan (2020) har også skrevet en artikkel som jeg mener har relevans for prosjektet. Artikkelen er publisert som et kapittel i bokens *Sans for danning* (Kallestad & Røskeland, 2020), med tittelen «Lystig læring: Om humor og litterær danning i bøker for barn». Slettan peker på at humorbruk for det første kan gjøre at leseren kan tilegne seg kunnskap om grep og strukturer i litterære tekster (s. 57). For det andre hevder han at humoren kan bidra til selvstendig og kritisk tenkning, og personlig modning (s. 57).

Verdens verste miljøsvin (Molaug & Kjølberg, 2020) er illustrert med tegninger, og jeg ser derfor på forskning som undersøker humor i tegninger som relevant. I artikkelen «Humor og alvor i bildeboka: Sanningsvurdering av ikonotekstar» skriver litteraturviter Ingeborg Mjør (2015) at bildebøkers visuelle stil er viktig for hvordan man oppfatter humoren. Hun sier også noe om hvordan humor kan uttrykkes i strektegninger. Videre mener hun at tegninger uttrykker humor gjennom overdrivelser og overskridelser (Mjør, 2015, s. 51).

Det finnes også internasjonale forskningsbidrag som tar for seg humor i litteraturen. Her har

jeg særlig hatt nytte av Cross (2010) og Mallan (1993). De presenterer klassisk humorteori, og knytter dette til barne- og ungdomslitteratur. Begge tar også for seg hvordan humor typisk fungerer i bildebøker, noe jeg ser på som spesielt aktuelt i forbindelse med analysen av *Verdens verste miljøsvin*. De skriver også om hvordan humoren kan fungere i bøker med alvorlig eller mørk tematikk, hvilket er særlig relevant for analysen av *Ett sekund om gangen*.

Det finnes omfattende forskning som tar for seg økokritikk i barne- og ungdomslitteratur. Jeg støtter meg på Goga et al. (2018) sitt arbeid i forbindelse med boken *Ecocritical Perspectives on Children's texts and Cultures*. Siden studien min er rettet mot humor, ser jeg det ikke som nødvendig å søke annen forskning om økokritikk, selv om jeg er klar over at det finnes mye forskning innenfor feltet, både nasjonalt og internasjonalt.

1.4 Metode

For å besvare problemstillingen gjør jeg en litterær analyse av humoren i det litterære utvalget, med særlig vekt på forholdet mellom humor og det jeg kaller naturproblematiserende tematikk. Nærmere bestemt gjør jeg en nærlesing av romanene. Med nærlesing mener jeg å lese litteraturen med et oppmerksomt blikk, og å undersøke teksten på detaljnivå for å kunne forklare, forstå og tolke den i lys av en overordnet problemstilling (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 46-48).

Utgangspunktet for nærlesingen og analysen av materialet er humor- og bildebokteori, men også innsikter fra økokritikk. Humorteorien fungerer som et fundament for hvordan humor defineres og forstås, samtidig som det gir meg et begrepsapparat til å forklare og identifisere humor, samt å videre kunne drøfte humorens funksjoner. Bildebokteorien er nyttig i forbindelse med analysen av *Verdens verste miljøsvin*, ettersom den er gjennomillustrert og kan kategoriseres som en visuell barneroman. Bildebokteorien sier både noe om samspillet mellom bilde og teksten, altså bokens ikonotekst, og hvordan humor kan fungere i bildebøker. Økokritisk litteraturteori brukes for å begrunne og forklare naturproblematiseringsbegrepet, og for å forstå hvilke holdninger og normer romanene formidler.

Prosjektet er et fortolkningsstudium, og det forholder seg derfor til den hermeneutiske forskningstradisjonen. Hermeneutikk kan oversettes til fortolkningslære, og er sentralt i den litteraturvitenskapelige forskningstradisjonen (Harstad, 2020, s. 32). Hermeneutikk har med forståelse å gjøre, og forståelse er noe som kommer som resultat av fortolkning. Filosofen Hans-Georg Gadamer peker på at det skjer en forståelsesprosess i det man forholder seg til en meningsbærende gjenstand, som han kaller den hermeneutiske sirkel (Harstad, 2020, s. 32). Knyttet til et litterært verk kan den hermeneutiske sirkelen forstås som en dialog med verket. Forforståelse er utgangspunktet for tolkningen, som igjen skaper ny forforståelse, og som videre skaper nye tolkninger. Med andre ord må man forstå og fortolke enkeltdelene for å forstå helheten, og man må forstå helheten for å forstå enkeltdelene.

Siden bøkene jeg har valgt er ulike i form og innhold, finner jeg det ikke formålstjenlig å lage én formalisert analytisk fremgangsmåte. *Verdens verste miljøsvin* består for eksempel av verbaltekst og illustrasjoner, mens *Ett sekund om gangen* kun består av verbaltekst. Humorpreget er dessuten helt ulikt i de to romanene. Analysene vil derfor være basert på den respektive romanens premisser, og med utgangspunkt i humoren som gjør seg gjeldende i de respektive romanene. Når det er sagt, gjør jeg i analysen en kategorisering av humoren, med utgangspunkt i et felles sett med humortyper.

1.5 Struktur

I kapittel to tar jeg for meg teorien som er grunnlaget for analysen, og jeg deler teorikapittelet inn i tre deler. I den første delen definerer jeg humor og dens funksjoner gjennom relevant teori. Deretter tar jeg for meg hva forskningen sier om barns forhold til humor og hvordan humor kan fungere i litteratur for barn og ungdom. I den andre delen av teorikapittelet tar jeg for meg bildebokteori, som er til nytte i analysen av *Verdens verste miljøsvin*. I den tredje delen går jeg nærmere inn på økokritisk teori.

I kapittel tre presenterer jeg analysen av de to utvalgte bøkene. Analysen vil i hovedsak dreie seg om å identifisere humoren og hvilke mulige funksjoner humoren kan ha i de respektive romanene. Dette kapittelet er delt inn i to deler, der jeg i den første delen tar for meg analysen av *Ett sekund om gangen*, mens jeg i den andre delen tar for meg analysen av

Verdens verste miljøsvin.

I kapittel fire ser jeg på den utvalgte litteraturen med et drøftende og sammenliknende blikk. Jeg diskuterer først hvilke normer og holdninger romanene formidler, og om humoren støtter det jeg kaller et økokritisk prosjekt. Jeg diskuterer også om humorens underholdningsfunksjon hindrer andre mulige funksjoner, og hvordan humoren fungerer i samspill med den alvorlige tematikken.

I kapittel fem konkluderer og oppsummerer jeg oppgaven i lys av problemstillingen. Jeg vil også trekke inn aktuelle utfordringer og potensielle svakheter ved dette prosjektet, og hvordan prosjektet eventuelt kan videreutvikles.

2. Teoretisk rammeverk

2.1 Humor

Humor er et kjent og forståelig begrep, og handler om det morsomme og vittige. Samtidig er det ikke lett å forklare humor, for hva er det som gjør at noe er morsomt? Dette spørsmålet har man forsøkt å finne svar på siden Aristoteles sin tid, og i dag finnes det fortsatt ingen universell teori som forklarer hva som gjør noe morsomt (Bergson, s. 15). Filosof Simon Critchley (2002) påpeker at det som noen synes er morsomt ikke behøver å være morsomt for andre, men han legger til at alle vet hva de synes er morsomt: «When it comes to what amuses us, we are all authorities, experts in the field. We know what we find funny» (s. 2). Humor er altså en subjektiv sak.

I boken *Laugh Lines* sammenlikner Mallan (1993, s. 8) humor med kameleonens egenskaper. Hun mener at humor forholder seg til konteksten den gjør seg gjeldende i, slik som kameleonene endrer sin farge etter omgivelsene. Med andre ord kan noe oppfattes som humoristisk i en kontekst uten at det er humoristisk i en annen kontekst. Det som utgjør konteksten er hvor og når det skjer, samt de som deltar. Det at humor forholder seg til kontekst, i tillegg til at humor er et subjektivt fenomen, understreker utfordringen med å gjøre humorstudier.

Humor kan fungere til alle formål. Paul Lewis beskriver humor som: «Neither virtuous nor vicious, neither liberating nor oppressive, neither rigid nor flexible. A particular experience of humor can serve any cause – good or evil, constructive or destructive, conservative or radical» (Referert i Cross, 2010, s. 2). Bergson (1993, s. 15) er inne på et liknende poeng, og beskriver humor som noe flyktig. Utsagnene fra Lewis og Bergson viser at humor ikke er konstant, og kan brukes og fungere på mange ulike måter.

For at jeg skal kunne analysere humoren og dens samspill med det alvorlige i den utvalgte litteraturen, er det nødvendig å tilnærme seg humoren fra ulike teoretiske perspektiv. Humorteorien vil for det første gi meg redskap og språk til å identifisere og forklare

humoren, samt humorens funksjoner. For det andre vil humorteori gi innblikk i hvordan samspillet mellom humor og det alvorlige kan fungere. For det tredje vil humorteori være utgangspunktet for min forståelse av humor som teoretisk konsept, og hvordan jeg behandler humoren i dette masterprosjektet.

I del én av teorikapittelet tar jeg for meg hva humor er, forskjellige måter å sortere ulike humortyper på og hvilke funksjoner humoren kan ha. Jeg tar også for meg diskusjonen omkring alvorlig tematikk i litteratur for yngre, og hvordan humor kan brukes i samspill med det alvorlige. Videre i dette prosjektet skiller jeg ikke mellom humor, komikk, det morsomme og latter. Jeg er samtidig bevisst på at latter ikke nødvendigvis betyr at noe er morsomt, og at det morsomme ikke nødvendigvis behøver å utløse latter (Kappas, 1967, s. 67; Mallan, 1993, s. 7).

2.1.1 Hva er humor?

Forutsetninger for humor

Selv om det ikke finnes én universell teori som definerer humor, finnes det noen kriterier og forutsetninger som ligger til grunn for at humor skal kunne være til stede. Fellesskap er ifølge Bergson (1993, s. 16-18) én av disse forutsetningene. Det må være et publikum som kan erfare humoren, og som Bergson sier: «Latter har tilsyneladende brug for et ekko» (1993, s. 18).

Jeg stiller meg kritisk til hvorvidt dette er en nødvendig forutsetning, da vi alle har opplevd at egne tanker kan være morsomme. Jeg mener man kan argumentere for at humor ikke forsvinner, selv om ingen andre enn du selv opplever det komiske. Samtidig er fellesskapet og kulturen man tar del i som samfunnsborger, med på å påvirke hva som er morsomt. Critchley (2002, s. 3-4) peker på at den sosiale kontrakten er helt essensielt for humor. Han mener det må være en sammenheng mellom humorens struktur og den sosiale strukturen. Det vil si at det er en taus enighet om hva det betyr å spøke, og hva man synes er morsomt.

Den andre forutsetningen handler om at det morsomme må være knyttet til noe menneskelig for at det skal oppfattes som komisk:

Et landskap kan være smukt, henrivende, sublimt, ligegyldigt eller grimt, men det kan aldri være latterligt. Man kan le ad et dyr, men det er fordi man har lagt merke til noget menneskelig i dets bevegelser eller minespil. Man kan le ad en hat, men det man morer sig over er ikke det bestemte stykke filt eller strå, det er den form som mennesker har givet den, det er det menneskelige påfund hvis form den har antaget. (Bergson, 1993, s. 16)

At humor er knyttet til det menneskelige, kan være med på å forklare hvorfor jeg i *Ett sekund om gangen* (Nordin, 2014) oppfatter situasjoner med samspill mellom jentene og hestene som komiske. For eksempel synes jeg det er morsomt at hovedpersonen Hedvig ser dumt på en av hestene, og hesten ser like dumt tilbake på Hedvig (Nordin, 2014, s. 92). Det komiske i denne situasjonen har med hestens «dumme» uttrykk å gjøre, siden dette er en evne som først og fremst knyttes til det menneskelige. Dette eksempelet kommer jeg tilbake til i analysen.

Den siste forutsetningen Bergson (1993, s. 17) peker på, handler om at humoren ikke må vekke medlidenhet. Han begrunner dette med at man kan le av andres ulykke, men at det ikke lengre er morsomt idet man synes synd på vedkommende. Som jeg kommer tilbake til senere i analysekapittelet, er noe av det morsomme i *Verdens verste miljøsvin* (Molaug & Kjølberg, 2020) knyttet til rektorens voldsomme og uvørne oppførsel overfor elevene. Rektoren kjører for eksempel ned elever med bilen sin som avstraffelsesmetode. Til tross for at påkjøringene rammer barna, og situasjonene isolert sett er alvorlige, blir jeg som leser aldri så følelsesmessig påvirket at jeg ikke synes det er morsomt.

Ulike definisjoner på humor

Andre har forsøkt å gå lengre i jobben med å forsøke å definere humor. En vanlig måte å definere humor på er å ta utgangspunkt i tre teorier som filosof John Morreall (1987, s. 129-133) presenterer (jf. Critchley, 2002, s. 2; Cross, 2010, s. 5-8; Johansen, 2020, s. 47). Den første teorien peker på at man finner noe humoristisk når man føler seg overlegen en

annen¹. Den andre teorien sier at latter gir en form for avspenning² og den tredje teorien peker på at humor knyttes til inkongruens (Critchley, 2002, s. 2; Cross, 2010, s. 5-10; Johansen, 2020, s. 47-52). Cross (2010, s. 9-10) argumenterer for at ikke alle typer humor forklares gjennom en spesifikk teori eller teoritradisjon, og at de ulike teoriene dermed er en nødvendighet.

Videre i dette delkapittelet vil jeg gå nærmere inn på de tre nevnte teoriene. Deretter tar jeg for meg humor gjennom Bergsons teori om at humor kan knyttes til mekanikk, automatikk og stivhet, og Bakhtins presentasjon av karnevalismetradisjonen. Jeg vil presisere at når jeg fremhever Bergson og Bakhtin, er det ikke ment som motsetninger eller i sidestilling til overlegenhetsteorien, avspenningsteorien og inkongruensteorien. De kan ha tankesett som gjenspeiles i en eller flere teorier, men jeg velger å trekke disse teoretikerne fram fordi de har hatt stor innflytelse på hvordan humor forstås.

Overlegenhetsteorien

Tanken om at humor er knyttet til at man føler seg overlegen en annen, har røtter langt tilbake i tid, og var et dominerende syn fram til 1700-tallet (Critchley, 2002, s. 2; Cross, 2010, s. 8). Overlegenhetsteorien forklarer humor ved at noen ler av, og ikke med andre. Slik humor trigges typisk av at en person gjør eller blir rammet av noe, som andre oppfatter som komisk (Cross, 2010, s. 8). Aristoteles og Platon mener at å bedrive en slik praksis innebærer å gjøre noe etisk suspekt, siden humor basert på overlegenhet alltid håner noen (Cross, 2010, s. 8).

Å le av folk med andre nasjonaliteter kan forklares med overlegenhetsteorien, for eksempel nordmenns svenskevitser, svensker som ler av finske, og amerikanere som ler av kanadiere (Critchley, 2002, s. 69). Å le på andres bekostning kommer også til uttrykk i *Verdens verste miljøsvin*, blant annet i humor knyttet til rektoren. I flere situasjoner gjør rektoren ting som gjør at man kan le av ham. Et eksempel på det er når han slipper fisken i en boks med

¹ På originalspråket kalt «superiority-theory». Jeg bruker Johansen (2020) sin oversettelse.

² På originalspråket kalt «comic-relief». Jeg bruker Røskeland (2022) sin oversettelse.

makrell-i-tomat ut i elven, og sier til fisken: «Svøm lille venn. Svøm til vennene dine» (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 64). Jeg kommer tilbake til dette eksempelet i analysen.

Avspenningsteorien

Ideen om at latter skaper avspenning stammer fra 1800-tallet, og fikk fotfeste etter at Herbert Spencer og Sigmund Freud omtalte teorien på henholdsvis slutten av 1800-tallet og starten på 1900-tallet (Critchley, 2002, s. 3; Cross, 2010, s. 5-6; Johansen, 2020, s. 51). Avspenningsteorien tar for seg det psykiske og fysiske aspektet ved latter, og kan forklares ved at latter frigjør oppspart eller fortrenget energi. Freud knytter denne energien til psykisk aktivitet, og når man frigjør denne energien, føles det godt (Critchley, 2002, s. 3; Cross, 2010, s. 5).

Ifølge komiker Markus Gaupås Johansen (2020, s. 50-51) kan man forstå teorien ved å se på menneskets sinn som en trykkoker, der undertrykte og fortrengete følelser bidrar til å øke trykket. For å unngå at trykket blir så stort at trykkokeren eksploderer, er det behov for å redusere trykket, hvilket skjer ved latter. Jeg vil påstå at denne teorien er spesielt relevant i beskrivelsen av humoren i *Ett sekund om gangen*, siden hovedkarakteren Hedvig blant annet bruker humor for å mestre en emosjonelt vanskelig livssituasjon.

Inkongruensteorien

Inkongruensteorien beskriver det morsomme gjennom forholdet mellom det forventede og uforventede. Den fikk fotfeste på 1800-tallet, og man finner også spor av en slik tankegang ett århundre tidligere (Critchley, 2002, s. 1-3; Cross, 2010, s. 6-7). Critchley (2002) sier følgende om hvordan humor og inkongruens henger sammen: «Jokes tear holes in our usual predictions about the empirical world. We might say that humour is produced by a disjunction between the way things are and the way they are represented in the joke, between expectation and actuality» (s. 1). Med andre ord skapes humoren av en inkongruens mellom det man forventer skal skje, og det som faktisk skjer. Et eksempel på dette er rektorens avstraffelsesmetoder i *Verdens verste miljøsvin*. Man forventer ikke at rektoren kjører ned elever som straff, og når det skjer oppstår det en slik inkongruens. Dette

eksempelet kommer jeg tilbake til i analysen.

Inkongruensteorien har visse likhetstrekk med overlegenhetsteorien. Bergsons (1993, s. 9) teorier viser også likheter mellom det jeg forstår som overlegenhet og inkongruens. Dette handler om at begge teoriene tar utgangspunkt i en form for avvik. Selv om overlegenhetsteorien definerer humor som at man ler av en annen, så kan årsaken være knyttet til et avvik mellom det forventede eller normerte, og det som skjer. En person som for eksempel skiller seg ut ved å ha meninger som er utenfor den typiske normen, vil derfor være objekt for latterliggjøring fordi det er et avvik mellom vedkommende sine meninger og normen. Humoren knyttet til rektoren i *Verdens verste miljøsvin* kan forklares med overlegenhetsteori og inkongruensteori, og det viser at de to teoriene til dels overlapper hverandre.

Bergson om automatikk, mekanikk og stivhet

Bergson (1993) har hatt stor innflytelse på hvordan man forstår humor. Han mener at det komiske kan knyttes til automatikk, mekanikk og stivhet. Det innebærer på en side at humor skapes av handlinger som fremstår som automatiske. På en annen side er slike handlinger preget av at kroppen oppfører seg mekanisk og maskinaktig, og handlingen står dermed i kontrast til det smidige. Med andre ord skapes humor i en situasjon der handlingene går på automatikk, samtidig som handlingene fremstår som mekaniske og stive (Bergson, 1993; Critchley, 2002, s. 56). Knytter man denne teorien sammen med at humor har med det menneskelige å gjøre, oppstår humor når mennesker opptrer som mekanisk og noe maskinliknende, altså noe ikke-menneskelig (Bergson 1993; Critchley, 2002, s. 56). Jeg mener dette kan knyttes til inkongruens- og overlegenhetsteorien. Det handler om at handlinger er uventet og utenfor normen, og at man ler av noen som oppfattes som latterlig.

Lewis er kritisk til Bergsons syn, og mener humor ikke bare oppstår når mennesker framstår som ting, men det kan også være ting som fremstår som mennesker (Critchley, 2002, s. 58). Critchley diskuterer Lewis og Bergsons ulike syn, og oppsummerer det slik:

So, if a man behaves like a cabbage, then that is funny, but if a cabbage behaves like a man, then that is incontestable. Person-become-thing and thing-become-person

are both funny and therefore both Bergson and Lewis would appear justified in their theories of laughter. (Critchley, 2002, s. 58-59)

Jeg ser på uenigheten som oppkonstruert, og at det egentlig handler om to sider av samme sak.

Latterkultur og karnevalisme

Humor kan spores tilbake til latterkulturen som oppstod i middelalderen, i forbindelse med karnevalet. Bakgrunnen for det den russiske litteraturteoretikeren Mikhail Bakhtin (2003) kaller for karnevalismen, var et føydalistisk samfunn med kirken som den store maktfaktoren. Den offentlige sfæren var i stor grad preget av alvor, og knyttet til kirkens lære og ideologi (Bakhtin, 2003, s. 46). Bakhtin (2003) skriver: «Alvoret hadde vunnet hevd som den eneste form som kunne uttrykke sannheten, det gode, og i det hele tatt alt virkelig, betydningsfullt og viktig» (s. 46).

Som en reaksjon på alvoret i samfunnet oppstod et behov for å le (Bakhtin, 2003, s. 47). Dette resulterte i en latterkultur, som i utgangspunktet var legitim, og som var knyttet til feiring av høytider, blant annet karnevalet (s. 47-48). Parodier i form av utkledding var et av kjennetegnene på disse festene, i tillegg til at den høyere maktsfære ble latterliggjort (s. 48-53). På disse festene ble samfunnets hierarki oppløst og snudd på hodet, med andre ord; «*det opphøyede bytter plass med det lave*», også kalt Mundus inversus-motivet (Bakhtin, 2003, s. 57; Bjørlo, 2018, s. 181). Lavere stilte i samfunnet fikk høy status på festene, og det var ikke utenkelig at narren ble festens konge. Det var heller ikke uvanlig at man gikk med klær på feil kroppsdel, eksempelvis bukser på hodet. Bakhtin (2003, s. 56) peker på at slike fester hadde en positiv effekt, ettersom det ga folk håp om bedre tider. Siden latterkulturen var knyttet til samfunnshierarkier, og var en reaksjon på alvoret i samfunnet, kan det karnevaleske forstås i lys av overlegenhetsteorien og avspenningsteorien.

Man finner spor av det karnevaleske både i barns kultur og humor, og i barnelitteraturen (Lund-Iversen, 1998, s. 93; Cross, 2010, s. 4; Dale, 2015, s. 15). Det handler gjerne om at barn kan stå i opposisjon til det alvorlige, som er representert av voksne og autoriteter.

Litteraturviteren Carl Lauritz Lund-Iversen (1998, s. 93) forklarer sammenhengen mellom barn og karnevalismen med at barn i en kort stund kan frigjøre seg fra oppdragelsesstrukturene som styrer dem i hverdagen, for eksempel skole og foreldre. I Astrid Lindgrens *Pippi* styrer Pippi sitt eget liv uten foreldre, har eget hus, og er verdens sterkeste. Pippis univers utfordrer dermed den normerte oppveksten der foreldre har ansvar for barnet og dets utvikling. Samtidig latterliggjøres autoriteter, blant annet politiet og skolen. Jeg mener at det karnevaleske er spesielt relevant i *Verdens verste miljøsvin*, siden hovedkarakterene Ruben og Kent står i opposisjon til rektoren. Jeg anser derfor det karnevaleske som relevant for mitt prosjekt.

2.1.2 Barns humor

Teorien jeg har presentert så langt sier noe om humor på et grunnleggende nivå, men er det slik at barn oppfatter humor på lik linje som voksne? I det følgende tar jeg for meg ulike teoretikers syn på barns humor.

Katharine Hull Kappas (1967) sitt ærend i artikkelen «A Developmental Analysis of Children's Responses to Humor» er å forklare hvorfor humor for voksne og barn er forskjellig. Hun hevder at barns sans for humor utvikler seg parallelt med deres intellektuelle og emosjonelle nivå, og at jo eldre man blir, jo mer individualisert blir humoren (s. 69). Slik jeg forstår Kappas, handler dette om å forstå referansene som humoren spiller på, for som Kappas påpeker: «One must know what is normal before being able to perceive an incongruity» (s. 69). I tillegg mener hun at kjønn, intelligens, personlighet og kulturell bakgrunn er andre faktorer som påvirker hva barn ler av (s. 70).

Mallan (1993) mener at barn og voksne ikke nødvendigvis ler av det samme: «It changes as society changes and it changes as individuals get older. A child's sense of humour is not the same as an adult's» (s. 2). Hun forklarer dette med at barn og unge ikke har samme forutsetning for å forstå sofistisert og intellektuell humor som det voksne har (s. 2). Hun mener nemlig at det er livserfaring og det intellektuelle nivået som avgjør hvorvidt man forstår sofistisert humor, og ikke alderen (s. 2).

Cross (2010, s. 15) uttrykker et liknende poeng som Kappas og Mallan, og sier at kunnskap og intellektuelt nivå er avgjørende for å forstå sofistiskert humor. Samtidig er hun tydelig på at usofistikert og sofistiskert humor ikke er ensbetydende med barnehumor og voksenhumor. Hun sier at dagens litteratur for unge inneholder både mindre og mer sofistiskert humor, til og med på en og samme tid (s. 16). I tillegg peker hun på en tendens som viser at det brukes stadig mer sofistiskert humor i nyere tids barne- og ungdomslitteratur: «When I discuss high forms of humor, I refer to cognitive forms of humor (...), which I argue are increasingly evident in many examples of contemporary, humorous junior fiction» (Cross, 2010, s. 14-15). Det at det nå brukes mer sofistiskert humor i barne- og ungdomslitteratur, tyder på at unge setter pris på og kan forstå sofistiskert humor, noe også Cross påpeker (s. 15) Hun peker også på at bruken av mer sofistiskerte humorformer kan ha å gjøre med endringen i synet på barn og barndom på 1960-tallet (s. 2).

Kappas, Mallan og Cross virker tilsynelatende å være enige i at alderen i seg selv ikke har særlig betydning for hva man synes er morsomt, eller hvorvidt unge kan forstå sofistiskert humor. Hvordan man forstår humor har først og fremst å gjøre med individets emosjonelle og intellektuelle nivå, samt individets erfaringer og kunnskap. Slik jeg ser det, handler barns sans for humor i større grad om hvilke humortyper barn har erfaring med, og om de kjenner til referansene humoren spiller på.

2.1.3 Ulike måter å kategorisere humor på

Humoren for barn og unge er mangfoldig. Det er derfor hensiktsmessig å ha et bredt begrepsapparat og kategoriseringssystem når jeg skal i gang med analysearbeidet. Jeg støtter meg på hva forskningen sier om hvordan man kan sortere ulike humortyper, og hva barn synes er morsomt.

Kappas: Ti humortyper som barn ler av

En måte å kategorisere humor på, er å ta utgangspunkt i sentrale humortyper. Ifølge Kappas (1967, s. 68) ler barn av humortypene overdrivelse, inkongruens, overraskelse, slapstick, det

absurde, knipe, latterliggjøring, trass, vold og verbal humor³ (s. 68). Det å kategorisere ulike typer humor slik Kappas gjør, ser jeg på som fruktbart for dette prosjektet, da det kan fungere som begrepsapparat for å identifisere og beskrive det komiske i litteraturen. Det gir meg også en viss forutsetning for å vite hvilke typer humor jeg kan forvente å finne i bøkene, og grunnlag for å diskutere om disse humortypene fortsatt er aktuelle i dag.

Det er samtidig grunn til å forholde seg kritisk til kategoriseringen Kappas gjør. For det første kan det være problematisk å forholde seg til disse begrepene, da de er nært beslektet og kan være vanskelige å adskille. Humortypene overlapper til dels og flere av dem kan gjøre seg gjeldende i samme humoreksempel. Cross (2010) problematiserer også dette:

There is also, as I have pointed out, much 'leakage' of one type of humor into another. One single humorous stimulus can often be described in different ways by different theories, so care should be taken not to be too rigid in placing humor in even the broadest of categories. (s. 10)

For eksempel kan det komiske i en situasjon både forklares med slapstick og vold, ettersom de begge tar for seg det voldsomme og fysiske. Det forekommer en del slapstick-humor i *Verdens verste miljøsvin*, blant annet rektoren som kjører ned elever, samt moser dem med kontordøren sin. Slik humor kan også beskrives som vold, overdrivelse og inkongruens. I forbindelse med de nevnte eksemplene kan også absurd humor være et passende begrep for å forklare humoren. Dette understreker at det er vanskelig å beskrive humorforekomster med én humortype.

En annen utfordring med Kappas kategoriseringssystem er at humortypene etter min mening befinner seg på tre ulike nivåer. På et nivå beskriver humoren en reaksjon, slik som overraskelse. På et annet nivå har humortyper en spesiell virkning, slik som latterliggjøring. Det tredje nivået er mer beskrivende, slik som overdrivelse, vold, og absurditet. Siden humortypene befinner seg på ulike nivåer, kan det være problematisk å sidestille dem når jeg skal identifisere og beskrive humor.

³ Jeg bruker egen oversettelse. Kappas (1967) bruker begrepene «Exaggeration, incogruity, surprise, slapstick, the absurd, human predicaments, ridicule, defiance, violence and verbal humor» (s. 68-69).

Selv om kategoriseringen inneholder humortyper på ulike nivå, og at det kan være vanskelig å adskille humortyper som er nært beslektet, så mener jeg at kategoriseringen kan ha nytteverdi. For det første kan det fungere som en overordnet hjelp til å sortere humoren i en analyse. For det andre mener jeg at Kappas kategorisering gir meg spesifikke begrep å knytte humoren til. Jeg vil understreke at dersom man bruker en slik inndeling, må man være påpasselig med å ikke låse seg til én spesifikk humortype, og være bevisst på at det kan være nødvendig å knytte humoren til flere humortyper.

Siden artikkelen til Kappas er utgitt i 1967, og forskningen Kappas støtter seg på er eldre, mener jeg det er legitimt å spørre om kategoriseringen fortsatt er like fruktbar å anvende på nyere litteratur. Cross (2010, s. 2) anser 1960-tallet som en tid der synet på barn og barndom var i endring, hvilket gjør at det er grunn til å tro at barn- og ungdomslitteratur også har endret seg. Når Cross (2010, s. 14-15) i tillegg viser til en trend der forekomsten av høyere humorformer i nyere barnelitteratur øker, tar jeg høyde for at inndelingen ikke behøver å være like relevant i dag som i 1967. Samtidig kan det argumenteres for at humortypene Kappas presenterer er generelle. Humortypene sier for eksempel ingenting konkret om hva det spøkes om, eller i hvilken grad humoren er sofistikert. Kappas inndeling sier først og fremst noe om hvilke «ingredienser» humoren spiller på. Selv om det barn ler av kan ha endret seg siden 1960-tallet, så tror jeg fundamentet i det komiske fortsatt er aktuelt.

Av de ti humortypene Kappas gjør rede for, er ni av disse relevant for romanene jeg analyserer. Det vil si samtlige humortyper utenom knipe. I *Verdens verste miljøsvin* er samtlige av de ni humortypene relevante, mens i *Ett sekund om gangen* er spesielt overdrivelse, overraskelse, latterliggjøring, inkongruens, overdrivelse og verbal humor relevante. I det følgende tar jeg for meg de ni aktuelle begrepene, og presenterer min forståelse av dem.

Overdrivelse handler om å gjøre noe vesentlig større eller mindre enn det faktisk er, og kan knyttes til størrelser, følelser, trekk, erfaringer og liknende (Kappas, 1967, s. 68). Parodi er et eksempel der overdrivelse ofte blir brukt, gjerne ved å forstørre særtrekk ved den man parodierer. Overdrivelse finnes for eksempel i rektorens overdrevne miljøholdninger i *Verdens verste miljøsvin*, og i overdrevne reaksjoner i samtaler mellom Hedvig og Ella i *Ett*

sekund om gangen.

Inkongruens er et fenomen jeg har snakket om tidligere i teorikapittelet. Det handler som nevnt om et avvik mellom det forventede og det som faktisk skjer. Siden inkongruens beskriver humor på et generelt plan, er hovedingrediensen i en av hovedteoriene, og kan knyttes opp mot mange ulike typer humor, er det høyst relevant for mitt prosjekt.

Overraskelse handler også om det uforventede. Humor knyttet til overraskelse kan for eksempel gjelde en hendelse, tanke eller følelse, og overlapper med inkongruens. Kappas (1967, s. 68) bruker begrepet ironi for å beskrive en sofistisert form for overraskelse, og er et begrep jeg ønsker å utdype nærmere. Slik jeg forstår ironi, handler det om at man uttrykker det motsatte av det som faktisk skjer. I tillegg kommer ironi fram i måten noe formidles på, at det som sies ikke er alvorlig ment. Hvis for eksempel noe har gått dårlig, men man sier «Det gikk jo bra!», så kan innholdet tolkes ironisk. Cross (2010) påpeker at mange litterære tekster inneholder ironi, og at det finnes forskjellige typer ironi: «This irony ranges from the simplest of verbal irony, as in sarcasm, through the relatively 'stable' irony of dramatic irony, to complex, philosophical issues concerning the adoption of a 'comic spirit' to life» (s. 168).

Slapstick er en fysisk humortype som Kappas (1967) beskriver som «fast, boisterous, and zany physical activity and horseplay (...)» (s. 68). En annen definisjon er at «Slapstick er en form for komedie som er rik på grov, løssluppen og fysisk humor» (Dahl, 2021). Slik humor er typisk brukt i visuell humor, og jeg anser den som spesielt relevant for å beskrive humoren i *Verdens verste miljøsvin*. Et eksempel på slapstick-humor fra *Verdens verste miljøsvin* kan som sagt være rektorens bilkjøring og påkjøring av elever.

Humor kan videre kategoriseres som absurd, og handler om det meningsløse. Kappas (1967) beskriver det som « (...) that which obviously lacks reason, which is foolish or ridiculous in its lack of good sense, includes nonsense, the nonsensical use of logic and language (...) » (s. 68). Med andre ord kan det forstås som en hendelse eller situasjon med fravær av fornuft og forstand.

Latterliggjøring har jeg nevnt i forbindelse med overlegenhetsteorien. Kappas (1967, s. 68)

knytter latterliggjøring til erting og mobbing av andre eller seg selv. Latterliggjøring i sofistikerte former kaller hun sarkasme (s. 68). Hun skiller mellom latterliggjøring i negativ forstand, som knyttes til mobbing og en fiendtlig holdning til den som latterliggjøres, og latterliggjøring i positiv forstand, som er knyttet til aksepten over at mennesker gjør feil (s. 68). Latterliggjøring er beskrivende for mye av humoren i *Verdens verste miljøsvin*, eksempelvis ved bruk av overdrevne karikaturer, blant annet rektoren som overdrevet miljøfornekter og overdrevet miljøforkjemper.

Kappas (1967, s. 68) bruker begrepet «defiance» om humor som knyttes til en form for opprør og det karnevaleske, og jeg oversetter dette begrepet til trass. Hun beskriver trass som å være«(...) primarily the release of hostility or aggression through rebellion, includes the violation of conventions, the perpetration of situations socially unacceptable to adults, the expression of forbidden ideas, and the violation of adult authority» (Kappas, 1967, s. 68). Denne typen humor er relevant i forbindelse med humoren i *Verdens verste miljøsvin*, siden mange av de komiske situasjonene oppstår i forbindelse med barns opprørskhet ovenfor rektoren.

Voldelig humor er en annen humortype barn kan le av. Kappas (1967, s. 68-69) beskriver vold som fiendtlighet eller aggresjon som får sitt utløp gjennom fysisk kontakt med andre. Mallan (1993, s. 7) hevder det først og fremst er eldre barn som synes vold er morsomt, da de i større grad klarer å skille mellom hva som er ekte og hva som er fiksjon. Også denne type humor er relevant for *Verdens verste miljøsvin*, siden en del humorforekomster baserer seg på rektorens voldelige oppførsel.

Verbal humor kan forstås som humor produsert av språket. Kappas (1967, s. 69) trekker blant annet fram ordspill, vitser og bruk av kallenavn som eksempler på dette. Jeg ser på denne humortypen som relevant både for *Ett sekund om gangen*, og *Verdens verste miljøsvin*.

Cross: Humor i høy og lav form

Cross (2010) gjør en annen sortering enn Kappas, knyttet til det å adskille humortyper, og

deler humor inn i høy og lav form:

By 'high' forms of humor, I basically mean the cognitive, more sophisticated humor of, for instance, humorous parody, comic irony, satire, and humorous metafictional devices, as well as wordplay. In contrast, 'low' humor includes depictions of farce and physical slapstick, often extending to comically exaggerated characters and even comic grotesque and scatological humor. (s. 3)

Det som avgjør hvorvidt humor regnes som å være av lav eller høy form, er altså hvor sofistisert den er, der lav form kan sees på som «enklere» humor, mens høy form som mer sofistisert. Hun påpeker at begge formene finnes i dagens barne- og ungdomslitteratur, og at de til og med kan forekomme samtidig: «High and low forms of humor do not have to play off one against the other, nor are they always simply used to defuse each other (...) They can actually work together, often within the same humorous stimuli» (s. 3). Høye og lave humorformer kan altså fungere i et samspill med hverandre.

Det Cross peker på synes jeg er interessant, da det viser kompleksiteten som kan ligge i humoren. At både lavere humorformer, som kanskje er lettere å gjenkjenne, og mer sofistiserte humorformer kan identifiseres i samme situasjon, sier noe om «tolkningsrommet» som ligger i humoren. Det noen synes er morsomt er ikke nødvendigvis det andre ler av. For noen vil det være det åpenbare og enkle, mens for andre vil det være det høye og sofistiserte. Det er dermed ikke så rart at humor kan appellere til mange samtidig.

I tillegg mener jeg at Cross sin inndeling er et fint supplement til Kappas kategorisering av humortyper. Cross viser hvordan humortyper kan uttrykkes i forskjellige nyanser, enten i mer eller mindre sofistiserte former. Inndelingen i høye og lave humorformer kan altså supplere Kappas generelle inndeling av humortyper, og gjøre beskrivelser av humor enda mer presise.

Bergson og Mallan: Humor i situasjon, karakter og språk

Humor som fenomen kan være kompleks, og grensene mellom humortyper kan være vage. Derfor kan det være formålstjenlig å kategorisere humorformer grovere enn det for

eksempel Kappas gjør. Mallan (1993, s. 9-18) gjør en kategorisering etter humor i karakterer, humor i situasjoner, og humor i språk. Bergson (1993) sorterer humor i tilsvarende kategorier, men legger til humor i form. Sistnevnte kategori legger jeg ikke stor vekt på, siden jeg ikke ser den som spesielt relevant i mitt prosjekt. Kategoriseringen som Mallan og Bergson gjør er altså mindre spesifikk enn Kappas sin kategorisering, og sier noe generelt om humoren. Å sortere humor på denne måten kan være til hjelp for å identifisere og adskille ulike typer humor, dersom det er vanskelig å peke konkret på hva som er morsomt.

Samtidig kan en grovere inndeling av humor by på liknende utfordringer som med Kappas sin inndeling, da det kan være vanskelig å beskrive humoren med én kategori. For eksempel kan humor oppstå i en situasjon, men det kan også være knyttet til språket og karakterene. Kategoriene er også lite beskrivende, spesielt med tanke på forklaring av hva som er morsomt. Formålet med dette prosjektet er først og fremst å avdekke hvorvidt det finnes humor i bøkene, hva som er morsomt og hvordan humoren eventuelt fungerer. Jeg ser det derfor som hensiktsmessig å bruke Mallan og Bergsons kategorisering, samt Cross sin inndeling av høye og lave humorformer, som et supplement til Kappas sin kategorisering av humortyper.

2.1.4 Humorens funksjoner

Det er ingen tvil om at humor kan fungere på ulike måter. Cross (2010) sier følgende om humorens funksjoner: «(...) so the functions of humor are many and, of course, it can further function as more than one thing at a time» (s. 2). At humoren kan ha flere funksjoner samtidig, ser jeg på som interessant. Røskeland (2021) kommenterer også at humoren kan fungere på forskjellige måter:

Humor kan forføre, forlede og forstyrre. Derfor krever humor også at leseren er aktiv og skjerpet. Det er med andre ord god grunn til å både ta humor på alvor og å inkludere humor i det alvorlige. Humor er nesten aldri verdinøytral. Den kan forkludre et prosjekt dersom den enten kommer i konflikt med eller i veien for de verdiene som er på spill. (s. 9)

Med andre ord kan humoren både tjene og være til hindring for litteraturens prosjekt, og

det er måten humoren brukes på som avgjør hvordan humoren fungerer.

For å kunne si noe om hvordan humoren fungerer i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*, mener jeg det er hensiktsmessig å undersøke hvilke funksjoner humor kan ha i litteraturen, noe jeg tar for meg i dette kapittelet. Det innebærer å se på humor som ren underholdning, og at humor kan fungere kritisk, reflekterende og som en strategi for å mestre noe emosjonelt vanskelig og utfordrende.

Humor som ren underholdning

Humoren har en åpenbar underholdningsfunksjon. Derfor er det kanskje ikke så rart at Bakthin (2003, s. 36) i boken *Latter og Dialog* sidestiller begrepene «underholdende» og «humoristisk». Det kan argumenteres for at alle former for humor fungerer som underholdning, og at det derfor ikke er en motsetning mellom underholdning og andre funksjoner humoren kan ha.

Humor som ren underholdning kan likevel være en motsetning til andre funksjoner, og Critchley (2002) omtaler dette som «sheer pleasing diversion»⁴ (s. 11). Ordet «diversion» kan oversettes til adspredelse, avledning eller distraksjon, og sier noe om at humoren kan lede leserens tanker vekk fra litteraturens «sak». Critchley (2002) beskriver ren underholdning slik:

(...) [It] simply seeks to reinforce consensus and in no way seeks to criticize the established order or change the situation in which we find ourselves. Such humour does not seek to change the situation, but simply toys with existing social hierarchies in a charming but quite benign fashion. (s. 11)

Ren underholdning er med andre ord en motsetning til kritisk humor, som utfordrer samfunnhierarkier og normer.

⁴ «Ren underholdning» er Røskelands (2022, s. 2) oversettelse av «sheer pleasing diversion». Jeg velger å støtte meg på denne oversettelsen, og vil bruke den videre i prosjektet.

Jeg vil understreke at jeg er klar over at begrepet underholdning kan knyttes til forestillinger om mindre god litteratur. Jeg ser det ikke som hensiktsmessig å diskutere eller finne ut om det utvalgte materialet for denne studien er god eller dårlig litteratur. Jeg bruker begrepet utelukkende for å beskrive humorens funksjon i det utvalgte materialet, og ser på underholdningsfunksjonen sidestilt med andre funksjoner. Jeg vil også presisere at underholdningsfunksjonen kan kobles til mestringsstrategi, hvilket er en funksjon jeg tar for meg senere.

Humor som kritikk

Humor kan komme til uttrykk som latterliggjøring, og kan fungere irettesettende og korrigerende. Med andre ord kan slik humor ha en kritisk funksjon. Bergson (1993, s. 96) mener at latteren alltid er ydmykende ovenfor den som blir ledd av, og at det er samfunnets måte å korrigere oppførsel og handling som befinner seg utenfor samfunnets normer. Denne humorfunksjonen kan dermed knyttes opp mot overlegenhetsteorien. Critchley (2002) påpeker at latterliggjøringen også kan ramme andre enn den personen latterliggjøringen i utgangspunktet er rettet mot: «The core insight [...] is that in humour I find myself ridiculous and I acknowledge this in laughter or simply in a smile» (s. 94). Humor kan altså fungere kritisk på flere måter.

Et resultat av latterliggjøring kan være korreksjon av oppførsel, men den kan også fungere på andre måter. For det første kan latterliggjøringen fungere fornærmende mot den som blir latterliggjort (Johansen, 2020, s. 91-95). Johansen (2020, s. 47) viser til terrorangrepet på satiremagasinet Charlie Hebdo, i 2015, som et eksempel på at humor kan oppfattes som fornærmende. For det andre kan latterliggjøring kan også forsterke holdninger hos den som latterliggjøres (Critchley, 2002, s. 9-11). Dersom man for eksempel latterliggjør en bompengemotstander, kan bompengemotstanderen bli mer bevisst rundt egne holdninger og samtidig omfavne disse, fremfor å ta avstand. Latterliggjøringen behøver derfor ikke å ha en kritisk funksjon, og kan i stedet fungere forsterkende (Critchley, 2002, s. 9-11).

Humor som skaper refleksjon

Humor kan også ha en reflekterende funksjon. Critchley (2002, s. 15) sier at humor og latterliggjøring kan synliggjøre menneskers atferd, som videre kan føre til at de som observerer latterliggjøring reflekterer over egne praksiser. Det handler om at den som observerer blir gjort oppmerksom på aspekter ved samfunnets normer, og dette kan sette igang kritisk refleksjon omkring normene.

Humor som mestringsstrategi

Den siste funksjonen jeg tar for meg, er det Røskeland (2021) kaller «humor som mestringsstrategi» (s. 3). Humoren kan få den som ler til å føle seg bra, og gi avspenning fra tragedier (Johansen, 2020, s. 71). Humoren som mestringsstrategi kan dermed knyttes til avspenningsteorien, siden latter kan bidra til å frigjøre oppspart og fortrengt energi. Mallan (1993, s. 20) peker på at humor er et mulig grep som kan gjøre tekster med alvorlig tematikk håndterbare for barn og unge, og jeg mener det har å gjøre med at yngre lesere kan ha behov for en viss distanse til emosjonelt vanskelige temaer. Jeg vil påpeke at det kan være vanskelig å skille humor som mestringsstrategi og humor som ren underholdning, og dette er noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven.

2.1.5 Humor og alvor i barnelitteratur

Det har i litterære miljøer blitt diskutert hvorvidt det seriøse og alvorlige hører hjemme i litteratur for unge. På den ene siden argumenteres det for at barne- og ungdomslitteraturens realismekrav har gått for langt, og at litteratur med seriøs og alvorlig tematikk dominerer over annen litteratur (Mallan, 1993, s. 19-20; Cross, 2010, s. 169). På den andre siden argumenteres det for at alvorlige og seriøse temaer er viktige i litteratur for unge, da slike temaer er en del av virkeligheten barn og ungdom lever i (Mallan, 1993, s. 20). Mallan (1993) mener at det alvorlige hører til i barne- og ungdomslitteratur, men hun understreker samtidig at formidlingen bør skje på en annen måte enn i voksenlitteraturen:

What distinguishes such books from adult books with similar themes is the treatment

of the subject matter and the tone the author adopts. It is the responsibility of authors to make their stories manageable for the child and present them from a child's point of view. One way of helping to do this is to introduce moments of humour or passages of humorous tone. (Mallan, 1993, s. 20)

Det alvorlige og seriøse kan være vanskelig å håndtere for unge, og humor kan altså være med på å gjøre det alvorlige håndterbart. Humoren kan forløse spenningen hos leseren, og som Mallan (1993) sier: «This comic relief helps to restore the reader's confidence and make him or her want to read on» (s. 21).

Cross (2010) undersøker også samspillet mellom humor og det alvorlige i litteratur for barn og ungdom. Hun peker både på at humor kan sees i det alvorlige, og at det alvorlige også kan sees i det humoristiske. Dette mener hun kommer til uttrykk i «(...) 'low' form of melodrama, gross caricatures or even scatological humor, within complex forms of humor such as parody and irony» (Cross, 2010, s. 168). Spesielt ironi og parodi er ofte i opposisjon til det alvorlige, og som Cross (2010, s. 169) påpeker, finner man dette i litteraturen ved å undersøke måten litteraturen formidler på.

Galgenhumor er én type humor som kan være aktuell i forbindelse med det alvorlige. Johansen (2020) bruker begrepet galgenhumor om personer som uttrykker morsomheter, og samtidig er «(...) traumatiserte, plaget eller fortvilet» (s. 70). Galgenhumor kan også beskrives som: «(...) en forsert, påtatt lystighet i en vanskelig situasjon. For eksempel humor der man gjør narr av sin egen vanskelige eller sørgelige situasjon» (Nordbø, 2021).

I forbindelse med humor i det alvorlige, diskuterer Cross begrepene galgenhumor og svart humor:

'Black humor', as a term, is not interchangeable with 'gallows humor', although gallows humor certainly constitutes a form of black humor. Gallows humor, strictly speaking, arises from stressful, traumatic or life-threatening situations but it is humor which, importantly, emanates from the person under that stress/threat. (Cross, 2010, s. 186)

Svart humor er med andre ord ikke det samme som galgenhumor, selv om galgenhumor er

en form for svart humor. Det groteske, alvorlige og mørke går igjen i både svart humor og galgenhumor, men der svart humor kan ramme hvem som helst, rammer galgenhumor utelukkende den som uttrykker spøken.

Som det kommer fram i kapittelet «'Funny and Fearful': The Comic Gothic and Incongruity» (Cross, 2010, s. 169) i Cross sin avhandling, kan det diskuteres hvorvidt svart humor og galgenhumor hører til i litteratur for yngre lesere. På den ene siden har enkelte ment at slik humor ikke passer for barn og ungdom, men at det først og fremst passer for voksne (s. 169). Svart humor blir heller ikke nevnt i Kappas sin inndeling av de mest populære humortypene hos barn. På den andre siden argumenterer Cross (2010) for at denne typen humor tilfører litteraturen mer enn bare «comic relief» (s. 168), og viser til litterære eksempler der svart humor kommer til uttrykk. Hun mener samspillet mellom det alvorlige og humor skaper rom for refleksjon og kritisk tenkning (s. 169).

Jeg ser på galgenhumor og svart humor som relevant for dette prosjektet, spesielt i forbindelse med humoren i *Ett sekund om gangen*. Det er nemlig grunn til å se på humorbruken til hovedpersonen Hedvig både som galgenhumor og svart humor. Hun vitser og spøker, både på egen og andres bekostning, og viser med det en lystighet i en ellers håpløs situasjon.

2.2 Bildebokteori

En av de to utvalgte bøkene, *Verdens verste miljøsvin* (2020), er satt sammen av de to modalitetene verbaltekst og bilder, noe som gir implikasjoner for lesingen og analysen av boken. Agnes-Margrethe Bjorvand (2014, s. 136) peker på at bilder kan formidle på lik linje med verbaltekst, men at de to modalitetene har ulikt formidlingspotensiale, altså ulik «modal affordans» (s. 136).

Modal affordans kan beskrives som: «[modalitetenes] muligheter og begrensninger [...] til å fortelle historie» (Tønnessen, 2018, s. 175). Med andre ord forstår man romanen først når man ser verbaltekst og bilder som en helhet. Videre i kapittelet vil jeg gå inn på hva det innebærer at *Verdens verste miljøsvin* er en visuell barneroman, samt gå nærmere inn på

bildebokteori, og se på hvordan humor kan fungere i bildebøker.

Visuell barneroman

Det visuelle spiller som sagt en sentral rolle i *Verdens verste miljøsvin*, og romanen kan kategoriseres som en visuell barneroman. Tønnessen (2018) beskriver den visuelle barneromanen som «(...) én lang, sammenhengende fortelling i bokform (roman), der skrift, bilder og bokdesign er så tett integrert at de bare gir mening hvis de leses sammen som en visuell enhet» (s. 173). I tillegg er den som regel delt inn i kapitler eller episoder, har minst ett visuelt uttrykk per oppslag, og kan inneholde skrift integrert i bildene (s. 179). *Verdens verste miljøsvin* (2020) passer til denne definisjonen, da det er en kapitteinndelt roman med minst ett visuelt uttrykk per oppslag. I tillegg har romanen verbaltekst, bilder og bokdesign som henger tett sammen, og skrift er integrert i det visuelle.

2.2.1 Ikonotekst

For å analysere *Verdens verste miljøsvin* er det nødvendig å støtte seg på klassisk bildebokteori. Den sier nemlig noe om hvordan samspillet mellom bilde og verbaltekst fungerer, og betegner dette samspillet som bokens 'ikonotekst' (Hallberg, 1982, s. 165; Bjorvand, 2014, s. 131). Hallberg (1982) beskriver ikonotekst som bildebokens egentlige tekst: «Bildebokens "egentlige tekst" är interaktionen mellan dess båda semiotiska system. (...) Denna "text" kallar vi försättningsvis ikonotext» (s. 165). Ikonoteksten sier altså noe om hvordan skrift og bilde utfyller hverandre, og gir hverandre mening.

Å tolke samspillet mellom tekst og bilde krever ytterligere verktøy. Litteraturteoretiker Roland Barthes innfører begrepene «forankring» og «avløsning»⁵ (Barthes, 1980, s. 48; Barthes, 1994 s. 27; Bjorvand, 2014, s. 137). Jeg forstår forankring som at bilde og tekst hver for seg

⁵ Originalt presentert som 'ancrage' og 'relais' i essayet «Rhetorique de l'image» fra 1964. 'Forankring' brukes om 'ancrage' i både den norske og danske oversettelsen. Om 'relais' brukes 'forsterkning' i den norske oversettelsen (Barthes, 1994, s. 27), mens dansk oversettelsen bruker 'afløsning' (Barthes 1980, s. 48). Jeg bruker den danske varianten, siden den har fått feste i det nordiske fagmiljøet og blant annet brukes i Berit Westergaard Bjørlo doktorgradsavhandling fra 2018.

kan tolkes på ulike måter, men når de står sammen er det ikke lenger tvil om tolkningen (Tønnessen, 2018, s. 177). De begrenser altså betydningen den andre modaliteten kan ha. Avløsning handler derimot om at bilder og tekst formidler ulik informasjon. Med andre ord tilfører bildet noe til teksten, og teksten noe til bildet, og den helhetlige meningen forsvinner dersom en av modalitetene tas vekk (Tønnessen, 2018, s. 177). Bjorvand (2014, s. 137) understreker at bilde og tekst aldri vil formidle nøyaktig det samme, ettersom de er ulike modaliteter. Både avløsning og forankring vil alltid gjøre seg gjeldende til en viss grad, men det er typisk at en av de dominerer.

2.2.2 Humor i bildebøker

I likhet med andre medium, kan bildebøker ha humoristisk preg. Mallan (1993, s. 27) mener at noe av det humoristiske potensialet ligger i at illustrasjoner enten kan formidle noenlunde det samme, eller noe helt annet enn verbalteksten. Ironi kan for eksempel uttrykkes i et visuelt uttrykk som formidler det motsatte av det verbalteksten sier. Overdrivelse er et annet eksempel som kan formidles både i tekst og bilde, der det visuelle forsterker den komiske effekten. Men hva sier litteraturteori om humor i bildebøker?

For at en humoristisk bok skal oppfattes som komisk, må den leses som en humorbok. Mjør (2015, s. 48) poengterer dette når hun i artikkelen «Humor og alvor i bildeboka:

Sanningsvurdering av ikonotekstar» diskuterer humorens betydning i bildeboken *Pappa er sjørøver*. Hun sier nemlig at bøker med tegninger har «(...) ein sterk humoristisk tradisjon, med røter i vitseteikning og karikatur, ein snakkar gjerne om ein 'rask', røff eller uvøren strek». Tegninger kan med andre ord signalisere at boken må leses som en humorbok.

Humoren i tegningen behøver ikke bare å ligge i streken, men også i karakterenes positur og blick (s. 52). Mjør peker (2015) også på at den realistiske strektegningen historisk sett har hatt stor betydning for bildebøker, og at den fra starten har blitt koblet til «(...) eventyr og eventyr- eller fabelliknande forteljingar, gjerne med dyr i persongalleriet og gjerne med innslag av humor, overdriving og overskriding av realismen (...)» (s. 51).

Det finnes en tradisjon for bruk av humor i strektegninger, og slik jeg forstår Mjør handler

det komiske i strektegningene om den visuelle stilen. Strektegningene kan uttrykke karikaturer, overdrivelser og overskridelser, altså begrep som man kjenner igjen i klassisk humorteori. Siden det illustrerte i *Verdens verste miljøsvin* består av strektegninger, anser jeg Mjørs funn som interessant for dette prosjektet.

Karikatur har som sagt en sentral plass i bildebokens tradisjon, og det komiske i bildebøker kan knyttes til dens barnslige og naive stil (Birkeland & Storaas, 1998, s. 30). Litteraturviterne Tone Birkeland og Frøydis Storaas (1998, s. 30) fremhever at den visuelle stilen, i form av mimikk, ansiktsuttrykk og størrelsesforholdet mellom hode og kropp, kan brukes for å skape humoristiske poeng.

Slapstick er én humortype som er typisk i humoristiske bildebøker for barn og ungdom (Mallan, 1993, s. 28). Mallan (1993 s. 28) begrunner dette med at slapstick er viktig for leseopplevelsen, ettersom det bidrar til å synliggjøre spøken. Cross (2010) er inne på et liknende poeng: "Another common type of humor widely present in texts for junior boys is action-oriented, cartoon-style, visual humor (s. 154). Humoren Cross (2010, s. 154) beskriver kan kategoriseres som slapstick, og hun bruker selv slapstick-begrepet i beskrivelsen av humoren i Dav Pilkeys bokserie *Kaptein Supertruse*.

Satire er en annen type humor som er karakteristisk for humoristiske bildebøker (Mallan, 1993, s. 33). Satire er et paraplybegrep for en subtil og kritisk humor, og kommer ifølge Mallan (1993) til uttrykk i forskjellige humortyper: «Devices that satirists use include irony, sarcasm, invective, ironic contrast, and parody» (s. 33). Med andre ord er det flere humortyper som kan gjøre seg gjeldende i humoristiske bildebøker, og som fungerer kritisk. Mallan (1993, s. 28) understreker at medlidenheten i satire ikke må ligge hos den som blir latterliggjort, dersom satiren skal oppfattes som morsom.

Oppsummert kan strektegninger være viktig for hvordan humoristiske bildebøker blir lest. Humoren i bildebøker kan være knyttet til ulike typer humor, men det er tradisjonelt slapstick som forekommer mest. Gjennom satire kan humoren komme til uttrykk gjennom for eksempel parodier, ironi og sarkasme. Karikatur, overskridelse og overdrivelse er andre kjente begrep fra humorteorien som kan gjøre seg gjeldende i bildebøker, slik som Mjør,

Birkeland og Storaas viser.

2.3 Økokritikk

Økokritikk har sine røtter fra dypøkologien, som ser på mennesker som en del av et helhetlig økosystem på jorden, sidestilt med blant annet dyr og planter (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 136). Mads Claudi (2013) hevder at økokritikken undersøker det gjensidige forholdet mellom natur og kultur, og videre sier han at økokritiske analyser:

[...] for eksempel [spør] om hvilket syn på og begrep om naturen som formidles i en tekst, hvordan en viss metaforbruk i litteraturen eller i kulturen i videre forstand kan innvirke på vår holdning til og oppfatning av naturen, hvordan naturen påvirker kulturen og litteraturen, og hvordan litteraturen i sin tur kan påvirke naturen. (Claudi, 2013, s. 241)

Økokritiske analyser undersøker med andre ord ikke bare framstillingen av naturen og det fysiske miljøet, men også hvordan litteraturen og naturen påvirker hverandre.

Forskergruppen *Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul)* ved Høgskulen på Vestlandet har vært en sentral aktør innenfor økokritikken, og har blant annet utviklet en matrise som kan fungere som et redskap i økokritiske analyser (Goga et al., 2018, s. 12). Jeg kommer ikke til å bruke matrisen i analysen, men jeg nevner matrisen fordi det er her jeg henter begrepet «naturproblematiserende» fra.

Begrepet «naturproblematiserende» befinner seg altså på én av de to aksene i den nevnte matrisen, og begrepet står i kontrast til naturfeirende. Goga et al. (2018, s. 12-13) beskriver naturproblematisering slik: «The problematizing position takes account of the escalating environmental challenges and the growing engagement of ecocritical children's literature, which demonstrate a critical and problematizing awareness of nature» (s. 12-13). Det er nødvendig å presisere at litteratur ikke nødvendigvis kun er naturproblematiserende eller naturfeirende, begge deler kan gjøre seg gjeldende i samme verk. Det er heller ikke slik at en tekst enten befinner seg ytterst på en akse mot naturfeirende eller ytterst på aksene mot naturproblematiserende. Aksene i matrisen fungerer som et kontinuum.

Jeg er bevisst på at min bruk av begrepet «naturproblematiserende» i prosjektets problemstilling kan virke selvmotsigende, gitt beskrivelsen i forrige avsnitt der jeg sier at litteratur ikke kun er naturproblematiserende eller naturfeirende. Når jeg i innledningskapittelet beskriver de to utvalgte bøkene som naturproblematiserende, så er det fordi jeg mener at denne litteraturen framstiller utfordringer i forholdet mellom menneske og miljø.

3. Analyse

Som nevnt i innledningskapittelet, har jeg gjort en nærlesing av *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. Det innebærer at jeg har lest disse romanene med oppmerksomt blikk, og identifisert humorforekomstene, samt knyttet humorforekomstene til mulige funksjoner. Ettersom romanene har ulikt humorpreg, er analysene bygget opp ulikt.

Selv om *Ett sekund om gangen* ikke er en humoristisk bok, så finnes det humor i den. Humorforekomstene er riktignok begrenset, og er for det meste knyttet til enkelte kontekster. Jeg mener det er hensiktsmessig å analysere humoren med utgangspunkt i kontekstene humoren primært oppstår i, og derfor er analysen strukturert etter disse ulike kontekstene. For hver kontekst, tar jeg for meg konkrete humoreksempler, og beskriver humortypene som gjør seg gjeldende. I den neste delen av analysen trekker jeg fram mulige funksjoner humoren kan ha, og også her kommer jeg inn på eksempler og hvilke humortyper som gjør seg gjeldende. Jeg vil understreke at analysen av *Ett sekund om gangen* er omtrent halvparten så lang som analysen av *Verdens verste miljøsvin*. Det er fordi humoren i *Ett sekund om gangen* er mindre omfattende, og romanen har færre humoristiske eksempler.

Verdens verste miljøsvin er, i motsetning til *Ett sekund om gangen*, en utpreget humoristisk bok. De fleste humortypene som Kappas nevner gjør seg gjeldende, og det komiske forekommer i samtlige kontekster. Jeg begynner analysen med å presentere et kort handlingsreferat og fortellermåten. Videre tar jeg først for meg hvordan humoren uttrykkes i samspillet mellom verbalteksten og tegningene. Deretter tar jeg for meg de mest sentrale humortypene i romanen, og til slutt presenterer jeg mulige funksjoner humoren kan ha.

3.1 Humoranalyse av *Ett sekund om gangen*

Ett sekund om gangen er den første dystopiske romanen i en triologi, og tar for seg livet til jentene Hedvig og Ella etter et massivt sykdomsutbrudd, der jentene tilsynelatende er de eneste som har overlevd. Strømmen har dessuten forsvunnet, og de må klare seg uten moderne teknologi. Romanen bærer preg av alvor, og er ikke utpreget humoristisk. Samtidig

betyr det ikke at humor er fraværende, og jeg ser på det som høyst interessant å undersøke hvordan humor fungerer i en bok som er så alvorlig. Innledningsvis i analysen presenterer jeg romanen, blant annet med et kort handlingsreferat og beskrivelse av fortellermåten. Deretter presenterer jeg de tre kontekstene humoren primært finnes i, og til slutt ser jeg på humorens mulige funksjoner.

Handlingsreferat og fortellermåte

Innledningsvis i *Ett sekund om gangen* flykter 13 år gamle Hedvig fra hjemmet sitt, etter å ha sett familien sin dø av feber. Hun er tilsynelatende den eneste i området som har overlevd, og setter ut på en vandring for å finne mat og husly. Reisen tar Hedvig innom skolen og butikken, før hun etter hvert bosetter seg på en undervisningsgård. På gården finnes det gårdsdyr som hun er avhengig av for å skaffe næring. Senere treffer hun jevnaldrende Ella som også flytter inn på gården. Samboerskapet byr blant annet på sinne og glede, sjalusi og latter. Sammen lærer de å leve uten teknologien som har rådd i samfunnet de har forlatt, og romanen avslutter med at de finner en gutt som også har overlevd sykdomsutbruddet. Ungdomsromanen er for det meste preget av dyster stemning, alvor og frykt.

Ett sekund om gangen har en førstepersonsforteller med intern fokalisering, og det er hovedpersonen Hedvig som har fortellerstemmen. Romanen inneholder en blanding av dialoger og replikker, samt skildrende og refererende fremstillinger. For det meste er fortellermåten preget av alvor, og unntaksvis formidler Hedvig på en morsom måte. Når Hedvig uttrykker morsomheter, fungerer det overraskende, og som et brudd på den typiske fortellermåten. Hun håndterer for eksempel personlige problemer og potensielt traumatiske situasjoner med finurlige og komiske kommentarer.

Det humoristiske finnes primært i tre kontekster; Hedvigs tanker, i samtaler mellom Hedvig og Ella, og i samhandling mellom jentene og hestene. Humoren kan beskrives både som høy og lav humorform. Noe av humortypene som gjør seg gjeldende har høy humorform, slik som ironi. Andre humortyper har lavere humorform, slik som humoren som oppstår mellom jentene og hestene.

Humor i ulike kontekster

I første del av ungdomsromanen, før Hedvig møter Ella, kommer humor primært til uttrykk i tanker og betraktninger Hedvig gjør seg. Når hun ankommer skolen, etter å ha forlatt hjemmet sitt, finner hun morens kaffekrus på lærerværelset. Hedvig uttrykker at det å ta på kaffekruset er som å ta på morens hånd. Når hun forlater skolen tenker hun: «Jeg lar nøklene stå i porten i tilfelle det likevel skulle finnes flere enn jeg som trenger tak over hodet, kantinekjøkkenmat og kaffekrustrøst» (Nordin, 2014, s. 23).

I utgangspunktet er situasjonen trist og sår for Hedvig, siden kaffekruset er den eneste eiendelen hun har fra sin avdøde mor. Samtidig som situasjonen er trist, ligger det etter min mening en humoristisk vri på slutten av setningen, i «kaffekrustrøst». For det første er morens kaffekrus noe Hedvig kan trøste seg på, og ikke en universell kilde til trøst. Jeg tolker at Hedvig anerkjenner kaffekruset som en rar ting å få trøst fra, og at hun egentlig spøker på egen bekostning. Gitt den nevnte tolkningen, mener jeg det er passende å beskrive denne typen humor som galgenhumor, siden Hedvig uttrykker en påtatt lystighet, i lys av sin egne håpløse og tragiske situasjon. For det andre fungerer sammenlikningen mellom kaffekrustrøst og andre livsessensielle behov, som husly og mat, overraskende. For det tredje kan kaffekrustrøst sees på som et originalt og morsomt ord, hvilket kan tyde på at det er verbal humor i dette eksempelet.

Senere i romanen møter Hedvig Ella, og dette har betydning for humorens forekomster. Fra å bli uttrykt som tanker og betraktninger hos Hedvig, kommer humoren nå i større grad til uttrykk i interaksjon og samhandling mellom jentene. Dette innebærer blant annet kjappe replikker, overdrivende kommentarer og morsomme samtaler og handlinger.

Kort tid etter at Hedvig og Ella blir kjent, snakker de om hverandres kjærlighetsliv. Ella nevner at hun tidligere har hatt kjæreste, og Hedvig spør om hun har hatt sex. Ella er ikke sikker, og svarer: «Jeg vet ikke engang om jeg er jomfru (...) Skjønner du? Jeg kommer til å dø som 'jomfrustatus: ukjent.'» (s. 103). Utsagnet er ikke nødvendigvis morsomt i seg selv, men jeg mener det blir humoristisk i den konteksten det oppstår i. På den ene siden handler det om at Ella uttrykker dette som en krise. Krisen fremstår som spesielt overdrevet, i lys av den

forferdelige livssituasjonen og den egentlige krisen de befinner seg i. På den andre siden synes jeg denne overdrevne krisen, uavhengig av situasjonen, er latterlig. Det finnes jo ingen kontekster der man er nødt til å oppgi ens egen jomfrustatus.

Humoren i det nevnte eksempelet kan beskrives som overraskende og som et resultat av overdrivelse. I tillegg kan det argumenteres for at Ellas verdier blir objekt for latterliggjøring. Ella uttrykker nemlig et verdisyn som kan oppfattes som å være selvsentrert, kroppsfokusert og lite reflektert. Dersom latterliggjøring gjør seg gjeldende, kan overlegenhetsteorien være til støtte i forklaringen av hvorfor dette eksempelet oppfattes som morsomt.

Humor oppstår også i møter mellom jentene og hestene Mandel og Kakan, som hører til gården Hedvig bosetter seg på. Hedvig rir på Kakan på vei til hjembyen sin, etter en krangel med Ella. Etter en stund gir hun Kakan kullsyrevann i mangel på annen væske: «Hun drikker opp alt sammen med en gang, og så kommer det en lang rap. Jeg begynner å le» (s. 159). Etter min mening handler det komiske om hestens rap. Bergson (1993) påpeker at slike kroppsllyder oppfattes som morsomme, nettopp fordi det skjer noe automatisk og mekanisk med kroppen som man ikke har kontroll over, samtidig som hesten blir tilegnet en menneskelig egenskap. Det kan argumenteres for at humoren har en overraskende effekt og skaper inkongruens, da man ikke forventer at en hest skal rape. Videre kan det at Hedvig ikke har rent vann til hesten sees på som en vanskelig situasjon, og når det plutselig oppstår noe komisk med hesten kan det gi nødvendig avspenning.

Jeg mener som sagt at de viktigste kontekstene humor opptrer i, er i Hedvigs tanker og betraktninger, i samtaler og samhandling mellom Hedvig og Ella, og i samhandling mellom jentene og hestene, slik jeg har gitt eksempler på her. Men hvilke funksjoner har humoren? I det følgende argumenterer jeg for at humoren fungerer på flere måter. For det første bruker Hedvig humor som mestringsstrategi for å håndtere det ubehagelige, samt emosjonelt vanskelige situasjoner, noe «kaffekrustrøst»-situasjonen er eksempel på. For det andre fungerer humoren som ren underholdning for jentene og lesere, hvilket situasjonen med hesten som raper eksemplifiserer. For det tredje fungerer humoren som kritikk, noe jomfrustatus-praten er et eksempel på.

3.1.1 Humor som mestringsstrategi mot ubehag

Idet Hedvig forlater hjemmet sitt innledningsvis i romanen, ser vi at hun vil flykte fra det ubehagelige. Hun sier blant annet:

Jeg flykter, farer ned trappene selv om det ikke er noen som kan jage meg (...). Jeg burde bli værende i leiligheten. Jeg burde ta med meg mat og vann, men det klarer jeg ikke. Jeg vil ikke ha med meg noe hjemmefra. Ingenting som har vært i samme leilighet som den døde familien min. (Nordin, 2014, s. 5)

Hedvig forstår at sykdommen som har rammet familien også har rammet andre, og hun frykter det å møte på døde menneskekropper. Hun tenker på familien som har dødd, og om hun kunne gjort noe annerledes, samtidig som jeg får inntrykk av at det er noe hun ikke ønsker å tenke på. Jeg tolker det dithen at Hedvig ønsker å komme bort fra det skremmende og ubehagelige.

Men hvordan kan dette relateres til humor? Jeg mener det er belegg for å si at hun bruker humor som mestringsstrategi for å holde det ubehagelige på avstand. Idet Hedvig forlater huset, ser hun en død syklist og uttrykker: «Hun hadde både hjelm og reflekser, men det hjalp ikke» (s. 11). Jeg oppfatter dette utsagnet som en latterliggjøring av at man tror man kan verne seg mot alle farer. Samtidig er Hedvigs reaksjon overraskende og uventet, og jeg mener dette kan forklare hvorfor jeg oppfatter dette eksempelet som komisk. Det kan virke som om Hedvig har en innstilling der hun vil møte de døde kroppene med humor, og dermed lettere kunne forholde seg til det ubehagelige og skremmende.

Kort tid senere ser hun nok en død person: «Utenfor porten til et hus i utkanten av nabolaget vårt har en mann sunket ned med ryggen til døra og en søppelpose i hånda. Han virket forbauset. Han skulle bare gå ut med søppelet. Han hadde nok ikke regnet med å dø» (s. 11-12). Nok en gang uttrykker Hedvig en komisk vinkling i tankene sine som jeg ikke forventer, nemlig det at den døde ser forbauset ut, og at man ikke forventer å dø når man utfører en så dagligdags handling.

Senere sykler Hedvig vekk fra byen, og inntrykket av at hun vil unngå det ubehagelige,

forsterkes:

Det er ingen spesiell grunn til at jeg sykler i akkurat denne retningen, bortsett fra at det er bort fra byen. Her slipper jeg i det minste å se biler som har kollidert, forbausede menn med søppelposer, ingen fortvilte feberhender. (Nordin, 2014, s. 25)

At hun reiser vekk fra byen uten tilsynelatende mål og mening, og samtidig poengterer at hun vil unngå å støte på døde mennesker, viser at hun har en frykt for å tenke på det ubehagelige. På samme tid kommer denne bruken av humor som mestringsstrategi tydelig fram.

Senere i romanen innlosjerer Hedvig seg på undervisningsgården, og i forbindelse med en tur i gårdens omegn, ser hun en død person. «Så bra at du husket å bruke lue, tenkte jeg. Da frøs du i hvert fall ikke på hodet» (s. 68-69). Nok en gang forsøker Hedvig å håndtere situasjonen med en humoristisk kommentar. I etterkant begynner hun å se for seg hvordan liket ser ut, og da klarer hun ikke å forholde seg rasjonelt til frykten lengre, og uttrykker det slik at frykten tar henne igjen (s. 69). I likhet med de andre eksemplene, viser også dette eksempelet at det ligger en iboende frykt i Hedvig som hun forsøker å mestre og håndtere. Ser man på Hedvigs bruk av humor i lys av dette, mener jeg at humor fungerer som mestringsstrategi.

Hedvig sliter med å ha tro på seg selv, noe som kommer til uttrykk gjennom tanker, verbalspråk og handlinger. Da hun forlater skolen for å finne undervisningsgården, tenker hun:

Jeg har ikke lyst til å bestemme alt selv. Jeg kommer bare til å bestemme feil hele tiden (...). Før var livet mitt fullt av mennesker som pekte og sa at jeg hadde gjort feil. Jeg hatet det, hatet at de ikke kunne holde kjeft, men nå ønsker jeg bare meg noen som kan peke. (Nordin, 2014, s. 29)

Blant annet trekker Hedvig fram bestevenninnen Lydia som alltid skulle være bedre enn henne, og som fikk henne til å føle seg dårlig: «Noen ganger følte jeg meg ubrukelig fordi Lydia ertet meg for at jeg var feig, men det var liksom bare slik hun var. Hun disset andre og snakket litt for mye om hvor bra hun var selv» (s. 42).

I et annet eksempel som viser Hedvigs mangel på selvtillit, tenker hun over de forventningene hun har om at hun skal mislykkes: «Plutselig lurere jeg på om jeg innerst inne vil være ubrukelig. Det er en merkelig tanke. Men egentlig er det så enkelt å være ubrukelig. Hvis ingen forventer seg noe av meg, trenger jeg ikke å kunne noe» (s. 91). Hedvig har altså dårlig tiltro til seg selv.

Men hvordan henger Hedvigs mangel på selvtillit sammen med det humoristiske? I det følgende argumenterer jeg for at humoren kommer til syne ved at Hedvig latterliggjør seg selv. Idet hun ankommer undervisningsgården, sliter hun med å ta seg inn i huset ettersom dørene er låst:

På film dirker de opp låser med en binders. Som om det skulle være mulig. Eller så sparker de inn dørene med et skikkelig karatespark. Det er en vits. Pinglebeina mine ville ikke klart å sparke opp en dodør engang. (Nordin, 2014, s. 39)

Hedvig spøker altså om pinglebeina sine, og det virker som om hun bruker humor for å heve seg over kritikken hun har fått. Humoren bidrar altså til å ufarliggjøre det som preger henne, og humoren fungerer dermed som en mestringsstrategi.

Kort tid etter at Hedvig møter Ella, forteller Ella at hun så venninnen sin dø idet sykdommen brøt ut. Hedvig responderer med å spørre hvordan det var, og hun forstår fort at det var upassende og lite sensitivt å spørre om: «Jeg er visst blitt ekspert på å stille dumme spørsmål. Hvordan det var? Jo takk, det var riktig koselig, skjønner du, med sykdom, død og panikk» (s. 85). Hedvig arresterer seg selv med en ironisk og sarkastisk tone, og humoren fungerer nok engang som mestringsstrategi for å takle utfordringene hun har med seg selv.

3.1.2 Humor som ren underholdning

Jeg har til nå argumentert for at humoren kan fungere som mestringsstrategi, og i dette delkapittelet argumenterer jeg for at humoren i tillegg har en rent underholdende funksjon, både for jentene og leseren. Et eksempel på det er da jentene reiser til et kjøpesenter for å skaffe mat. På kjøpesenteret bestemmer de seg for å leke, noe som står i kontrast til alvoret det nye livet er preget av: «Til slutt løper vi rundt i bare truse og hodelykt, bare fordi vi kan»

(s. 191). Det er kontrasten til det alvorlige i livene deres som er grunnen til at jeg oppfatter denne situasjonen som humoristisk. Det barnslige som står i kontrast til det alvorlige fremstår uventet, og i så måte kan humoren beskrives som overraskende, og forklares med inkongruens- og avspenningsteorien.

Hedvig og Ella befinner seg i en ny og ekstrem livssituasjon, og det er nærliggende å tro at de kjenner på savn, sorg og frykt. Humoren i eksempelet over er løsrevet fra den alvorlige tematikken, og kan kategoriseres som ren underholdning. Situasjonen får jentene til å glemme livets realiteter for en kort stund, og det er grunn til å tro at de får en avspenning fra oppspart og fortrenget energi.

Samtidig som humoren kan fungere underholdende for Hedvig og Ella, mener jeg den også kan virke underholdende for leseren. *Ett sekund om gangen* hører, som tidligere nevnt, ikke til i humorsjangeren, og romanen er fremfor alt alvorlig og dystre. Selv om det finnes humor i romanen, forsvinner ikke Alvoret. Samtidig mener jeg at de humoristiske dryppene gjør det lettere for leserne å nærme seg den alvorlige tematikken. Humor fungerer som en stemningsletter, altså som en motvekt til det mørke og dystre. Humoren kan potensielt kunne frigjøre oppspart energi hos leseren, blant annet ved å framprovosere latter og smil, som får leserne til å føle seg bedre. Samtidig kan det at humoren fungerer rent underholdende, i korte øyeblikk distrahere leserne vekk fra den alvorlige og dystre tematikken.

Et annet eksempel på humorens funksjon som ren underholdning, finner man også når jentene befinner seg på kjøpesenteret: «Vi går videre til Åhlens og prøvesprayer sikkert tretti parfymmer hver til vi stinker som to vandrende astmaanfall» (s. 191). Situasjonen i seg selv kan oppfattes som morsom, men det er også noe i overdrivelsen og språket som gjør at jeg oppfatter dette som humoristisk. Selve situasjonen har ingen direkte betydning for historien som sådan, men den er med på å skape avbrekk fra det alvorlige.

Som jeg har nevnt tidligere i dette delkapittelet, forekommer en del av humoren i situasjoner knyttet til jentene og hestene. Et eksempel på dette, som jeg allerede har nevnt i teorikapittelet, er da Hedvig skal lære å ri på hesten Mandel: «Jeg ser dumt på Mandel, og

hun ser likt dumt tilbake» (s. 92). Det er hestens reaksjon som skaper humoren, og det komiske kan knyttes til at hesten har menneskelige egenskaper. Hester kan jo ikke uttrykke om de synes noe er dumt eller ikke, med ansiktsmimikk.

Et annet eksempel er noe som skjer mellom Ella og hesten Kakan: «Ella plystret så falskt at Kakan tramper til sidene og rykker med hodet, men Ella fortsetter like ubekymret. Til slutt begynner jeg å le. Da plystrer hun enda verre, og Kakan blir enda mer ustyrlig» (s. 189). Det kan argumenteres for at Ella er den som skaper humoren, siden hun plystrer falskt. Jeg mener likevel at humoren oppstår idet Kakan begynner å reagere på plystringen. Det er noe med situasjonen som er komisk, men mer spesifikt kan det komiske knyttes til inkongruens. I tillegg tar hesten inn over seg kvaliteten til Ellas plystring, og jeg mener dette er en menneskelig egenskap.

Det er grunn til å tro at situasjonene både er morsomme og skaper glede, både for jentene og lesere. Humoren er ikke koblet til den dystre og vanskelige tematikken, og kan derfor gi avbrekk fra livets realiteter for Hedvig og Ella. Det er derfor belegg for å si at humoren knyttet til samhandlingen mellom jentene og hestene, har en rent underholdende funksjon.

3.1.3 Humor som kritiserer verdier, holdninger og vestlig sivilisasjon

En annen del av humoren i *Ett sekund om gangen* kommer til uttrykk som latterliggjøring, og i det følgende argumenterer jeg for at latterliggjøringen kan fungere som kritikk, særlig mot sivilisasjonen og verdisynet i dagens vestlige samfunn. Hedvig blir som tidligere nevnt overlatt til seg selv idet pandemien bryter ut, og for å overleve er hun avhengig av det fysiske miljøet. For å kunne holde varmen gjennom vinteren, er hun nødt til å skaffe vedkubber ved å hugge trær, og hun har behov for de naturlige produktene dyr kan gi for å få tilgang på næring. Hestene gir henne også mulighet til å forflytte seg over lengre distanser.

Siden denne måten å leve på er langt fra det livet Hedvig levde før pandemien inntraff, er hun nødt til å lære å leve på nytt. Hedvig har verken melket kyr, laget smør eller hugget trær før katastrofen inntreffer, og den manglende erfaringen med dyr kommer til uttrykk når hun

ankommer undervisningsgården:

Jeg klarer fint å gå inn til sauene, men utenfor havnehagen til kyrne blir jeg stående lenge og nøle. Jeg vet ingenting om kyr. Hvordan fungerer de? Hva er det de rauter sånn for? Hva skal jeg gjøre hvis de begynner å løpe etter meg? (Nordin, 2014, s. 36)

Det humoristiske i denne situasjonen ligger etter min mening i hennes syn på kyr. Ordvalget i «hvordan fungerer de» får det til høres ut som kyrne er et instrument, og at man trenger bruksanvisning for å bruke kyr. Samtidig kan overlegenhetsteorien forklare noe av det morsomme, siden jeg oppfatter Hedvig som totalt uvitende om et relativt vanlig dyr. Derfor ler jeg kanskje av henne og ikke med henne. Humoren kan i så måte beskrives som latterliggjørende. I tillegg blir leseren kanskje også selv oppmerksom på sin manglende kunnskap om husdyr, og kan begynne å le av sin egen uvitenhet.

Det kan argumenteres for at humoren er en latterliggjøring av Hedvig, men jeg oppfatter det ikke slik. Jeg tolker humoren som en latterliggjøring av det vestlige moderne samfunnet, rettere sagt hvordan det moderne samfunnet har distansert seg fra primære og elementære overlevelsesferdigheter. Det handler på en side om at samfunnet har gjort seg avhengig av moderne og skjøre teknologier. På en annen side handler det om at folk flest ikke har kunnskap lengre om dyr, og hvordan dyrene gir mennesker mat og næring, slik som mennesker hadde i den tiden før teknologien tok over. Samoilow og Myren-Svelstad (2020) har en liknende tolkning i sin analyse av romanen i *Kritisk teori i litteraturundervisningen*, og sier at «(...) [romanen] kan tolkes som en kritikk av det moderne, klimafiendtlige forbrukersamfunnet» (s. 151).

Senere i en samtale mellom Hedvig og Ella, innser Ella at hun aldri kommer til å spise bacon igjen: «'Jeg er så innmari sugen på bacon', sier Ella, og stemmen lyder faktisk bedrøvet. Som om hun først nå har forstått hva det er som har skjedd med verden. Og som om mangelen på bacon er det absolutt verste av alt» (s. 186). Eksempelet er etter min mening først og fremst morsomt på grunn av overdrivelsen av baconets verdi. For det første er dette en bagatell sammenliknet med sykdomsutbruddet og utfordringene i det nye livet de lever. For det andre spilles det på referanser til vår tids vestlige kultur, der bacon for mange er blant det beste som finnes.

Men hvordan kan dette tolkes som kritikk, og i så fall hvilken type kritikk? Ella verdsetter bacon høyt, som om det er noe av det beste hun vet, og det virker som om hun først nå skjønner hva som har skjedd med verden. Baconmangelen kan tolkes som et symbol på livsstilen de har mistet, og at dette tilsynelatende påvirker henne mer enn familiens og samfunnets død. Slik jeg ser det, uttrykker Ella en holdning preget av et overfladisk verdisyn. Det handler om at hun uttrykker et større savn ved tapet av hennes tidligere livsstil, enn over livene til familien og andre mennesker. Som en forlengelse av denne tolkningen, mener jeg at en slik overfladiskhet er identifiserbar i dagens vestlige og moderne samfunn. Samtidig som verden for eksempel står ovenfor et kjempealvorlig klimaproblem, er det mye fokus rundt eget utseende, status, penger og materialistiske ting, kanskje spesielt blant yngre. Jeg ser derfor på kritikken av Ellas verdisyn i en bredere forstand, som en mulig kritikk av det vestlige samfunnet, og de holdningene og verdiene som rår.

Et liknende poeng som nevnt over, kommer til syne i jentenes samtaler og tanker om intimitet. Ella uttrykker, som tidligere nevnt, at hun har problemer med at hun ikke kjenner sin egen jomfrustatus. Hedvig uttrykker en liknende bekymring om hennes manglende intimitet: «Jeg har aldri. Og nå skal jeg aldri. Jeg skal aldri trykke leppene mot en annens lepper (...). Og i skogen ligger folk og er døde» (s. 74). Sammenliknet med Alvoret jentene har opplevd, mener jeg dette er bagateller. Jeg mener altså at disse eksemplene støtter opp under tolkningen om at latterliggjøringen kan sees som kritikk mot verdisynet og holdninger i dagens vestlige samfunn. Samtidig kan det argumenteres for at både Ella og Hedvig tuller med noe sårt, nemlig at de har mistet ungdomstid, fremtidsutsikter og familien, og at humoren derfor blir en mestringsstrategi.

Jeg mener også at humoren kan fungere som en mulig samfunnskritikk, knyttet til klimaholdninger i samfunnet. Innledningsvis i fortellingen beskriver Hedvig sykdomsutbruddet som en type feber:

Jeg vil bare komme meg bort herfra, og så vil jeg ta av meg klærne og vaske meg og vaske meg til det ikke er et eneste støvkorn på hele meg som har rørt ved all denne døden. Ikke fordi jeg er redd for smitten. Hvis jeg er smittet, er det for sent allerede. Det går ikke å vaske bort feber med såpe og vann. (Nordin, 2014, s. 5)

En mulig tolkning, kan være å se på feberen som et bilde på global oppvarming. Global oppvarming kan nemlig sees som jordklodens feber, og mange forskere mener at global oppvarming er menneskeskapt. Med andre ord kan mennesker sees på som jordens virus. At feberpandemien i *Ett sekund om gangen* utrydder mesteparten av jordens befolkning, kan altså sees på som jordens måte å bekjempe virus, slik vi mennesker bekjemper virus når vi får feber.

En litterær analyse av *Ett sekund om gangen*, av Samoilow og Myren-Svelstad, har liknende resonnement. De mener at sykdom kan være en metafor for ødeleggelser i naturen, samt at sykdom som må behandles kan være metafor for klimaendringer (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 159). Videre tolker de at feberen kan sees på som et bilde på global oppvarming. Feberen kan altså være et bilde på klimaproblematikk og global oppvarming.

En mulig tolkning, som en forlengelse av argumentasjonen om at boken formidler en kritikk mot dagens vestlige samfunns holdninger og verdier, kan være at romanen formidler en kritikk rettet mot manglende engasjement og fokus rundt global oppvarming og andre klimaproblemer, samt naturen generelt. Dette illustreres i en situasjon der Hedvig reflekterer over den naturengasjerte læreren Ingela: «Før syntes jeg hun var teit. Man skulle liksom mene det. Ikke fordi jeg hater naturen eller noe sånt. Den virket bare ikke så viktig sammenliknet med TV-serier og internett og sladder og bestevenner» (Nordin, 2014, s. 13). Det kan oppfattes ironisk at nettopp naturen viser seg å være spesielt relevant for Hedvig i hennes nye liv, og at det preger hennes hverdag i aller høyeste grad. Det manglende naturengasjementet kan muligens forklares med at det ikke har umiddelbar relevans for Hedvig, på samme måte som global oppvarming kan oppfattes som noe «fjernt», med få raske, synlige konsekvenser.

Hvordan kommer så humoren til uttrykk innenfor denne tematikken? Kort tid etter at sykdommen bryter ut, reflekterer Hedvig over en melding hun hadde fått fra sin nå avdøde venninne Lydia: «*Shit, jeg har kjempehøy feber. Det føles som om jeg skal døøø.* Akkurat det stod det. Dø med tre ø-er. Jeg smilte da jeg leste det. Lydia har alltid hatt det med å

overdrive» (s. 9). Til tross for at Lydia får en trist skjebne, er det noe humoristisk med meldingen. Det komiske kan for det første knyttes til det overdrevne språket. For det andre er det en ironi i situasjonen, siden Lydia faktisk dør.

Måten Lydia formulerer seg på, både i ordvalg og overdrivelse, synliggjør at hun ikke tar sykdommen på alvor. Lydia bruker et alvorlig ord som «død» i en i utgangspunktet ikke-alvorlig melding, og når hun snakker om død i denne settingen, reduserer hun ordets betydning. Det kan også virke som hun ikke tar døden på alvor. I tillegg, uttrykker Hedvig at hun smilte da hun leste meldingen, og det kan vitne om at heller ikke hun tok sykdommen eller innholdet i meldingen på alvor. Det at jentene ikke ser på sykdommen som noe alvorlig, kan tolkes som et bilde på mennesker i dag, som ufarliggjør klimaproblematikken, og distanserer seg fra de potensielle konsekvensene. En annen mulig tolkning kan være at jentene bruker humor som mestringsstrategi, for å håndtere det alvorlige.

Oppsummert mener jeg altså at humor primært gjør seg gjeldene i tre ulike kontekster, henholdsvis i Hedvigs tanker og betraktninger, samtaler og samhandling mellom Hedvig og Ella, og i samhandling mellom jentene og hestene. Humoren fungerer som mestringsstrategi for å hjelpe Hedvig og Ella med å håndtere det vanskelige, men humoren kan også sees på som underholdning for jentene og leserne. I tillegg fungerer humoren som samfunnskritikk og sivilisasjonskritikk. Det handler for det første om at jentene representerer det moderne, vestlige samfunnet, som mer eller mindre har distansert seg fra tradisjonelle, livsgrunnleggende overlevelsesferdigheter, og er avhengig av moderne og skjøre teknologi. For det andre handler det om at jentenes holdninger og verdisyn representerer det vestlige samfunnets verdisyn i dag. Holdninger, fokus og verdisyn er preget av overfladiskhet og at man ikke tar global oppvarming og klimaproblematikk på alvor.

3.2 Humoranalyse av *Verdens verste miljøsvin*

Verdens verste miljøsvin (Molaug & Kjølberg, 2020) hører til i «*Verdens verste*»-serien, en humoristisk bokserie som handler om guttene Ruben og Kent, og forholdet til deres barnehatende rektor. «*Verdens verste*»-bøkene kan kategoriseres som visuelle barneromaner, der både verbalteksten og tegningene er bærende elementer, men «(...)

bildene framstår ikke som selvstendige kunstverk som bærer mening i og for seg selv» (Tønnessen, 2018, s. 179). Verbalteksten og tegningene forankrer hverandre tidvis, og da reduseres tolkningsrommet. Andre ganger avløser tegningene og verbalteksten hverandre, og utvider tolkningsrommet. Tegningene fungerer først og fremst i samspill med verbalteksten, og de må leses som en helhet.

«Verdens verste»-serien regnes som humorbøker hos bokhandlere og bibliotek, og humoren i disse bøkene kan knyttes til språket, karakterer og situasjoner. I *Verdens verste miljøsvin* uttrykker verbalteksten humor gjennom et morsomt språk og en komisk fortellermåte. I tillegg kommer humor til uttrykk i tegninger. Verbalteksten og tegningene gir dermed leseren signaler om at romanen skal leses som en humorbok. Siden mye av humoren kan knyttes til tegninger, er humoren veldig synlig, og jeg mener den primært har lav humorform. Samtidig finnes det humor som har høy humorform, for eksempel parodi.

Handlingsreferat og fortellermåte

I *Verdens verste miljøsvin* (2020) er rektoren miljøsvinet, og dette er utgangspunktet for en rekke forsøk fra Ruben og Kent, og deres klassekamerater, på å få rektoren til å bli miljøvennlig. I et forsøk på å stanse rektorens forurensing og forsøpling, organiserer barna først en miljødemonstrasjon, og senere «(...) OPERASJON SVINESTI» (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 30), uten å lykkes. Sistnevnte er navnet på en aksjon der elevene lager en stor søppeldyngel på skoleplassen, for at rektoren skal forstå at forsøpling ikke er greit. Rektoren bryr seg ikke, og det ender med at lokalavisen tillegger barna skylden for forsøplingen, og fremstiller dem som miljøverstinger. Siden rektoren er i overkant opptatt av publisitet og berømmelse, oppfordrer derfor Ruben og Kent rektoren til å melde seg på en «Årets- rektor»-konkurransen, der den mest miljøbevisste rektoren vinner. Rektoren endrer tilsynelatende holdningene sine til naturen og miljøet, og innfører ekstreme miljøtiltak på skolen, som er til plage for elevene. Ruben og Kent avslører at rektorens miljøengasjement kun er en fasade, men til tross for dette, vinner rektoren konkurransen som årets rektor. Som belønning for å vinne konkurransen, blir rektoren tildelt jobb som miljømaskot. I det jeg vil kategorisere som romanens epilog, presenteres diverse faktakunnskaper om

miljøproblemer, samt tips til hvordan man kan bidra for å bedre miljøet.

Verdens verste miljøsvin har førstepersonsforteller, med intern fokalisering, og det er Ruben som har romanens fortellerstemme. Romanen inneholder en blanding dialoger og replikker, refererende fremstillinger, og skildringer. Ruben formidler opplevelsene sine med overdrivelser, morsomt språk, og finurlige vinklinger, som gjør at handlingen fremstilles på en komisk måte. Og det er nettopp det overdrevne som er karakteristisk for Ruben og Kents univers. Videre i dette delkapittelet tar jeg for meg samspillet mellom verbalteksten og tegningene, de viktigste humortypene som forekommer, og humorens underholdende og kritiske funksjon, i *Verdens verste miljøsvin*.

Humor i samspillet mellom verbalteksten og tegningene

Som nevnt er både tegningene og verbalteksten bærende elementer, og det komiske kommer til uttrykk i romanens ikonotekst. Videre i dette delkapittelet går jeg nærmere inn på hvordan tegningene er utformet, og hvordan humoren uttrykkes i samspillet mellom tegningene og verbalteksten.

Karakteristisk for illustrasjonene er at de er utformet som strektegninger på en enkel måte og med lite fargebruk.

Figur 1: Rektoren reagerer på demonstrasjonen (Molaug & Kjølberg 2020, s. 21).

Når jeg beskriver tegningene som enkle, så mener jeg at illustrasjonene i utgangspunktet er lite detaljerte, både når det gjelder tegninger av personer og ting. Det som illustreres er i all hovedsak ikke fargelagt, men enkeltelementer i tegningene kan være fargelagt, og skaper kontrast til det ellers fargeløse. Et eksempel er tegningen der rektorens røde ansikt står i kontrast til hans fargeløse klær, som setter ekstra fokus på at rektoren uttrykker sinne (Figur 1). Tegningene har også andre trekk som gjør at de kan oppfattes komiske, og som påvirker hva som formidles. Slike trekk kan være karakterens positur, blick, samt størrelsesforholdet mellom kroppsdeler. I Figur 1 formidler rektorens blick og positur, samt ansiktsdetaljer som øyne, øyenbryn og munn, at han er rasende.

Det er flere faktorer som kan forklare humoren i Figur 1. Størrelsesforholdet mellom Kent og rektoren skaper, i samspill med verbalteksten, humor. Før Kent ser rektoren, roper han: «REKTOR ER SÆR! REKTOR ER SÆR!» (s. 20). Idet Kent krasjer i rektoren, sier han «Rektor er sær! Rektor er s...VÆR!» (s. 21). Man forstår gjennom tegningen og verbalteksten at Kent tas på senga, og dette kan også oppfattes komisk. Humoren kan altså kategoriseres som overraskelse og verbal humor.

Noen av tegningene kan dessuten gi assosiasjoner til lære- og faktabøker, for eksempel i Figur 2. Det brukes pekende piler i samspill med tegninger og forklarende skrift. Tegningen viser forskjellen på «vanlige barn» og barna som går på skolen i romanens univers, og den er både komisk og forklarende. Det komiske kan blant annet knyttes til inkongruens, overdrivelse og verbal humor.

Figur 2: Vanlige barn og barn i romanen (Molaug & Kjølberg, 2020 s. 5).

Det finnes også andre elementer som gir assosiasjon til lære- og faktabøker. For eksempel illustreres rangerte lister, som «Liste over det rektor er opptatt av» (s. 11), og liste over «Verdens verste naturkatastrofer» (s. 19). På listen over det rektor er opptatt av, kommer rektoren selv på førsteplass, skolen på andreplass, og elevene på 1904. plass (s. 11). Også her kommer det humoristiske til uttrykk gjennom samspillet mellom verbaltekst og tegning, og humoren kan knyttes til overdrivelse.

Verbalteksten fungerer på ulike måter i tegningene. For det første kan verbalteksten være integrert i illustrasjonene som snakkebobler, og gir romanen tegneseriesærpreg. For det andre kan verbalteksten være integrert i tegnede objekter, for eksempel på plakaten i Figur 1. For det tredje kan verbalteksten bidra til å forklare det som er tegnet, slik som i Figur 2. Verbalteksten er altså viktig for forståelsen av det som formidles, og av humoren. På den ene siden kan verbalteksten være forklarende, og i samspill med tegningen kan den fungere forankrende, slik som i Figur 2. Verbalteksten kan på den andre siden formidle noe helt annet enn tegningen, og fungere avløsende. Verbalteksten er også helt essensiell i all form for verbal humor i romanen.

3.2.1 Ulike humortyper i Verdens verste miljøsvin

Verdens verste miljøsvin er som nevnt en visuell barneroman som plasseres i humorsjangeren, og den inneholder mange ulike humortyper, i flere ulike kontekster. For det første finnes mye av humoren i komiske situasjoner. For det andre kan humoren knyttes til karakterer, spesielt til rektoren og Kent. For det tredje har romanen en fortellermåte og et språk som byr på humor. Men hva er det som gjør den morsom? I det følgende beskriver jeg humoren i generelle trekk, før jeg går inn på aktuelle humortyper som gjør seg gjeldende i *Verdens verste miljøsvin*.

Noe av humoren i *Verdens verste miljøsvin* kan knyttes til situasjonene mellom rektoren og elevene, og kan sees i lys av den karnevaleske tradisjonen. For det første står barna i opposisjon til rektoren, som er autoriteten i romanen, og humoren kan beskrives med humortypen trass. For det andre latterliggjøres rektoren på grunn av hans væremåte og

holdninger, som er et kjennetegn ved den karnevaleske tradisjonen. For det tredje kles rektoren ut som et jordbær i forbindelse med premieringen av «Årets rektor»-konkurransen. Det kan sees på *mundus inversus*, altså at det høye og lave bytter plass, noe som også har røtter fra det karnevaleske.

Rektoren er en sentral karakter når humoren i *Verdens verste miljøsvin* skal beskrives. Rektorens holdninger er ekstreme og overdrevne, og han blir ved hjelp av karikatur, sammenliknet med ulike «typer» i klimadebatten, henholdsvis klimafornekteren, og senere i romanen, klimaforkjemperen. I tillegg er det noe humoristisk med rektorens voldsomme væremåte og måten han beskrives på, og dette kommer for eksempel til uttrykk gjennom prisene rektoren har hengende på kontoret sitt: «Årets sinnatryne», «Verdens verste rektor», «Årets blodigste elevmosing», «Årets vortetryne» og «Årets elevmobber» (s. 57).

Romanens parodipreg er det siste sentrale elementet jeg trekker fram i beskrivelsen av humoren i *Verdens verste miljøsvin*. Dette kommer til uttrykk gjennom karikerte personkarakteristikker, romanens etterlikning av faktabøker, og parodier av kulturelle fenomen fra virkeligheten, for eksempel aviser og filmtitler. Videre i dette underkapittelet tar jeg for meg eksempler på humor som kommer til uttrykk gjennom verbal humor, parodi, overdrivelse, det absurde, og slapstick.

Verbal humor

Som tidligere nevnt, har språket en viktig rolle knyttet til romanens humor, både i forbindelse med brødteksten, og verbalteksten som er integrert i tegningene. Romanens språklige stil har en lekenhet som kommer til uttrykk på flere måter. Blant annet viser morsomhetene seg gjennom rim og ordspill, samt i ordvalgene. Andre morsomheter i romanen kommer til uttrykk som rim og ordspill.

Eksempler på rim finner vi blant annet i skriften integrert i tegningene, noe som for eksempel kommer til uttrykk gjennom barnas miljødemonstrasjon, nærmere bestemt i elevens plakater. Kent lager plakater der det står «Nei til skole! Ja til rektor med kjole!» (s. 14), «Glem skola! Ja til cola!», «Er hverdagen stri? Ta deg mer fri!» og «Lei av boka? Prøv

bazooka!» (s. 14). Da Ruben minner Kent på at demonstrasjonen skal være rettet mot miljø, produserer Kent følgende slagord: «Ikke vær bleik – bli med på skolestreik!», «Om du er hvit, brun, gul eller rød – vi streiker alle for miljø!», «Ja til miljø! Ikke la oss dø!» og «Vi trenger natur! Ellers blir vi sur» (s. 15). Det komiske kan forklares med de morsomme og lekne rimene, kombinert med morsomme ordvalg. I tillegg kan det komiske forklares med at koblingene Kent gjør mellom to ulike ord, skaper overraskelse og inkongruens. Kent setter nemlig sammen ord som ikke nødvendigvis hører sammen, slik som «skolestreik» og «bleik», og «boka» og «bazooka».

I tillegg til rim har *Verdens verste miljøsvin* en språklig stil som byr på lek med ordvalg og ordspill. Når rektoren legger om sin væremåte til å bli miljøengasjert, forbyr han kjøttpålegg på skolen. En dag oppdager rektoren at en elev spiser kjøttpålegg, og han sier til eleven: «Tenk at lille Nasse Nøff måtte dø på grunn av deg! Ditt svin!» (s. 72). Dette eksempelet uttrykker et komisk ordspill, der eleven blir kalt for det samme som han spiser.

Humor i parodier

Den språklige lekenheten fungerer også i samspill med romanens parodiske stil. Parodiene i romanen spiller primært på gjenkjennelige, intertekstuelle referanser til virkeligheten, og skaper en komisk vri, for eksempel med å gi disse fenomenene alternative navn. Et eksempel på dette er knyttet til aviser. «Klagbladet» som intervjuer Ruben og Kent i forbindelse med «Operasjon svinesti», er en relativt tydelig parodi på Dagbladet (s. 45).

Figur 3: Avisparodier (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 96-97).

I et annet eksempel parodieres Morgenbladet som «Sorgenbladet», og Fedrelandsvennen som «Sladrelandsvennen» (Figur 3). Avisenes fonter er også kopiert, og er en del av parodien. At dette oppfattes som komisk kan ha å gjøre med at navnene i seg selv er morsomme, i tillegg til at de likner på virkelige avisnavn. Man ser at avisoppslagene også inneholder nyhetssaker som er morsomme grunnet slike ordspill, eksempelvis «Jordbær skjønnte ikke bæret!» fra Figur 3.

Andre intertekstuelle referanser fra TV-program og filmtitler er også objekt for parodi. Kents favorittskrekkfilmer tar utgangspunkt i *Peppa Gris*, *Folk og røvere i Kardemomme by*, og *Ronja Røverdatter* (Figur 4). På samme måte som med avisene, byr de nye titlene på en komisk vri gjennom lek med språket, ved å gi nye navn som rimer på og etterlikner originaltittelen.

Figur 4: Kents favorittskrekkfilmer (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 5).

Humor ved overdrivelse

Å overdrive handler om å gjøre noe større eller mindre enn det det er, som etter min mening er en viktig humortype i *Verdens verste miljøsvin*. Ruben forteller innledningsvis i romanen om medeleven Konrad som sliter med den forurensede luften på skolegården: «Lille Konrad mente at rektor hadde gitt ham kols» (s. 9). Tilhørende tegning viser at lungene flyr ut av munnen på Konrad (Figur 5). Jeg vil understreke at ikonoteksten er viktig for å forstå humoren i dette eksempelet. Etter min mening skapes humoren av overdrivelser på to måter: For det første ved at Konrad hoster lungene ut av munnen, og for det andre ved at

han har kols.

Figur 5: Konrad hoster på grunn av eksosen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 9).

Humoren kan ha med inkongruens å gjøre, ettersom eksempelet bryter med forestillingene jeg har om hvem som får kols, nemlig røykende voksne eller eldre. I tillegg kan det morsomme ligge i at eksos ikke egentlig fører til kols i det hele tatt, men overdrivelsen understreker likevel poenget hans.

I forbindelse med at rektoren vinner «årets rektor»-konkurransen, beskriver Ruben barna på skolen på følgende måte:

De fleste barna fra de andre skolene var i godt humør. Noen hadde plakater med ansiktet til rektoren sin på. Det hadde ikke vi. Vi var trøtte og slitne. De siste ukene med ekstremmiljøvern hadde tatt på. Vi så ut som en gjeng zombier. (Molaug & Kjølberg, s. 91)

Figur 6: Ruben og Kent, samt medelev en ser ut som zombier (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 91).

I forbindelse med dette utsagnet er Ruben og Kent, samt en medelev, tegnet som tre

vandrende zombier (Figur 6). Rubens beskrivelse av gjengen er ikke spesielt komisk i seg selv, men i samspill med tegningen, oppfattes beskrivelsen som morsom.

Romanen karikerer gjenkjennelige typer, gjennom bruk av overdrivelser. Rektoren har for eksempel personlige trekk som gjør at han kan identifiseres med klimafornektere, skoleautoriteter, og senere, i forbindelse med «Årets rektor»-konkurransen, miljøforkjempere. I tillegg til rektoren, blir også foreldrene karikert med typiske «foreldreegenskaper», og journalisten fra lokalavisen karikeres som en overdrevent forsidejagende journalisttype. Det humoristiske kan knyttes til overdrivelse og parodi. Jeg kommer tilbake til dette senere i analysen.

Absurd humor

Noe av humoren i *Verdens verste miljøsvin* kan etter min mening beskrives som absurd. Det handler om at det meningsløse og virkelighetsfjerne, sammen med fravær av sunn fornuft og logikk, skaper humor i situasjoner, karakterer og språk. Rektoren er et eksempel på en karakter som er blottet for sunn fornuft, og han viser ingen evne til å tenke logisk. I løpet av romanen, oppstår det mange situasjoner der han både gjør og sier ting som virker urimelig, og ganske meningsløst.

Et eksempel på at rektoren er kilden til absurd humor, er i forbindelse med rektorens «grønne» prosjekt. Rektoren forsøker som tidligere nevnt å vise seg frem som miljøengasjert, ved å slippe ut en fisk fra en boks makrell-i-tomat, slik at fisken kan leke med andre fisker (s. 64). Kombinasjonen av at rektoren slipper ut en død fisk, og at han tror fisken er i live, gjør at jeg oppfatter dette som absurd komikk.

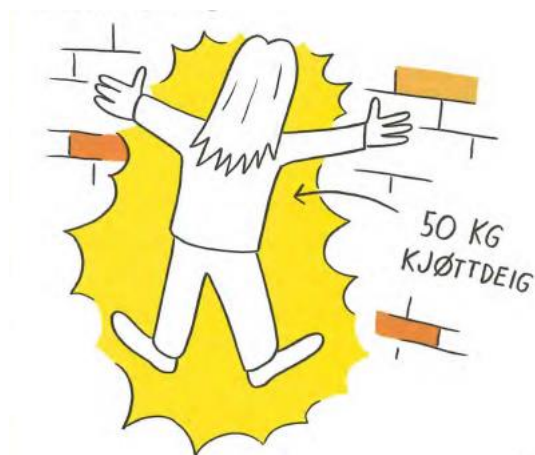
Et annet eksempel som viser til en absurd type humor, tar for seg rektorens bruk av bil i undervisning, og dette eksempelet kommer jeg også tilbake til senere (Figur 14). Rektoren får nemlig glede av å plage elevene med bilen sin, og det er attpåtil han som klager, til tross for at det er elevene som lider. Jeg oppfatter både rektorens handlinger, og det han sier, som meningsløse og urimelige, men samtidig komiske. Jeg mener derfor at absurd humor er

en passende beskrivelse av humoren.

Slapstick

Slapstick er en annen humortype som er svært sentral for romanen, og jeg minner om at slapstick kan defineres som: «(...) en form for komedie som er rik på grov, løssluppen og fysisk humor» (Dahl, 2021). I *Verdens verste miljøsvin* kommer denne typen humor ofte til uttrykk i samspelet mellom verbalteksten og tegningene. Samtidig vil jeg spesielt fremheve tegningens rolle i slapstickhumoren, ettersom den er med på å synliggjøre humoren. Rektoren er for eksempel fysisk, voldsom og uvøren i møte med elevene, og mye av humoren som relateres til rektoren, kan derfor kategoriseres som slapstick.

Et eksempel på slapstick kan være at rektoren bruker kontordøren som elevmoser. Figur 7 viser Kent, der han har blitt most inn i veggen av rektorens dør, samtidig som Kent omtales som «50 kg kjøttdeig» (s. 55). Rektoren uttrykker for øvrig skuffelse når han innser at Kent er i live, noe som indikerer at han får glede av å skade elevene. Slik humor kan også beskrives som overdrivelse og vold.

Figur 7: Kent blir most i veggen av rektoren (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 55).

Det finnes også mange andre eksempler på slapstick i romanen. Ett av de jeg velger å trekke fram, kommer jeg også tilbake til i analysedelen som omhandler humorens kritiske

funksjoner, og er knyttet til rektorens bilkjøring på skoleplassen. Han kjører blant annet bilen i slalåm-stil mellom elevene, og som Figur 8 viser, kjører han på barn som fysisk avstraffelse.

Figur 8: Rektoren kjører ned elever (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 7).

Oppsummert kan man si at humor spiller en sentral rolle i *Verdens verste miljøsvin*, noe som kommer til uttrykk i samspillet mellom verbalteksten og tegningene. Romanen inneholder mange humortyper, og de viktigste mener jeg er verbal humor, parodi, overdrivelse, absurd humor og slapstick. Humoren gjør seg dessuten gjeldende i omtrent alle kontekster, men særlig i samspillet mellom de voksne, spesielt rektoren, og barna, og i det lekende språket. Videre i analysen av *Verdens verste miljøsvin* undersøker jeg hvilke funksjoner humoren kan ha. Slik jeg ser det, fungerer humoren primært som underholdning, men og som kritikk.

3.2.2 Humor som ren underholdning

Det kan argumenteres for at romanens hovedprosjekt er å være morsom og å underholde, og dette er noe som speiles i humoren. En god del av det humoristiske er løsrevet fra bokens miljøtematikk, noe som gjør at humoren i disse tilfellene utelukkende brukes som et grep for

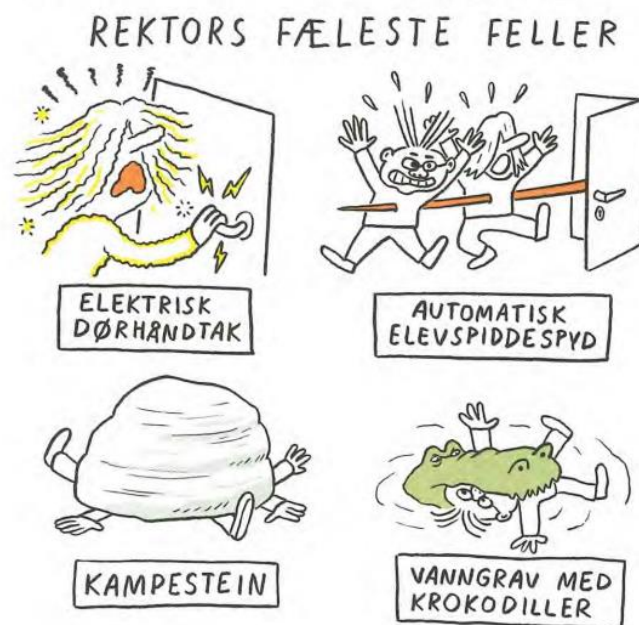
å gjøre romanen morsommere. Med andre ord mener jeg at humoren fungerer som ren underholdning, og videre i dette delkapittelet går jeg nærmere inn på denne funksjonen i utvalgte eksempler.

Parodi som ren underholdning

Som jeg har nevnt tidligere, inneholder romanen en god del parodi. Romanen parodierer blant annet filmer, aviser og TV-serier, og disse parodiene har ingen egentlig relevans til miljøsaken. Slik jeg ser det har ikke parodiene av slike intertekstuelle fenomen andre funksjoner utover å være morsomme og forsøke å underholde. Parodiene kan distrahere leserne vekk fra miljøsaken, og fungerer dermed som ren underholdning.

Slapstick, vold og overdrivelse som ren underholdning

Mye av humoren i *Verdens verste miljøsvin* kan også knyttes til slapstick, vold og overdrivelse, og disse humortypene fungerer i en del av tilfellene som ren underholdning. Et eksempel på dette er når rektoren iverksetter miljøtiltak på skolen.

Figur 9: Ruben og Kents forestillinger om rektorens feller (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 78).

Ruben og Kent har mistanker om at noe ikke stemmer, og de bryter seg inn på rektorens kontor. Når de nærmer seg kontoret, spør Ruben: «Hva om han har feller der inne? (...) Selvsagt har han feller, sa Kent. – Han er ikke verdens verste rektor for ingenting» (s. 78). Tilhørende tegning viser forestillingene Kent og Ruben har om hvilke feller som finnes på rektors kontor (Figur 9). Humoren i dette eksempelet kan beskrives som slapstick, vold og overdrivelse, på en og samme tid. Videre mener jeg at humoren her ikke har andre funksjoner enn å være morsom, og den kan distrahere leseren vekk fra den overordnede tematikken, nemlig miljøsakene. Med andre fungerer humoren i dette tilfellet som ren underholdning.

De latterlige foreldrene som ren underholdning

En annen del av humoren i *Verdens verste miljøsvin* (2020) finnes i møte mellom barna og foreldrene. Jeg skal særlig ta for meg episoden der Kent foreslår å lage en stor søppelhaug på skoleplassen, med hensikten å visualisere for rektoren at forsøpling ikke er greit.

I forbindelse med søppelhaugoperasjonen, også kalt «Operasjon svinesti», rydder barna hjemmene sine for å samle inn søppel. Ruben og Kent drar hjem til Ruben for å rydde loftet hans, og Ruben spør moren hva som kan kastes.

Figur 10: Foreldrene ler av Ruben og Kent (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 33).

Moren responderer med: «-Ryddet? Du? Loftet? Hun hikstet og hev etter pusten og lo som jeg nesten aldri hadde hørt henne le før» (s. 33). Tilhørende tegning viser at moren ligger på gulvet og ler, mens tårene triller (Figur 10). Videre reflekterer Ruben over ryddeaksjonens omfang. Han mener «[d]et var garantert første gang i verdenshistorien at så mange barn frivillig ryddet rommene sine samtidig» (s. 34).

For det første er situasjonen, der foreldre blir overrasket over at barn rydder frivillig, noe man kan kjenne seg igjen i fra virkeligheten. I så måte er foreldrenes overdrevne reaksjoner en karikering av foreldre (Figur 10; Figur 11). Samtidig er foreldrenes reaksjoner svært overdrevne, noe som er beskrivende for hvorfor jeg synes at situasjonen er komisk. At foreldrene reagerer med sjokk og vantro, og til og med ringer legevakten, er ikke bare en overdreven reaksjon, men også overraskende (Figur 11). Det humoristiske kan i tillegg beskrives ved hjelp av inkongruensteori og overlegenhetsteori.

Figur 11: Stor oppstandelse blant foreldre (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 34).

Det kan tilsynelatende se ut som om det er barna som latterliggjøres i dette eksempelet. Samtidig ligger sympatien hos protagonistene Ruben og Kent, samt de andre i klassen. Barna har i utgangspunktet et fornuftig formål med aksjonen, og det er foreldrene som ikke tar barnas miljøengasjement på alvor. En mulig tolkning kan være at det er foreldrene som latterliggjøres, og at humoren derfor fungerer som kritikk. Når det er sagt, så tror jeg ikke at hensikten med humoren, i dette tilfellet, er å kritisere foreldrene eller barna. Jeg tror

uansett det er uvesentlig hvem som fremstår som latterlig, og at hensikten med humoren i dette eksempelet er å skape underholdning. Jeg mener altså at humoren også i dette tilfellet fungerer som ren underholdning. Det må understrekes at humor kan fungere på flere måter, og jeg avfeier ikke at den kritiske funksjonen gjør seg gjeldende.

Kents vikarierende «miljøengasjement»

Kent har i likhet med rektoren et vikarierende motiv for å vise miljøengasjement. Han tar del i miljødemonstrasjonen og søppelaksjonen, men det er ikke miljøsaken som er hans motivasjon. Kent deltar på demonstrasjonen fordi han får fri fra skolen (s. 13). Når han intervjues av lokalavisen har han heller ikke miljøsaken i tankene, men snarere et håp om at publisiteten vil gjøre han til kjendis.

Figur 12: Kent drømmer om kjendistilværelsen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 43).

Figur 12 illustrerer Kents forestillinger om et potensielt kjendisliv, og det komiske i tegningene kan knyttes til verbal humor, inkongruens, parodi og overdrivelse. Det kan argumenteres for at humoren i dette tilfellet fungerer som en kritikk av Kent, og hans holdninger til miljøsaken. Samtidig ser det ikke ut som om Kents holdninger gjenspeiles hos andre barn i romanen. Det er derfor vanskelig å argumentere for at eksempelet, og romanen for øvrig, kritiserer barns holdninger til miljøsaken, og jeg mener kritikken utelukkende

rammer Kent. Slik jeg ser det fungerer humoren i dette eksempelet som ren underholdning, altså at den primært skal være morsom, og at den kan distrahere leseren vekk fra miljøtematikken. Likevel finnes det en rekke eksempler der humoren har et kritisk potensial, og videre analyserer jeg dette nærmere.

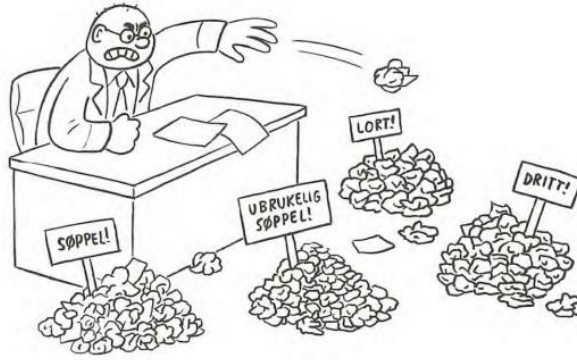
3.2.3 Humorens kritiske funksjon

Humoren i *Verdens verste miljøsvin* kan altså ha en mulig kritisk funksjon, gjerne i form av latterliggjøring, men hvem er det i så fall som latterliggjøres? Det kan tyde på at latterliggjøringen rammer de fleste i romanen, blant annet rektoren og journalisten. I det følgende presenterer jeg argumenter for at latterliggjøringen av rektoren og journalisten kan sees på som kritikk.

Rektoren som klimafornekter

Rektoren er et miljøsvin, og fram til deltakelsen i «Årets rektor»-konkurransen, utviser han en holdning til miljøet som kan minne om en stereotypisk klimafornekter. Han nekter å kildesortere, og lar bilen stå på tomgang mens han selv jobber på kontoret. Han uttrykker i tillegg ingen forståelse eller ansvar for luftforurensningen på skolen, eller for klimasituasjonen jorden befinner seg i. Jeg vil presisere at når jeg snakker om en stereotypisk klimafornekter, så mener jeg for det første de som ikke tror på menneskeskapte klimautslipp, og for det andre, de som uttrykker sterke meninger om miljø og klima uten å ha tilstrekkelig kunnskap om emnet.

I begynnelsen av romanen uttrykker rektoren at han misliker å kildesortere. Når han blir spurt av en elev om kildesortering, svarer han: «Kilderotering! Ikke nevnt det ordet en gang! (...) Enten er noe søppel, eller så er det ikke søppel. Den eneste gangen jeg kilderoterer, er når jeg retter prøvene deres» (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 26). Samtidig viser tilhørende tegning at rektoren kaster krøllete prøver i diverse søppelhauger, i henholdsvis hauger med navn «lort!», «dritt!», «ubrukkelig søppel!» og «søppel!» (Figur 13).

Figur 13: Rektoren kildesorterer elevprøver (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 26).

Dette synes jeg er morsomt av flere årsaker. For det første blir rektoren en latterlig karakter når han sier «kilderoterer» istedenfor «kildesorterer». At han ikke behersker begrepet tyder på at han ikke vet hva kildesortering er. Overlegenhetsteorien kan forklare hvorfor rektoren oppfattes som latterlig. Det er lett å se ned på rektoren, da han fremstår som en uvitende person grunnet hans manglende kunnskaper, og han blir dermed en karakter man ler av. For det andre viser tegningen at rektoren kildesorterer elevprøver. Jeg mener det er komisk fordi elevbesvarelser sees på som søppel, og at rektoren, av alle ting, tar seg bryet med å sortere dette «søppelet». I tillegg er de nyanserte søppelkategoriene elevbesvarelsene sorteres i, ganske morsomme. Slik humor kan knyttes til inkongruens, overraskelse, verbal humor og overdrivelse.

Videre i samtalen som forrige avsnitt beskriver, sier rektoren:

– Barn! Dere skjønner ingenting! INGENTING! Rektor rettet på brillene. – Da jeg var liten, fantes det bare en eneste søppelkasse, nemlig naturen! Hvorfor tror dere man har funnet opp naturen? Naturen er laget så flott at den bryter ned søppelet vi gir den, skjønner dere. Verdens største søppelkasse! Er det ikke fint? (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 27-28)

Mangelen på kunnskap er påfallende. Rektoren omtaler naturen som noe menneskeskapt, og det synes jeg er komisk. Det er viktig å understreke at man ler av rektoren i dette tilfellet, og ikke med. Samtidig vil jeg påpeke at det er et snev av realisme i dette siste eksemplet, ettersom noen mener at naturen faktisk er i stand til å ordne opp i klimaproblemene selv. Slik jeg ser det, blir rektoren og de holdningene han står for, objekt for latterliggjøring. Med

andre ord kan humoren fungere som en kritikk mot rektoren og stereotypiske klimafornektere.

Rektors manglende miljøholdninger kommer også til uttrykk gjennom hans forhold til og bruk av bil. Han elsker bil, og synes at «eksos er kos» (s. 10). I tillegg bruker rektoren bilen aktivt i undervisning (Figur 14). Felles for situasjonene illustrert på tegningen i Figur 14, er at rektorens bilbruk på en eller annen måte plager elevene. Jeg mener at det morsomme i tegningene kan forklares og beskrives med utgangspunkt i det absurde, slapstick, vold, inkongruens og overdrivelse. Det at rektorens bruk av bil plager elevene, kan være et bilde på hvordan hensynsløse «miljøsvin» påvirker og plager andre i dagens samfunn. En mulig tolkning kan være at rektorens holdninger representerer klimafornektere og miljøsvin som gruppe, og derfor fungerer humoren som en kritikk mot disse typene.

Figur 14: Rektoren bruker bil i undervisning (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 10).

Rektoren som klimaforkjemper

Idet rektoren forstår at «Årets rektor»-prisen blir gitt til den mest miljøengasjerte rektoren, bestemmer han seg for å fremstå som mer miljøbevisst, i alle fall på en slik måte at elevene og avisen ser endringen. Rektorens egentlige motivasjon er å vinne prisen, og som Ruben og Kent senere oppdager, er han innerst inne like miljøfiendtlig som før. Utad er han overdrevet

miljøbevisst og innfører strenge miljøtiltak på skolen, som plager elevene. Som et resultat av dette oppstår det mange komiske situasjoner. I det følgende argumenterer jeg for at rektoren karikeres som en overdrevet miljøforkjemper, og at han også som klimaforkjemper blir objekt for latterliggjøring.

Rektoren innfører en regel om å ikke bruke varmeovner. Elevene klager over at de fryser, og rektoren svarer slik: «Fryser? Hva slags tullball er det. Har dere ikke hørt om global oppvarming? Det blir varmere og varmere på jorda. Og dere klager over frysing! FOR EN SKAM! Nekter dere for at det blir varmere?» (s. 71). Igjen kan det virke som om rektoren er blottet for kunnskap og fornuft, og jeg oppfatter rektorens logikk og resonnering som komisk. Humoren kan også knyttes til rektorens misforståelse om den globale oppvarmingens konsekvenser for mennesker. Rektoren blir nok en gang objekt for latterliggjøring, men i dette eksempelet er det hans overdrevne miljøengasjement som er latterlig. En mulig tolkning kan være at humoren fungerer som en kritikk mot klimaforkjempere, og de miljøtiltakene klimaforkjempere ønsker å innføre.

Figur 15: Rektoren sløser ikke med papir (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 73).

Et annet eksempel som viser hvor overdrevent miljøbevisst rektoren er, og som overskrider det fornuftige, er når han beordrer en elev til å ta vare på brukt dopapir (Figur 15). Jeg vil presisere at dette eksempelet først blir humoristisk når man leser verbalteksten og bildet som én helhet. Flere humortyper gjør seg gjeldende i dette eksempelet, blant annet

inkongruens, overraskelse og overdrivelse. Videre er rektorens miljøtiltak så ekstreme, at både han og tiltakene framstår som latterlige. Siden rektoren karikeres som en overdreven klimaforkjemper, kan den manglende sympatien for rektoren smitte over på klimaforkjempere. Det kan derfor argumenteres for at humoren fungerer som kritikk mot klimaforkjempere og deres forsøk på å innføre klimatiltak som kan oppfattes som svært inngripende i våre liv.

Rektoren som overdrevet streng skoleautoritet

De fleste har sikkert hørt om strenge autoriteter i skolen fra gamle dager, og jeg mener at rektoren er en parodi på en slik streng og autoritær skoleautoritet. Dette innebærer blant annet at han kjefter på elevene, og straffer dem både fysisk, og ved å sette dem til å utføre tunge oppgaver.

Rektoren straffer blant annet elevene som deltar i miljødemonstrasjonen, da han ser på dette som skulking. Kent får den verste straffen, og må rense skolens kloakksystem, mens resten av elevene må vaske rektorens bil (Figur 16; Molaug & Kjølberg, 2020, s. 22).

Figur 16: Kent renser kloakksystemet (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 22).

Jeg ser på det hele som komisk av flere grunner. For det første gir overdrivelse en komisk effekt. Straffen er overdreven og blåst ut av proporsjoner. Dessuten gjør overdrivelsen at man ikke leser dette som realisme, siden dette ikke ville vært en reell avstraffelsesmetode i skolen i dag. Dette kan skape en distanse mellom romanen og leseren, som gjør at man ikke blir følelsesmessig påvirket. For det andre er det noe komisk med måten Kent reagerer på, der han bruker sensurerte kraftuttrykk (Figur 16).

Et annet eksempel på rektoren som streng og autoritær, kommer til uttrykk i Figur 8. Ikonoteksten forteller at rektoren har kjørt på elever med bilen som en avstraffelsesmetode, og at bilen er bulket på grunn av dette. Eksempelen kan være komisk av flere grunner. En årsak er at straffen oppfattes som overdrevet og meningsløs, ettersom det ikke er samsvar mellom den strenge straffen og de lite alvorlige «lovbruddene». Med andre ord er overdrivelse beskrivende for slik humor. I tillegg kan humoren knyttes til det absurde, og beskrives gjennom vold, slapstick og inkongruens.

Rektoren karikeres altså som en overdrevent streng skoleautoritet, som jeg oppfatter som komisk, men hvilken funksjon har så humoren? Jeg mener at rektoren framstår som urimelig og latterlig, og at det er barna som først og fremst får sympati. Selv om det kanskje ikke finnes like strenge skoleautoriteter i dag, kan man likevel dra kjensel på liknende holdninger, for eksempel knyttet til skulking og mangel på håndsopprekking. Humoren kan derfor fungere som en kritikk mot rektoren, men også mot skoleautoriteter generelt.

Latterliggjøring av den unyanserte journalisten

Slik jeg leser romanen, kan det argumenteres for at journalisten som intervjuer Kent i forbindelse med «Operasjon svinesti», blir latterliggjort. Når Ruben observerer at journalisten fra lokalavisen intervjuer Kent, forstår han at Kent blir satt i et dårlig lys. Kent nevner nemlig ingenting om miljøsakene, og det kan tilsynelatende se ut som om forsøplingen er rampestreker.

Figur 17: Journalisten lager nyhetssak om søppeldyngen (Molaug & Kjølberg, 2020, s. 41).

Ruben prøver derfor å uttrykke til journalisten at søppelaksjonen er for å redde miljøet, men dette avfeies av journalisten, og intervjuet resulterer i en forsidenyhet som fokuserer på at barna forsøpler, uten å sette søkelys på motivet bak aksjonen. Jeg mener at journalisten karikeres som en overdrevent unyansert journalist, som kun søker det som potensielt kan bli førstesidenyheter. I tillegg fremstilles journalisten i den tilhørende tegningen på en måte som kan gi assosiasjoner til det å være gal (Figur 17). Tungen er fargelagt og henger ut av munnen, og øynene er sperret opp, som om hun er besatt. Dråpene som står ut av ansiktet tyder på at hun svetter av skrivingen. Basert på ikonoteksten, framstår journalisten som latterlig. Hun tar ikke intervjuobjektet sitt på alvor, og hun virker tilsynelatende kun opptatt av å produsere nyhetsstoff som er en avisforside verdig. Journalisten kan sees på som en representasjon av medier, og man kan altså tolke latterliggjøringen av journalisten som en mediekritikk.

Oppsummert viser analysen av *Verdens verste miljøsvin* at humoren er en sentral del av romanen. Humoren kommer til uttrykk i samspillet mellom verbalteksten og det visuelle, blant annet som verbal humor, overdrivelse, parodi, det absurde og slapstick. Humoren kan også knyttes til det karnevaleske, ettersom barna står i opposisjon til rektoren. Jeg mener at humoren primært fungerer som ren underholdning, men den kan også fungere som kritikk, rettet mot begge motpolene i klimadebatten. Den har også en kritisk funksjon rettet mot skoleautoriteter og medier. Jeg vil til slutt påpeke at denne analysen viser utfordringen med å beskrive humorens funksjon, ettersom den kan ha flere funksjoner på samme tid.

4. Et drøftende blikk på *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*

4.1 Har romanene miljøorienterte budskap?

Verdens verste miljøsvin og *Ett sekund om gangen* problematiserer forholdet mellom mennesker og natur, men det uttrykkes riktignok på forskjellige måter. Det leder meg inn på spørsmålet om hva som egentlig formidles. I dette delkapittelet undersøker og diskuterer jeg dette nærmere.

Tolkningen jeg gjør i analysen av *Ett sekund om gangen*, tilsier at romanen formidler en holdning om at dagens samfunn har distansert seg fra grunnleggende og primære overlevelsesferdigheter, og i for stor grad gjør seg avhengig av moderne og skjøre teknologi. Dette synliggjøres i starten i romanen, når hovedpersonen Hedvig overlates til seg selv. Overgangen fra Hedvigs gamle liv, til hennes nye, er stor. Det handler ikke bare om at hun tilsynelatende er den eneste overlevende etter et dødelig sykdomsutbrudd, men også om at hun er nødt til å leve på helt andre vilkår enn før sykdomsutbruddet. Blant annet har strømmen forsvunnet, og hun må derfor klare seg uten det meste av den hverdagslige teknologien. For å overleve må hun lære seg å utnytte naturen, og det innebærer å få tilgang på mat, husly og varme. Hun finner husly på en undervisningsgård, og utenom mat som fortsatt er spiselig fra butikken, er hun nødt til å livnære seg på den næringen dyrene på gården kan gi. For å holde varmen må hun lære seg å hugge trær, for å kunne ha ved til å fyre med. Et budskap kan være at det er problematisk å gjøre seg avhengig av skjøre teknologi.

En annen tolkning kan være at feberen er et bilde på global oppvarming. I starten av romanen forteller Hedvig at hun har sett familien sin bli febersyk og dø, og idet hun forlater hjemmet forteller hun om en brennende følelse i fingrene. Feberen kan gi assosiasjoner til økende temperaturer, og globale oppvarming kan sees på som jordens feber. Pandemiutbruddet er jordens måte å kvitte seg med årsaken til feberen, nemlig

menneskene. Jeg støtter meg også på tolkningen til Samoilow og Myren-Svelstad (2020, s. 159-160), og som tidligere nevnt mener de at kan sykdomsutbruddet kan forstås som en metafor på global oppvarming. Et mulig budskap kan være at jorden er sårbar, og at den må tas vare på.

Jeg har også argumentert for at humoren fungerer latterliggjørende, og derfor kan ha en kritisk funksjon. Samtaler mellom Hedvig og Ella synliggjør hvilke holdninger som rår. Det som i romanens univers kan virke ubetydelig, slik som jentenes jomfrustatus, eller at de aldri kommer til å spise bacon igjen, blir tillagt verdi og fokus. Slik jeg tolker romanen, kan latterliggjøringen av jentenes verdisyn igjen peke på verdisynet til dagens vestlige samfunn, og fungere som en kritikk av denne. Med andre ord kan den kritiske funksjonen i dette tilfellet sees i sammenheng med samfunnskritikken jeg tidligere har nevnt, og at det er samfunnets holdninger som kritiseres.

Verdens verste miljøsvin sitt hovedprosjekt er å underholde og å være morsom. Humoren i denne romanen rammer alle, blant annet de som kjemper for miljøet, de som fornekte klimaproblemene, skoleautoriteter, medier og foreldre. Det er derfor vanskelig å se at denne romanen formidler én entydig holdning og norm. Dette leder meg inn i en diskusjon om hvilke holdninger og normer denne barneromanen faktisk formidler. Er det egentlig slik at romanen tar miljøsakene på alvor, og formidler en holdning om at miljøet er noe man skal kjempe for å ta vare på?

Det kan argumenteres for at *Verdens verste miljøsvin* formidler en norm og holdning om at klimaproblematikken er reell, og at det er viktig å ta vare på miljøet. Ruben er pådriver for flere aksjoner, der formålet er å få rektoren til å bli mer miljøvennlig. Han uttrykker eksplisitt ved flere anledninger at miljøsakene er årsaken til aksjonene. Et eksempel på dette er når guttene lager plakater i forkant av miljødemonstrasjonen. Kent lager plakater med slagord som ikke er relatert til miljøet, og man ser at Ruben presiserer at slagordet må handle om miljøet. Et annet eksempel forekommer senere i forbindelse med «Operasjon svinesti». I det tidligere omtalte intervjuet med Kent, gjort av lokalavisens journalist, involverer Ruben seg for å presisere at de gjør dette for miljøet. Det at Ruben er såpass bevisst rundt klimaproblematikken og miljøaksjonenes formål, kan tyde på at han tar miljøsakene på alvor.

Samtidig kan det argumenteres for at Kent kommuniserer holdninger om at han ikke tar klimaproblematikken på alvor. I stedet for å reklamere for klimasaken og legitimere søppelhaugen, slik som Ruben gjør, har Kent utelukkende fokus på seg selv og hvordan avisoppslaget vil gjøre han til kjendis. I eksemplet der de lager plakater til miljødemonstrasjonen, har Kent også en annen motivasjon enn Ruben. Det at plakaten på en eller annen måte er rettet mot skolen, kan være et tegn på at Kent i utgangspunktet har en agenda rettet mot skolen, og ikke rektoren som miljøsvin. Kent bruker også miljødemonstrasjonen som påskudd for å få fri fra skolen, noe som støtter argumentet ytterligere.

Eksemplene jeg har nevnt viser at Ruben og Kent har ulike motiver for å være med på aksjonene, og hva har dette å si for romanens eventuelle budskap? Hvilke holdninger og normer formidles egentlig? På den ene siden gir disse eksemplene grunn til å tvile på at romanen formidler en entydig norm. På den andre siden oppfatter jeg Kent som useriøs og latterlig, og Ruben som seriøs og fornuftig. Det går derfor an å argumentere for at Rubens miljøengasjement brer seg som bokens norm, og at Kent representerer de selvhevdende holdningene som eksisterer i dagens samfunn.

Medelevene til Ruben og Kent er også involvert i forsøkene på å omvende rektoren. Innledningsvis forsøker barna å snakke rektoren til fornuft, i håp om at han skal endre vanene sine. Rektoren blir for eksempel spurt om han kan sykle i stedet for å kjøre til skolen, og om han kan kildesortere søppelet sitt. Ettersom det ikke fungerer å snakke rektoren til fornuft, tar de del i de mer drastiske tiltakene som Ruben og Kent iverksetter. Slik jeg ser det, blir ikke elevenes motivasjon mistenkeliggjort, da Kents holdninger kan bli sett på som et unntak. Jeg mener at elevenes handlinger, og det de sier, kan knyttes til et genuint miljøengasjement. Det kan derfor argumenteres for at elevenes miljøengasjement i romanen fremmer en holdning om at miljøaksjonen er viktig og må tas på alvor.

En sentral del av humoren i *Verdens verste miljøsvin* knyttes som sagt til latterliggjøring av rektoren. Som jeg har nevnt i analysen, latterliggjøres rektoren som den stereotypiske overdrevne klimafornekteren, men også som overdreven klimaforkjemper med klimasaken

som vikarierende motiv. For det første kan latterliggjøringen av klimafornekteren fungere som kritikk mot de som ikke tar klimaproblematikken på alvor. For det andre blir rektoren som overdreven klimaforkjemper også objekt for latterliggjøring. I forbindelse med at rektoren tilsynelatende blir miljøbevisst, innfører han strenge miljøvennlige tiltak. Miljøtiltakene rektoren innfører er såpass ekstreme, og kombinert med både holdningene og utsagnene hans, så fremstår han fortsatt som latterlig. En slik latterliggjøring kan sees som kritikk mot de som tar klimaproblematikken på alvor. Det som formidles altså en tvetydighet, og det kan tyde på at romanen ikke formidler én entydig holdning.

Samtidig kan måten man oppfatter rektoren på, som overdreven miljøforkjemper, være farget av hvem rektoren egentlig er. Ruben og Kent avslører at han innerst inne er et miljøsvin, og han mangler fortsatt kunnskap om miljøsaken. Jeg mener at dette som utgangspunkt gir grunnlag for kritisk tenkning og refleksjon over hvorvidt det er miljøforkjempere, eller miljøsvinets syn på miljøforkjempere, som kritiseres.

Som jeg har nevnt tidligere i dette delkapittelet ser jeg i utgangspunktet på Ruben som motivert av miljøsaken, men i lys av eksempelet med rektoren som miljøforkjemper, stiller jeg meg undrende til om det fortsatt er tilfelle. Det handler om Ruben og Kents negative reaksjon når rektoren for en gangs skyld innfører miljøvennlige tiltak på skolen. Er miljøaksjonene drevet av et ønske om å bedre miljøet, eller er det motivert av hatet mot rektoren, og bare et påskudd for å drive krigføring mot ham? Det kan argumenteres for at rektorens klimaengasjement er overdrevent, og overskrider grensene for hva som kan regnes som rimelig og fornuftig. Det at elevene fryser på skolen, og må gjenbruke brukte toalett-papir til å skrive på i undervisningssammenheng, kan sees på som plaging av elevene. Ruben og Kents handlinger kan altså forsvares med at tiltakene plager barna, men en slik tolkning gir også implikasjoner for romanens norm. Hvor viktig er egentlig miljøsaken? Er miljøsaken kun viktig når det ikke går ut over egen komfort? Som dette avsnittet viser er det vanskelig å se en klar og tydelig norm, og jeg mener romanen formidler en tvetydighet.

Det at rektoren innfører så ekstreme miljøtiltak, som det viser seg at han ikke følger selv, fungerer for det første kanskje også som en kritikk mot et tankesett der fokuset er på å peke på det andre kan gjøre bedre, samtidig som man unnlater å evaluere egen praksis. For det

andre kan mottakelsen av de strenge og overdrevne tiltakene overføres til hvordan forbrukeren ser på miljøtiltakene som blir innført i dagens samfunn, og at de oppfattes som svært inngripende i hverdagen. Et mulig budskap kan derfor være at man må finne en gylden middelvei, og ha fokus på at hvis alle bidrar, så behøver man ikke ha overdrevne tiltak for noen få.

Tvetydigheten som jeg påpeker, kommer også til syne i romanens epilog. I epilogen presenteres faktakunnskaper om miljøproblematikk og konkrete tiltak for å hjelpe miljøet. Det kan tilsynelatende se ut til at denne delen av romanen formidler hvordan man bør forholde seg til klimaproblematikken, og med det en holdning som tar miljøsakene på alvor. Samtidig lages det morsomheter, både i verbalspråket og i illustrasjonene. For eksempel er et av Rubens og Kents miljøtips: «Gi bort eller selg ting du ikke trenger!» (Molaug & Kjølberg, 2020, upaginert epilog). I tilhørende tegning illustreres Ruben som forsøker å gi vekk lillesøsteren, der han roper: «Gratis lillesøster!» (Molaug & Kjølberg, 2020, upaginert epilog).

Det kan diskuteres hvilken virkning samspillet mellom det alvorlige budskapet og det komiske har i epilogen. På den ene siden presenterer romanen tips og råd til hvordan man kan redde jorden, og det kan argumenteres for at epilogen formidler en holdning som tar miljøsakene på alvor. På den andre siden tuller romanen med budskapet gjennom komiske tegninger, og en mulig konsekvens kan være at leseren oppfatter miljøtematikken som mindre alvorlig. Epilogen formidler med andre ord tvetydige holdninger.

For å oppsummere mener jeg at miljøtematikken er viktig og synlig i *Verdens verste miljøsvin*, men diskusjonen viser at romanen formidler uklare holdninger og normer knyttet til miljøet og miljøsakene. På den ene siden formidler romanen holdninger som peker på alvor i miljøsakene, primært gjennom Ruben og medelevenes miljøengasjement, og latterliggjøringen av rektoren som den stereotypiske klimafornekteren. På den andre siden rammer latterliggjøringen også miljøsakene, ved at rektoren latterliggjøres som en overdreven klimaforkjemper. I tillegg kan det argumenteres for at Kents motivasjon ikke har med miljøsakene å gjøre, men først og fremst er et hat mot skolen og rektoren. I tillegg tulle det med miljøbudskapet i epilogen, og det uttrykker tvetydighet om hvorvidt miljøsakene bør tas på alvor eller ikke.

Slik jeg leser *Ett sekund om gangen*, formidles mer entydige holdninger som kan knyttes til klimaproblematikken. Sykdomsutbruddet er en naturkatastrofe, og feberen som utsletter befolkningen i bokens univers kan være et bilde på global oppvarming. Det kan også argumenteres for at romanen retter kritikk mot dagens vestlige samfunn. Kritikken handler om at samfunnet har distansert seg fra grunnleggende og primære overlevelsesferdigheter, og har gjort seg avhengig av skjør teknologi. I tillegg kritiseres det overfladiske verdisynet i det moderne vestlige samfunnet. Det handler om at det som i den store sammenhengen er uviktig, slik som materialistiske ting og personlig status, har fått for stor verdi i vår verden, sammenliknet med verdensomspennende utfordringer, for eksempel global oppvarming og miljøsaken.

4.2 Humorens virkning

For å finne ut hvordan humoren egentlig fungerer, er det nødvendig å diskutere virkningen humoren kan ha på de holdningene som formidles i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. To humorfunksjoner gjør seg gjeldende i begge romanene, henholdsvis den underholdende og kritiske funksjonen. I tillegg fungerer humor som mestringsstrategi i *Ett sekund om gangen*. For at humor skal fungere som mestringsstrategi, må det være et visst alvor som må håndteres. Et slikt alvor finnes ikke i *Verdens verste miljøsvin*, og det kan ha å gjøre med at den underholdende funksjonen dominerer.

Så hvordan fungerer egentlig humoren i de to romanene? Kan humoren bidra til kritisk refleksjon og tenkning (Røskeland, 2021; Slettan, 2020)? Kan den fjerne brodden og gjøre det lettere for leseren å tilnærme seg den alvorlige tematikken (Mallan, 1993, s. 20)? Eller hindrer humoren «litteraturens mulighet for å skape emosjonelt engasjerte og kritisk reflekterte [lesere]» (Goga, 2021, s. 7)? I det følgende diskuterer jeg virkningen humoren har i *Ett sekund om gangen* og i *Verdens verste miljøsvin*, i lys av de to humorfunksjonene; den rent underholdende og den kritiske funksjonen. Det innebærer å se på humorens virkning når den avleder og distraherer leseren, og når den fungerer som kritikk. I tillegg diskuterer jeg virkningen av humor som mestringsstrategi i *Ett sekund om gangen*.

Humor som underholdning i Ett sekund om gangen, og romanens prosjekt

En av humorens mange funksjoner er å underholde, og denne funksjonen gjør seg gjeldende i *Ett sekund om gangen* både for leseren, og for hovedkarakterene Hedvig og Ella. Men hvordan tjener underholdningsfunksjonen holdningen og normen som formidles i *Ett sekund om gangen*?

I analysen peker jeg på at en del av humoren i *Ett sekund om gangen* fungerer som ren underholdning, blant annet i interaksjon mellom jentene og hestene, men også i andre kontekster. Denne humoren er i stor grad løsrevet fra naturproblematikken, og gir leseren, samt Hedvig og Ella, avbrekk fra de alvorlige omstendighetene. Slik humor har tilsynelatende ingen andre formål enn å være morsom. Man kan derfor argumentere for at humoren distraherer leseren vekk fra den alvorlige tematikken og hindrer det kritiske potensialet i romanen, og dermed ikke tjener det jeg ser på som romanens økokritiske prosjekt.

Samtidig er avledningen og distraksjonen som humoren bidrar med, sårt tiltrengt for jentene. I den alvorlige og triste situasjonen jentene befinner seg i, er det er nødvendig for dem å flytte tankene vekk fra det alvorlige til det ufarlige. Humoren gjør at jentene kan glemme det alvorlige for noen øyeblikk, samtidig som den bidrar til å spre glede og positivitet, og forhåpentligvis håp om at det skal komme bedre tider.

Det kan videre diskuteres hvorvidt humoren i dette tilfellet fungerer som underholdning eller som mestringsstrategi. På den ene siden kan humoren knyttes til det å mestre en alvorlig situasjon, og man kan dermed kategorisere humorfunksjonen som mestringsstrategi. På den andre siden fungerer humoren avledende, og den er løsrevet fra den overordnede tematikken. Det kan derfor være formålstjenlig å beskrive humoren både som underholdning og som mestringsstrategi, og dette støtter det jeg har poengtert i teorikapittelet om at flere funksjoner kan gjøre seg gjeldende samtidig. Det kan dermed se ut som om humor som underholdning, i *Ett sekund om gangen*, ikke fungerer som motsetning til andre mulige funksjoner.

Å lage ytterligere skiller mellom underholdningsbegrepet og mestringsstrategibegrepet ser

jeg ikke på som hensiktsmessig for oppgavens problemstilling, og jeg velger å ikke diskutere dette videre. Jeg konkluderer med at humoren i disse eksemplene viser hvordan humor kan brukes for å håndtere vanskelige og alvorlige situasjoner. Humoren i disse eksemplene er løsrevet fra romanens alvorlige tematikk, men tjener likevel romanens økokritiske prosjekt.

Underholdningsfunksjonen har også relevans for leseren. For det første mener jeg humoren som ren underholdning, gjør det enklere å tilnærme seg det alvorlige, og man unngår at romanen blir for alvorlig og dyster. Med det mener jeg at humoren som ren underholdning gir nødvendige avbrekk, slik at leseren ikke drukner i det triste og mørke, noe som kan knyttes til avspenningsteorien. I tillegg mener jeg at slik humor fungerer som kontrast til det alvorlige, og på den måten kommer Hedvigs utfordringer til syne. Etter min mening reduserer ikke humoren, som ren underholdning, romanens potensial til å skape kritiske leserrefleksjoner. Jeg mener den tvert imot kan bidra til å synliggjøre romanens budskap, og å skape kritiske refleksjoner og tanker hos leseren. Spesifikke eksempler på dette viser seg når Hedvig strever med å prosessere voldsomme og alvorlige sannheter og sterke inntrykk, og har behov for humor for å kunne håndtere det som oppstår. Disse situasjonene kan derfor hjelpe med å poengtere alvoret i naturproblematikken, da man får sett konsekvensene på et så nært hold som gjennom Hedvigs tanker og følelser. På samme måte kan humoren legge til rette for prosessering av samme naturproblematikk. Med andre ord mener jeg at humoren som ren underholdning tjener romanens økokritiske prosjekt.

Underholdning i Verdens verste miljøsvin, og romanens prosjekt

Verdens verste miljøsvin er i motsetning til *Ett sekund om gangen* en utpreget humorbok. Det komiske forekommer langt hyppigere, og humoren finnes som nevnt i de fleste av romanens kontekster. Slik jeg ser det, er romanens hovedprosjekt å være morsom, og et eventuelt økokritisk prosjekt er underordnet. Humoren fungerer først og fremst som ren underholdning, men hvilken virkning har underholdningsfunksjonen i *Verdens verste miljøsvin*? Reduserer underholdningsfunksjonen det kritiske potensialet i romanen, eller støtter den bokens prosjekt, og bidrar til at leseren vil tenke og reflektere kritisk?

Etter min mening er det å forstå underholdningsfunksjonens virkning viktig for å forstå

hvordan humoren fungerer i romanen. Humoren i *Verdens verste miljøsvin* bærer preg av at alt kan gjøres til latter. Selv når romanen tilsynelatende forsøker å formidle seriøse faktakunnskaper om miljøsaken og mulige miljøtiltak, tulles det med miljøbudskapet. Det at boken er utpreget morsom gjør at romanens tematikk kan virke mindre alvorlig enn det den egentlig er.

Verdens verste miljøsvin har miljøsaken som overordnet tema, og en slik tematikk kan være emosjonelt vanskelig. Miljøsaken handler om at jorden gradvis ødelegges av oss mennesker, og *Verdens verste miljøsvin* forteller om en rektor som ikke bryr seg om barnas miljøengasjement eller jordens fremtid. Dette kan potensielt vekke følelser hos leseren. Mallan (1991, s. 20) mener som nevnt at humor kan fjerne brodden fra emosjonelt vanskelige tematikker. Humoren i denne romanen skaper en emosjonell distanse mellom leseren og miljøproblematikken. Det kan derfor argumenteres for at humoren bedøver leseren, slik at leseren kan tilnærme seg miljøtematikken uten at det gjør for vondt.

Samtidig kan man hevde at den emosjonelle distansen humoren skaper mellom leseren og tematikken, reduserer romanens potensial til å skape kritisk tenkning og refleksjon omkring miljøsaken. En del av det komiske har nemlig ikke med miljøtematikken å gjøre, men fungerer utelukkende som ren underholdning, eller som Critchley (2002) ordlegger seg: «Sheer pleasing diversion» (s. 11). At humoren er løsrevet fra miljøtematikken, kan man se i mange humoreksemples, og det kan gjøre at leseren lett kan glemme romanens overordnede tema.

Videre kan det hevdes at den emosjonelle distansen som skapes mellom leseren og miljøtematikken er for stor, som gjør at det alvorlige ikke oppfattes like alvorlig. Slik jeg leser romanen, forsøker den å være morsom hele tiden, selv når miljøproblematikken er i fokus. Dette gjør at leseren lett kan glemme hvor alvorlig miljøtematikken er, og at miljøsaken ikke blir tatt på alvor. Humoren tjener *Verdens verste miljøsvins* humorprosjekt, og konsekvensen av dette er at romanens potensial til å skape kritiske tankerefleksjoner over miljøsaken, svekkes.

Som diskusjonen over viser, kan underholdningsfunksjonen både fjerne brodden fra det

alvorlige, og gjøre det enklere for barneleseren å tilnærme seg den alvorlige miljøtematikken. Samtidig er det belegg for å hevde at humoren hindrer romanens kritiske potensial. Det handler for det første om at humoren distraherer leseren vekk fra miljøtematikken. For det andre blir det brukt humor for å tulle med miljøsaken, som kan føre til at leseren kan oppfatte det som i utgangspunktet er en alvorlig tematikk, som mindre alvorlig. Slik jeg leser *Verdens verste miljøsvin*, tjener humoren som ren underholdning verken miljøsaken eller et økokritisk prosjekt.

Til tross for at humorens underholdende funksjon gjør seg gjeldende både i *Verdens verste miljøsvin* og i *Ett sekund om gangen*, fungerer den ulikt i de to romanene. I *Ett sekund om gangen* er underholdningsfunksjonen viktig, både for Hedvig og Ella, og for leseren. Den sørger for at det som er mørkt og trist blir til å holde ut. I tillegg er humor som ren underholdning en synlig kontrast til det alvorlige, og belyser noen av utfordringene Hedvig står overfor. Jeg konkluderer med at humor som ren underholdning tjener *Ett sekund om gangen* sitt økokritiske prosjekt. I *Verdens verste miljøsvin* er tematikken lett å fordøye, nettopp fordi humoren finnes overalt. Samtidig bidrar den omfattende humorbruken til at det alvorlige og seriøse blir underordnet. Slik jeg leser den visuelle barneromanen ønsker den først og fremst å underholde, noe som gjør at man lett glemmer miljøsaken og hvor alvorlig miljøsaken er. Derfor mener jeg den ikke fremmer et prosjekt som tar miljøsaken på alvor, og den reduserer romanens potensial til å skape kritisk refleksjon og tenkning hos leseren.

Latterliggjøring i Ett sekund om gangen

Humor som fungerer på en kritisk måte, kommer først og fremst til uttrykk i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin* som latterliggjøring. I likhet med underholdningsfunksjonen kan den kritiske funksjonen ha ulik virkning på det utvalgte materialet. I det følgende diskuterer jeg hvorvidt humorens kritiske funksjon kan forsterke romanenes potensial for å skape kritisk refleksjon og tenkning, eller om humoren demper alvoret og hindrer dette formålet.

I *Ett sekund om gangen* fungerer den kritiske funksjonen som samfunnskritikk.

Samfunnskritikken uttrykkes gjennom latterliggjøring av Hedvig og Ellas holdninger og verdier, og jeg tolker deres verdier som et bilde på verdisynet i dagens vestlige samfunn. To eksempler jeg nevnte i analysen, der jentene latterliggjøres, er Hedvig og Ellas problematisering av intimitet, og situasjonen der Ella innser at hun aldri kommer til å spise bacon igjen. Jentene problematiserer ting som tilsynelatende ikke er noe å være bekymret over, spesielt i lys av situasjonen jentene befinner seg i. Det kan argumenteres for at latterliggjøringen svekker bokens økokritiske prosjekt, da den kan gjøre at leseren glemmer alvoret i situasjonen. Når det er sagt oppfatter jeg ikke boken slik, og som jeg kommer inn på mener jeg den kritiske funksjonen støtter romanens økokritiske prosjekt. Dette begrunner jeg med at diskusjonene rundt intimitet og bacon setter ting i perspektiv, og kan sette i gang en ytterligere refleksjon hos leseren, der det økokritiske budskapet sannsynligvis blir forsterket.

Som nevnt kritiserer romanen verdisynet i det moderne vestlige samfunnet, og jeg mener at denne samfunnskritikken kommer til syne i latterliggjøringen. Et eksempel på at latterliggjøringen fungerer synliggjørende, er når Hedvig ankommer undervisningsgården og ikke aner hvordan dyrene fungerer. Hun snakker om dyrene som om de skulle vært ting og ikke levende vesener. Latterliggjøringen fungerer som kritikk mot dagens vestlige samfunns teknologiavhengighet, og at dette samfunnet har distansert seg fra primære og grunnleggende overlevelsesserferdigheter. Latterliggjøringen er altså direkte knyttet til samfunnskritikken, og inviterer leseren til å reflektere kritisk omkring egne praksiser og verdier. Med det som grunn, mener jeg at latterliggjøringen støtter romanens økokritiske prosjekt.

Latterliggjøring i Verdens verste miljøsvin

Den kritiske funksjonen gjør seg også gjeldende som latterliggjøring i *Verdens verste miljøsvin*. Kritikken kan for det meste knyttes til rektoren som klimaforkjemper, klimafornekter og skoleautoritet, men det rettes også kritikk mot journalisten og foreldrene. Med andre ord rammer latterliggjøringen flere, inkludert begge sidene i miljødebatten. Men som diskusjonen i det følgende viser, fungerer humoren som kritikk på en annen måte i denne romanen, enn i *Ett sekund om gangen*.

Det kan argumenteres for at humorens kritiske funksjon støtter et underordnet og miljøorientert prosjekt. Gjennom bruk av overdrivelser, og kontrast mellom rektorens og barnas holdninger til miljøet, blir rektorens tvilsomme praksiser synliggjort og latterliggjort. Rektoren fremstilles med overdrevent miljøfiendtlige holdninger, samt manglende kunnskap og evne til å tenke logisk. Latterliggjøringen av rektoren kan gjøre at den kritiske barneleseren kan koble rektorens holdninger til miljøsaken, og reflektere over sine egne praksiser og holdninger til miljøet. Den kan i tillegg muligens inspirere til et ønske om å påvirke klimasaken i rett retning dersom voksne ikke er gode rollemodeller. Humoren har på denne måten en kritisk funksjon som kan engasjere leseren og initiere til kritiske tanker og refleksjoner omkring miljøsaken.

Det kan også argumenteres for at humorens kritiske funksjon mister noe av sin virkning, ettersom det ikke bare er rektorens miljøfiendtlige holdninger som kritiseres. Rektoren latterliggjøres også som miljøforkjemper. Jeg mener dette kan ha en dempende effekt på romanens kritiske potensial av flere grunner. For det første kritiseres to motsatte holdninger, både den som kjemper for, og den som forneker miljøsaken. For leseren kan det oppleves som forvirrende, og det kan være vanskelig å forstå hvilken norm boken egentlig formidler. I tillegg spøkes det med en alvorlig tematikk, hvilket jeg tidligere har nevnt i diskusjonskapittelet, og det gjør at leseren lett kan glemme alvoret i miljøsaken.

Selv om det kan diskuteres hvorvidt latterliggjøringen støtter miljøsaken, vil jeg poengtere at latterliggjøringen uansett kan by på kritisk refleksjon. Som leser vil man bli kjent med ulike standpunkt i miljødebatten, henholdsvis de som kjemper for å bevare miljøet, og de som nekter for at det eksisterer en klimakrise. At flere ulike perspektiv latterliggjøres, kan tyde på at romanen ikke formidler noen norm, og at det derfor er opp til leseren selv å tenke og reflektere kritisk, og vurdere sine egne praksiser.

Latterliggjøringen rammer ikke bare miljøsaken, men også rektoren som skoleautoritet, samt journalisten. Som jeg nevner i analysen, lytter ikke journalisten til det Ruben har å si, og hun virker heller ikke interessert i å nyansere nyhetssaken. Den holdningen journalisten møter barna med, gjør henne til objekt for latterliggjøring. Det samme gjelder rektoren som

skoleautoritet, som latterliggjøres for å være overdrevent streng, spesielt knyttet til typiske «skoleproblematikker» som skulking og håndsopprekking. Det kan virke som de aller fleste blir latterliggjort i *Verdens verste miljøsvin*, og nettopp fordi så mange latterliggjøres, oppstår det en viss inflasjon av kritikk. Når humoren kritiserer alle, så mister den noe av sin kritiske effekt.

Som det kommer fram av diskusjonen, gjør den kritiske funksjonen seg gjeldende både i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin* gjennom latterliggjøring. Det viser seg at den kritiske funksjonen fungerer på ulike måter, henholdsvis som samfunnskritikk mot den vestlige moderne sivilisasjonen, i *Ett sekund om gangen*, og som kritikk mot deltakere i miljødebatten, samt andre karikerte «typer», i *Verdens verste miljøsvin*. I førstnevnte bok støtter latterliggjøringen romanens økokritiske prosjekt, mens i sistnevnte bok kan det diskuteres hvorvidt den kritiske virkningen reduseres, ettersom de fleste latterliggjøres. Det gjør at leseren lett kan glemme alvoret, og misforstå hvilken norm romanen faktisk formidler. Slik jeg ser det, tjener latterliggjøringen ikke et økokritisk prosjekt. Når det er sagt, synliggjør *Verdens verste miljøsvin* ytterpunktene i miljødebatten, og legger med det til rette for at leseren kan reflektere kritisk over både egne og andres praksiser.

Mestringsstrategi i Ett sekund om gangen

Humoren i *Ett sekund om gangen* gjør seg også gjeldende som mestringsstrategi, og det handler om at humor brukes for å overkomme vanskelige situasjoner. Humor som har denne funksjonen har likhetstrekk med humor som underholdning, ettersom begge kan distrahere den som ler. Jeg vil poengtere at humor som mestringsstrategi ikke er relevant for *Verdens verste miljøsvin*, ettersom det ikke finnes tilsvarende vanskelige situasjoner som må håndteres.

Analysen av *Ett sekund om gangen* viser at humor fungerer som mestringsstrategi for Hedvig. I tillegg til den generelt vanskelige, nye livssituasjonen til Hedvig, opplever hun også enkeltsituasjoner som jeg oppfatter som traumatiske. Hun møter nemlig på flere døde mennesker, og hun håndterer dette med humoristiske kommentarer. Men hvilken virkning har denne humorfunksjonen? På den ene siden kan bruken av humor som mestringsstrategi

gjøre at det som i utgangspunktet er alvorlig, ikke oppfattes som alvorlig. For eksempel kan Alvoret i at alle er døde, viskes ut, siden det tullees med. I tillegg kan humoren avlede leseren, og dermed redusere potensialet for å skape kritisk refleksjon og tenkning. På den andre siden er tematikken såpass alvorlig, at jeg vil påstå at tulling med sykdom og død ikke nødvendigvis gjør at barn og unge ser på sykdom og død som ufarlig.

Det kan diskuteres hvorvidt Hedvig bruker humor bevisst, eller om det bare er slik hun fungerer som person. Uansett gir det en dynamikk og dybde til Hedvigs karakter. Det blir i tillegg synliggjort at humor kan fungere som verktøy i møte med det alvorlige og triste. I denne sammenhengen åpner humoren opp for at leseren kan reflektere kritisk over hvordan humor kan fungere i møte med det vanskelige, men også for hvordan Hedvig fungerer. Kanskje vil dette også påpeke betydningen av galgenhumor for å kunne prosessere vonde tanker og hendelser, som leseren kan bruke i sin egen krisehåndtering.

At Hedvig skaper morsomheter ut av makabre situasjoner kan også sees på som en maskering av hovedkarakterens innsyn, inntrykk og opplevelser. Romanen har tross alt ungdom som implisitt leser, og jeg ser det ikke som forenlig i en ungdomsroman å gi leseren realistiske bilder og assosiasjoner av det Hedvig har opplevd og sett. Det kan med andre ord argumenteres for at forfatteren bruker humor for å maskere de ekstreme inntrykkene og tankene Hedvig potensielt kunne hatt, på en troverdig måte.

Som tidligere nevnt kan det diskuteres hvorvidt humoren i dette tilfellet fungerer som underholdning eller mestringsstrategi. Humor som underholdning avleder og distraherer leseren vekk fra tematikken, mens humor som mestringsstrategi handler om at humor brukes for å håndtere vanskelige situasjoner. For dette masterprosjektet er det ikke hensiktsmessig å diskutere dette videre, det interessante i dette avsnittet er først og fremst å vise hvordan humoren virker på leseren. Med humoren som maskering av og avledning fra døde menneskekropper forblir *Ett sekund om gangen* en postapokalyptisk ungdomsroman, og ikke en skrekkbok for voksne.

Analysen viser også at Hedvig bruker humor for å mestre utfordringene hun har og har hatt med seg selv og sitt selvbilde. Hun spøker og tulleer i situasjoner der hun reflekterer over

personlige utfordringer, for eksempel de gjentatte tankene om hennes avdøde venninne Lydia og forholdet deres. Hedvig bruker altså humor for å mestre situasjoner, og samtidig er humoren med på å synliggjøre Hedvigs utfordringer, da den kommer til syne som kontrast til det ellers alvorlige og triste. Humoren gir innblikk i Hedvig som person, og dybde til hennes karakter. Det handler ikke kun om kampen for å overleve et sykdomsutbrudd, men om ungdomslivet, og de utfordringene det kan innebære.

At Hedvig bruker humor for å mestre sine personlige problemer kan engasjere leserne til å tenke og reflektere kritisk omkring Hedvigs karakter, men også hvordan humor kan fungere som verktøy for å håndtere vanskelige situasjoner i den virkelige verden. I tillegg er humoren med på å synliggjøre ungdomsproblemer, ettersom disse problemene kommer til syne som kontrast til det alvorlige. Det skaper et potensial for den kritiske leseren til å reflektere over problemene ungdomslivet kan by på.

Det at Hedvig lager morsomheter av noe som i utgangspunktet ikke er morsomt, kan samtidig sees på som et grep som distraherer leseren vekk fra det alvorlige og triste, og kan forstås som ren underholdning. Humoren kan i dette tilfellet bidra til at leseren ikke tar inn over seg det alvorlige som ligger i situasjonen. I tillegg kan humoren distrahere leseren vekk fra Hedvigs problemer, og derfor være en mulig demper for kritiske tankeprosesser knyttet til Hedvigs karakter og hennes utfordringer.

For å oppsummere dette delkapittelet ser man at to av humorens funksjoner gjør seg gjeldende i begge romanene, henholdsvis den underholdende og kritiske funksjonen. Likevel viser det seg at humoren virker ulikt i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. Diskusjonen viser også at humor fungerer som mestringsstrategi i *Ett sekund om gangen*. Det kan argumenteres for at humoren tilfører *Ett sekund om gangen* noe, rettere sagt at humoren synliggjør samfunnskritikken og utfordringene Hedvig står ovenfor. Humoren støtter romanens økokritiske prosjekt, og inviterer leseren til å reflektere og tenke kritisk. I tillegg reduserer humoren graden av det alvorlige, og gjør at leseren kan nærme seg det makabre og triste uten at det gjør altfor vondt.

I *Verdens verste miljøsvin* har humoren en mer sentral rolle, og den bærer preg av at alt skal

være morsomt. Ettersom humoren dominerer over alvorret, er det ingen situasjoner i romanen som oppfattes som emosjonelt vanskelig, og dette er årsaken til at humoren ikke fungerer som mestringsstrategi. Humorens kritiske funksjon uttrykkes gjennom latterliggjøring av flere. Dette innebærer blant annet motsetninger som den stereotypiske klimafornekteren og klimaforkjemperen. Det komiske gjør det lett å glemme alvorret i miljøsakene, og det at motpolene i miljødebatten latterliggjøres, kan forvirre leseren. Den kritiske funksjonen mister dessuten noe av sin virkning, ettersom mange latterliggjøres. Samtidig kan latterliggjøringen av aktørene i klimadebatten engasjere leseren til å reflektere og tenke kritisk over andres og egne praksiser.

4.3 Samspillet mellom humoren og det alvorlige

Ett sekund om gangen og *Verdens verste miljøsvin* hører til i ulike sjangre, henholdsvis som dystopi og humorbok. At bøkene tilhører ulike sjangre, viser seg i forholdet mellom det humoristiske og alvorlige, da bøkene har ulike særpreg knyttet til dette samspillet. I dette delkapittelet diskuterer jeg hvordan samspillet mellom humoren og det alvorlige fungerer i de to romanene.

Ett sekund om gangen er som nevnt en mørk og alvorlig roman, samtidig som humor finnes i enkelte kontekster. Det humoristiske kan, som jeg har poengtert mange ganger i denne oppgaven, bidra til at leseren kan nærme seg det alvorlige uten at det blir for trist og vondt. I tillegg fungerer humoren som en kontrast til det mørke, alvorlige og triste, og letter med det på stemningen, og bidrar til å synliggjøre kritikk og utfordringer Hedvig opplever.

Når det er sagt vil jeg understreke at det humoristiske aldri tar over for alvorret. Selv om det finnes morsomheter i *Ett sekund om gangen*, opplever jeg aldri romanen som humoristisk. Det at romanen aldri oppleves som primært morsom kan for det første handle om at humoren for det meste finnes i enkelte kontekster, og ikke i alle kontekster. For det andre kan det at romanen aldri blir utpreget morsom henge sammen med romanens alvorlige tematikk, omstendigheten i romanens univers, og hvordan humoren brukes.

For slik jeg leser *Ett sekund om gangen*, har humoren en viss kobling til den alvorlige

tematikken, og det kan være en av grunnene til at romanen aldri oppfattes som morsom i seg selv. Humoren i *Ett sekund om gangen* fungerer på flere måter, og utover å underholde og å få leseren til å le, bidrar humoren blant annet til å skape kritisk tenkning og refleksjon hos leseren, knyttet til samfunnskritikken og de problemene Hedvig står ovenfor. Dette fremstår som en motsetning til humoren i *Verdens verste miljøsvin*, som tuller med alt, og synes å bruke humor for underholdningens skyld.

Jeg har tidligere pekt på at mestringsstrategi er en humorfunksjon som gjør seg gjeldende i *Ett sekund om gangen*. At humoren har en slik funksjon, illustrerer graden av alvor som ligger i bunn. Det må være noe underliggende som er vanskelig å håndtere, for at humor skal fungere slik. I denne romanen finnes det flere ting som er vanskelig for Hedvig, blant annet at familien har dødd, at hun nå trolig er alene i verden, at hun må holde seg i live uten hjelp av moderne teknologi og de personlige utfordringene hun har med seg selv. Humoren hjelper Hedvig å håndtere livet, men allikevel forsvinner ikke det vanskelige og alvorlige.

Humoren i *Ett sekund om gangen* fungerer altså i et samspill med det alvorlige, og til tross for at det komiske potensielt kan dempe alvoret, oppfatter jeg det ikke slik. I stedet mener jeg at den alvorlige stemningen legger en demper for hvor morsom romanen er, og at humoren først og fremst belyser ulike aspekter ved romanen som kan engasjere leseren til å tenke og reflektere kritisk.

Samspeillet mellom humoren og det alvorlige viser seg å fungere på en annen måte i *Verdens verste miljøsvin* enn i *Ett sekund om gangen*. Som nevnt hører *Verdens verste miljøsvin* til i humorsjangeren, og det vises i måten humoren brukes på. Det komiske preget finnes overalt i romanen, i samtlige kontekster, og det er tilsynelatende ingen grenser for hva som tulle med. Jeg oppfatter romanen som morsom, og at dens hovedprosjekt er å være morsom og underholdende. Miljøbevissthet kan være et underliggende prosjekt, men i så fall mener jeg den delvis blir uviktiggjort av humoren. Alvorspreget er i motsetning til humoren mer fraværende, og jeg oppfatter ikke at miljøsaken, som er en alvorlig tematikk, tas på alvor.

I diskusjonen om hvordan humoren fungerer i *Ett sekund om gangen*, argumenterer jeg for at humoren fungerer som mestringsstrategi. Dette handler om at humor brukes for å mestre

en vanskelig situasjon. Ruben, Kent og de andre barna i *Verdens verste miljøsvin* opplever at rektorens forsøpling og forurensning går ut over deres skolehverdag. Samtidig synes jeg aldri synd på barna, og det kan for det første handle om at jeg som leser glemmer alvoret. For det andre ser jeg ikke elevenes problemer som veldig alvorlige. Det kan ha å gjøre med at universet ikke er realistisk, og at jeg som leser vet at alt er overdrevet. Alvorspreget i romanen er stort sett fraværende, og det at humor som mestringsstrategi ikke gjør seg gjeldende i *Verdens verste miljøsvin*, illustrerer et manglende samspill mellom humor og alvor.

Til tross for at romanens miljøtema er alvorlig, oppfatter jeg aldri romanen i seg selv som alvorlig. Det handler ikke bare om at humoren finnes overalt, men hvordan humoren brukes. For det første er humoren løsrevet fra romanens tematikk, og man kan lett glemme miljøtematikken. For det andre blir alt tullet med, også miljøsaken. Det gjør at miljøsaken kan oppfattes som mindre alvorlig enn det den er. Jeg oppfatter altså at den alvorlige tematikken som ligger i bunn, mister sin effekt på grunn av måten humoren brukes på. I stedet for at det alvorlige blir en kontrast til det komiske, og at de fungerer i et samspill, slik som i *Ett sekund om gangen*, er humoren dominerende. Dermed fungerer den alvorlige miljøtematikken først og fremst som et tematisk rammeverk for situasjonene som oppstår mellom Ruben og Kent, og rektoren.

På en annen side vil jeg påpeke at *Verdens verste miljøsvin* har potensial til å formidle holdninger og budskap som kan knyttes til miljøsaken. Det at rektoren utøver suspekke praksiser, og kan sammenliknes med stereotypiske typer som er synlige i miljøsaken, kan invitere leseren til å reflektere kritisk omkring miljøsaken. Det er vanskelig å se at romanen formidler én entydig norm, ettersom samtlige stereotyper latterliggjøres. Når humoren fungerer slik, kan det åpne for at leseren selv må vurdere egne og andres synspunkter og praksiser, uten at romanen legger klare føringer for hvilke holdninger som er rette og gale.

5. Oppsummering og konklusjon

I denne masteroppgaven undersøker jeg hvordan humor fungerer i to utvalgte bøker, med utgangspunkt i følgende problemstilling: «Hvordan fungerer humor i et utvalg bøker med naturproblematiserende tematikk, i henholdsvis *Ett sekund om gangen* (Nordin, 2014), og *Verdens verste miljøsvin* (Molaug & Kjølberg, 2020)?». Jeg svarer på problemstillingen i sin helhet gjennom å undersøke disse forskningsspørsmålene:

- «Hvilke typer humor finnes i det utvalgte materialet?»
- «Hvilke funksjoner kan humoren ha i det utvalget materialet?»
- «Hvordan fungerer samspillet mellom naturproblematiserende tematikk og det humoristiske i det utvalgte materialet?»
- «På hvilken måte fungerer humoren underholdende, og står dette i motsetning til andre funksjoner humoren kan ha?»

For å svare på den nevnte problemstillingen gjør jeg en nærlesing og litterær analyse av *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*, med utgangspunkt i humor- og bildebokteori, samt innsikter fra økokritikken. Det humorteoretiske fundamentet viser hvordan jeg forstår humor som konsept. Samtidig er humorteorien utgangspunkt for hvordan jeg identifiserer og beskriver humoren, og hvilke funksjoner humoren kan ha i den utvalgte litteraturen. Jeg støtter meg på teoretikere som Critchley, Cross, Mallan, Morreal, Bergson og Bakhtin. Jeg anser også bildebokteori som et nødvendig teoretisk perspektiv i dette prosjektet, siden *Verdens verste miljøsvin* er en visuell barneroman. Bildebokteorien tar for seg samspillet mellom bilde og tekst, og hvordan humoren tradisjonelt har fungert i bilder og tegninger. Jeg støtter meg blant annet på teoretikere som Barthes, Tønnessen, Bjorvand, Mjør, Birkeland og Storaas. I tillegg bruker jeg økokritisk teori for å begrunne bruken av begrepet «naturproblematisering», og til hjelp for å forstå hvilke holdninger og normer romanene formidler.

Analysen viser at det finnes humor i *Ett sekund om gangen*, og at humoren primært oppstår i tre kontekster, henholdsvis i Hedvigs tanker, i dialoger mellom Hedvig og Ella, og i

samhandling mellom jentene og hestene. Humoren kommer blant annet til uttrykk gjennom overdrivelse, overraskelse, inkongruens, dyr som får menneskelige egenskaper, ironi og sarkasme, samt latterliggjøring. En del av humoren er mer sofistikert, og kan kategoriseres som høyere humorform, for eksempel ironi. Humoren har også lavere humorformer, spesielt humoren som oppstår i samhandling mellom jentene og hestene.

Analysen av *Ett sekund om gangen* viser også at humoren fungerer på ulike måter. Hedvig bruker for eksempel humor som mestringsstrategi for å håndtere det som er sårt og vanskelig. Humoren fungerer også som distraksjon og ren underholdning, og kan gi både jentene i romanen og leseren en pause fra det mørke og dystre. Humoren har også en kritisk funksjon, og en mulig tolkning kan være at romanen formidler en sivilisasjonskritikk. Kritikken handler om at dagens vestlige samfunn har gjort seg avhengig av moderne og skjøre teknologi, og har derfor distansert seg fra tradisjonelle og grunnleggende overlevelsesferdigheter. I tillegg kritiseres verdisyn og holdninger i samfunnet som er preget av overfladiskhet, samt det at man ikke tar global oppvarming på alvor.

Humoren i *Verdens verste miljøsvin* gjør seg gjeldende i alle kontekster, og den finnes i forbindelse med karakterer, situasjoner og språket. Utgangspunktet for det humoristiske er rektorens overdrevne og ekstreme miljøsyn, som er til plage for elevene, og elevene som står i opposisjon til rektoren. Humoren som oppstår i situasjoner mellom elevene og rektoren har derfor tilknytning til den karnevaleske tradisjonen. Humoren kommer til uttrykk i samspillet mellom verbaltekst og tegninger, og kan identifiseres gjennom humortyper som verbal humor, inkongruens, overraskelse, overdrivelse, parodi, det absurde, slapstick, trass, vold, og latterliggjøring.

Analysen av humoren i *Verdens verste miljøsvin* viser også at humoren har flere funksjoner. Humoren fungerer blant annet som ren underholdning, siden humoren distraherer leseren vekk fra miljøsaken, og den noen ganger er løsrevet fra miljøtematikken. I tillegg til at humoren fungerer som ren underholdning, så kan humoren også fungere kritisk. Det handler om at mange karakterer latterliggjøres, og man kan se på latterliggjøringen som en kritikk av de verdiene og holdningene som disse karakterene representerer. Blant annet latterliggjøres rektoren både som stereotypisk klimafornekter, og senere i romanen som stereotypisk

klimaforkjemper. Andre karaktertyper som latterliggjøres er rektor som skoleautoritet, og journalisten.

Til tross for at humoren i romanene deler funksjoner, henholdsvis den underholdende og kritiske funksjonen, så mener jeg at humoren fungerer ulikt i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. Jeg oppfatter aldri *Ett sekund om gangen* som en morsom roman, selv om det finnes humor i den. Samspillet mellom humoren og den alvorlige tematikken fungerer som kontraster, og dette mener jeg er med på å synliggjøre samfunnskritikken som romanen formidler, samt de problemene Hedvig står overfor. Humoren tjener med andre ord det jeg mener er romanens økokritiske prosjekt. Det kan derfor argumenteres for at humoren kan sette i gang kritiske tankeprosesser og refleksjoner over både leserens og samfunnets verdier og holdninger. I tillegg kan humoren gi nødvendige pauser fra romanens alvorlige tematikk, og bidra til at leseren kan tilnærme seg romanens tematikk og holdninger, uten at det gjør for skremmende. At Hedvig bruker humor til å mestre vanskelige situasjoner, kan i tillegg sette i gang refleksjoner hos leseren omkring humor som mestringsredskap.

Humoren fungerer på en annen måte i *Verdens verste miljøsvin*. Romanen ønsker å være morsom, og jeg ser på dette som bokens overordnede prosjekt. Dette gjør at miljøtematikken som i utgangspunktet er et alvorlig tema, aldri oppfattes som alvorlig. Humoren fungerer ikke som mestringsstrategi slik som i *Ett sekund om gangen*, nettopp fordi det ikke er tilsvarende emosjonelt vanskelige situasjoner å håndtere. I tillegg mister humoren noe av sin kritiske funksjon, siden alle kritiseres. Latterliggjøringen rammer alle, også motpolene i miljødebatten. Romanen formidler altså ingen entydig norm eller holdning, og jeg vil påstå at humoren ikke tjener et underordnet økokritisk prosjekt. Samtidig kan det diskuteres om humoren reduserer romanens potensiale til å skape kritiske tankeprosesser og refleksjoner omkring miljøsaken. På den ene siden kan humorens underholdningspreg gjøre at leseren lett kan glemme alvoret i miljøsaken. På den andre siden er romanen og humorbruken med på å synliggjøre miljødebatten, og latterliggjøringen kan i så måte engasjere leseren til å tenke og reflektere kritisk over egne og andres standpunkt i miljøsaken.

Jeg vil understreke at studien jeg gjør, i likhet med andre studier, har utfordringer og svakheter. Dette er en tolkningsbasert studie, og jeg baserer funnene mine på egne tolkninger. Det vil si at andre kan være uenige i mine funn. Når det er sagt mener jeg det ikke er et mål i seg selv at andre skal kunne gjøre en slik studie og komme fram til samme resultat. Det viktigste er at andre kan få innblikk i hvordan jeg har kommet fram til tolkningene mine, og derfor forsøker jeg å beskrive tankeprosessene bak tolkningene jeg gjør.

En beskrivelse av tankeprosessene bak tolkningene mine leder meg inn på en utfordring med et slikt forskningsprosjekt; det er utfordrende å skrive om humor. For det første handler det om at det kan være vanskelig å trekke fram essensen i hva som gjør noe morsomt. For det andre handler det om at det kan være vanskelig å kategorisere humor, for eksempel som ulike humortyper, da det kan være utfordrende å skille ulike humortyper fra hverandre. Dessuten ødelegger man på et vis spøken ved å forklare den, og derfor kan noen av eksemplene oppfattes som mindre komiske.

Humor i litteraturen er et relativt nytt forskningsfelt, og det finnes lite forskning å støtte seg på. Det kan sees på som en svakhet at forskningen jeg støtter meg på er begrenset. Samtidig finnes det rikelig med humorstudier fra andre fagfelt, for eksempel innenfor filosofi og psykologi. Jeg har valgt å støtte meg på slik teori, og jeg mener derfor at det teoretiske fundamentet er tilstrekkelig for å snakke om humor og hvordan humor fungerer.

Humorstudier innenfor filosofi og psykologi er riktignok omfattende og avanserte. Teorigrunnlaget jeg støtter meg på tar kun for seg hovedtrekk ved humor. Jeg har ingen forutsetning for å forstå de kognitive mekanismene som faktisk oppstår i forbindelse med humor og latter. Når det er sagt forsøker jeg å sikre meg god forståelse av humor som konsept, ved å lese og forstå sentrale poeng hos teoretikere og i studier.

Før jeg runder av, vil jeg minne om Lewis sin beskrivelse av humor: «[Humor is neither] virtuous nor vicious, neither liberating nor oppressive, neither rigid nor flexible. A particular experience of humor can serve any cause – good or evil, constructive or destructive, conservative or radical» (referert i Cross, 2010, s. 2). Humoren kan tjene så mangt, noe

funnene i dette prosjektet viser. Humoren fungerer på ulikt vis i *Ett sekund om gangen* og *Verdens verste miljøsvin*. På den ene siden tjener humoren det økokritiske prosjektet i *Ett sekund om gangen*, og kan bidra til kritisk tenkning og refleksjon omkring verdier og holdninger i lys av global oppvarming, natur- og klimaproblematikk. På den andre siden kan humoren dominere over det alvorlige, slik som i *Verdens verste miljøsvin*, og det kan føre til at leseren lett kan glemme miljøsaken, samt glemme alvoret knyttet til denne.

Latterliggjøringen i *Verdens verste miljøsvin* rammer dessuten de fleste, også de som kjemper for miljøsaken. Det kan forvirre leseren, og redusere romanens kritiske potensial. Til slutt vil jeg understreke at funnene utelukkende er basert på min tolkning, og den sier ingenting om hva den implisitte leserens synes er morsomt i det litterære utvalget. Som en videreutvikling av dette prosjektet, eller i et annet forskningsprosjekt, ville det vært interessant å gjøre en resepsjonsstudie, der man undersøker barn og ungdoms møte med humor i naturproblematiserende litteratur.

Litteraturliste

- Bakhtin, M. (2003). *Latter og dialog: utvalgte skrifter* (A. J. Mørch, Overs.). Cappelen Akademisk Forlag. (Opprinnelig utgitt 1965).
- Barthes, R. (1980) Billedets retorik. I P. Larsen & B. Fausing (Red.), *Visuel kommunikation 1-2* (s. 42-57). Forlaget Medusa.
- Barthes, R. (1994) *I tegnets tid: Utvalgte artikler og essays*. Pax forlag.
- Bergson, H. (1993). *Latteren: Et essay om komikkens væsen* (E. H. Pedersen, Overs.). Politisk revy. (Opprinnelig utgitt 1900).
- Birkeland T. & Storaas, F. (1998) *Den norske biletboka* (2. utg.). Landslaget for norskundervisning.
- Bjorvand, A-M. (2014) Bildebøker. I. S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur: Ei innføring* (s. 129-146). Cappelen Damm akademisk.
- Bjørlo, B. W. (2018). *Ord og bilder på vandring – Bildebøker som gjenskaper dikt og bildekunst*. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen].
- Critchley, S. (2002). *On Humour*. Routledge.
- Cross, J. (2010). *Humor in Contemporary Junior Literature*. Taylor and Francis.
<https://doi.org/10.4324/9780203832943>
- Dahl, A. (2021, 8. november). Slapstick. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/slapstick>
- Dale, T. (2015). *Spenninga mellom humor og alvor i møte med døden: Ei nærlesing av tre bildebøker for barn* [Masteroppgave, Høgskulen i Bergen]. Brage.
https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/bitstream/handle/11250/2481482/Masterthesis_Dale.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR2AaXsFaqtI4cYvLBax_as6YF3vExzyrl_yqsPimxaLxrBmBqh09bhglQM
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O. & Nyernes, A. (2018). Introduction. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås, & A. Nyernes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues* (s. 1-26). Springer International Publishing AG.
<https://doi.org/10.1007/978-3-319-90497-9>
- Goga, N. (2021) Hva er greia med å engasjere barn og unge. *Barnelitterært forskningstidsskrift* 12(1), 1-12. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2021-01-05>
- Hallberg, K. (1982) Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 3-4. 163–168.

- Harstad, O. (2020). Den uforståelige teksten. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 1* (s. 28-39). Universitetsforlaget.
- Høgskulen på Vestlandet (2021, 1. mai). *Litteraturdidaktikk*. HVL.
<https://www.hvl.no/forskning/gruppe/litteraturdidaktikk/>
- Johansen, M. G. (2020). *Hva er humor*. Universitetsforlaget.
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 1* (s. 44-61). Universitetsforlaget.
- Kappas, K. H. (1967). A Developmental Analysis of Children's Responses to Humor. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 37(1), 66-77.
<http://www.jstor.org/stable/4305735>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>
- Lund-Iversen, C. L. (1998). «-på livets brede landevei». Muntlig barnepoesi som tradisjon, tegn og tekst. I T. Birkeland & G. Risa (Red.), *Barns kultur* (s. 72-110). Cappelen akademisk forlag.
- Mallan, K. (1993). *Laugh Lines: Exploring humour in children's literature*. Primary English Teaching Association.
- Mjør, I. (2015). Humor og alvor i bildeboka: Sanningsvurdering av ikonotekstar. *Edda*, 115(1), 48-62. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1989-2015-01-05>
- Molaug, M. H. & Kjølberg, K. (2020). *Verdens verste miljøsvin*. Gyldendal.
- Morreall, J. (1987). A New Theory of Laughter. I J. Morreall (Red.), *The Philosophy of Laughter and Humor* (s. 128-138). State University of New York Press.
- Nordbø, B. (2021, 16. februar). Galgenhumor. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/galgenhumor>
- Nordin, S. (2014). *Ett sekund om gangen* (L. Stokseth, Overs.). Mangschou. (Opprinnelig utgitt 2013).
- Nordisk barnebokkonferanse. (2021, 5. februar). *Glimt fra NBBK 2021*. Sølvberget.
<https://www.xn--slvberget-l8a.no/Hva-skjer/Nordisk-barnebokkonferanse/Glimt-fra-NBBK-2021>
- Røskeland, M. (2018). Natur i litteraturen. I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep* (s. 39-55). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Røskeland, M. (2021). Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur. En himmel full

av skyer. *Barnelitterært forskningstidsskrift* 12(1), 1-12.
<https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2021-01-08>

Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget.

Sjklovskij, V. B. (2003). Kunsten som grep (S. Fasting, Overs.). I A. Kittang, A. Linneberg, A. Melberg & H. H. Skei (Red.), *Moderne litteraturteori. En antologi* (2. utg.) (s. 13-28). Universitetsforlaget. (Opprinnelig utgitt 1916).

Slettan, S. (2020) Lystig læring. Om humor og litterær danning i bøker for barn I Å. H. Kallestad & M. Røskeland (Red.), *Sans for danning: Estetisk vending i litteraturredidaktikken* (s. 57-76). Universitetsforlaget.

Tønnessen, E. S. (2018). Visuelle barneromaner. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (s. 171-194). Universitetsforlaget.